

PROFIL RODNE RAVNOPRavnosti u BOSNI I HERCEGOVINI

PROFIL RODNE RAVNOPRavnosti u BOSNI I HERCEGOVINI

**UN WOMEN,
SARAJEVO, 2021.**

LISTA SKRAĆENICA

ARSBiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
BD BiH	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BDPfA	Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje
CARDS	EU Pomoć zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
EIDHR	Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIGAP	Finansijski instrument za provedbu Gender akcionog plana BiH
GAP	Gender akcioni plan
CGFBiH	Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
GCRS	Gender centar Republike Srpske
GEWE	Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena
GREVIO	Grupa stručnjaka za akciju protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja
GTG	Tematska grupa Ujedinjenih nacija za rodna pitanja
IfS	EU Instrument za stabilnost
IPA	EU Instrument predpristupne pomoći
Istanbul Convention	Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici
IZBiH	Izborni zakon BiH
LAF	EU Instrument za pomoć organima lokalne uprave
LGAP	Lokalni gender akcioni plan
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
MILJPI	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
MOR	Međunarodna organizacija rada
NEET	Osobe koje nisu zaposlene, ne pohađaju obrazovanje ili obuku
NP	Nasilje u porodici

NSRS	Narodna skupština Republike Srpske
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
P/CVE	Prevencija i suzbijanje nasilnog ekstremizma
PSBiH	Parlamentarna skupština BiH
PFBiH	Parlament Federacije Bosne i Hercegovine
RIA	Brza integrisana procjena
RCO	Ured rezidentne koordinatorice Ujedinjenih nacija
RS	Republika Srpska
RZN	Rodno zasnovano nasilje
SDC	Švicarska agencija za razvoj i saradnju
SDG	Ciljevi održivog razvoja
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju
TAIEX	EU Instrument tehničke pomoći i razmjene informacija
UN	Ujedinjene nacije
UNDAF	Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih Nacija
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNSCR 1325	Rezolucija Vijeća sigurnosti UNSCR 1325 „O ženama, miru i sigurnosti“
UN Women	Entitet Ujedinjenih nacija
UPR	Univerzalni periodični pregled
USAID	Agencija za međunarodni razvoj SAD
VE	Vijeće Evrope
ZZNP BDBiH	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici BDBiH
ZZNP FBiH	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH
ZZNP RS	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS
ZRS	Zakon o ravnopravnosti spolova
ZZD	Zakon o zabrani diskriminacije

ZAHVALE

Ovu publikaciju izradila je agencija UN Women u svojstvu kopredsjedavajućeg Tematske grupe Ujedinjenih nacija za rodna pitanja (GTG) u Bosni i Hercegovini radi pružanja boljeg uvida i podataka o napretku u ispunjavanju međunarodnih, regionalnih i državnih obaveza u pogledu rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Publikacija također može poslužiti domaćim interesnim grupama, međunarodnim razvojnim partnerima i sistemu UN-a kao referentni izvor za zagovaranje i programsko planiranje zasnovano na dokazima, s ciljem da se promovišu prednosti i otklone prepreke na domaćem, regionalnom i globalnom nivou. Dokument je izrađen uz aktivno učešće partnera iz javnog i nevladinog sektora i snažno će podržati domaće procese monitoringa ostvarivanja ciljeva održivog razvoja.

UN Women odaje priznanje i izražava zahvalnost sljedećim učesnicama i učesnicima u konsultativnim radnim grupama za proces *Peking +25* na njihovom angažmanu i doprinosu u izradi ove publikacije: Maksuma Topalović (Alternative Kakanj), Dragana Đurić (Forum žena Bratunac), Dragiša Andrić (Regionalno udruženje ratnih zarobljenika Višegrad), Željana Pjevalica (Udruženje žena Priroda Bratunac), Nada Marković (Udruženje žena Maja Kravica), Mirsada Sijerčić (Udruženje žena Goraždanke Goražde), Esma Drkenda (Udruženje žena Seka Goražde), Mevlida Mehanović (Udruženje žena povratnica Podrinjka Srebrenica), Fatima Čajlaković-Mešanović (Medica Zenica), Aida Cacan (Mreža policijskih službenica Sarajevo), Nermina Volderer (Westminster Foundation for Democracy), Anida Šabanović (Vanjskopolitička inicijativa BiH), Amra Bećirović (Centar ženskih prava Zenica), Bosa Miletić (Udruženje žena Most Višegrad), Irena Orozović (Udruženje Pontanima), Vinka Berjan (Udruženje Naša budućnost Istočna Ilidža), Rajka Simanić (Udruženje žena Istočna Ilidža), Bosa Kalinić (Centar za socijalni rad Istočna Ilidža), Amina Mašić (TPO Fondacija Sarajevo), Vitomir Mitrić (Forum teatar Istočno Sarajevo), Vildana Džekman (Fondacija CURE Sarajevo), Maida Zagorac (Otvoreni centar Sarajevo), Goran Bubalo (Mreža za izgradnju mira), Dajana Čelebić (Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo), Dijana Tadić (Žena BiH Mostar), Ifeta Česir-Škoro i Hikmeta Rizvanović (Inicijativa građanki i građana Mostar), Jasminka Drino Kirlić (Omladinski centar Gornji Vakuf-Uskoplje), Jelena Krešić (Agencija lokalne demokratije Mostar), Marija Beljo (Udruga za civilne inicijative Glas Prozor), Rebeka Kotlo (Centar za ljudska prava Mostar), Indira Mehić-Ćejan (Udruženje socijalnih radnika Srednjobosanskog kantona Jajce), Marija Babić i Vera Bošković (Udruženje žena sa invaliditetom Nikša Banja Luka), Amila Behremović (Centar za izgradnju mira Sanski Most), Slavka Vasiljević (Udruženje Žena i porodica Gradiška), Senija Senka Jakupović (Udruženje Dijakom Sanski Most), Jovanka Popović (Udruženje žena Derventa), Danka Zelić (Udruženje žena Grahovo), Nataša Đordić (Udruženje Topeer Doboј), Fatima Midžić (Udruženje Donna Bihać), Enisa Raković (Udruženje Glas žene Bihać), Nada Golubović (Fondacija Udružene žene Banja Luka), Sanja Sumonja (Mreža žena MUP-a RS Banja Luka), Janja Geljić (HKUD Napredak Brčko), Branislava Narančić (Kolo srpskih sestara), Danijela Kaloci (Udruženje Vive žene Tuzla), Amela Pozderović (Udruženje Ženska vizija Tuzla), Dragana Petrić (Fondacija Lara Bijeljina), Tatjana Ristić (Udruženje Gender Brčko), Ena Džambić (Humanitarna organizacija Horizonti Tuzla), Nedžada Avdić (aktivistica iz Tuzle), Munevera Kaloper (Udruženje žena Bošnjakinja Brčko), Larisa Bajrić i Fikreta Hasanović (Informativni centar za osobe s invaliditetom Lotos Tuzla), Mirna Milanović (Helsinški komitet za ljudska prava Bijeljina), Mersiha Jogunčić (udruženje Naša budućnost Gračanica), Esad Bećirović (Centar za razvoj civilnog društva Doboј).

UN Women odaje priznanje i zahvaljuje za doprinos sljedećim partnerima: Johanu Norqvistu (Ambasada Kraljevine Švedske), Almiri Tanović (Ambasada Švicarske), Samri Filipović-Hadžabdić (ARSBiH), Kiki Babić-Svetlin (ARSBiH), Mirjani Lukač (Gender centar RS), Jeleni Milinović (Gender centar RS), Ani Vuković (Gender centar FBiH), Lejli Hodović (Gender centar FBiH).

Učešćem u procesu konsultacija sljedeći predstavnici agencija Ujedinjenih nacija također su značajno doprinijeli izradi ove publikacije: Nera Monir-Divan (UNDP), Armin Sirčo (UNDP), Aynabat Annamuhamedova (UNFPA), Samid Šarenkapić (UNFPA), Lejla Tanović (ILO), Lejla Kablar-Sarajlić (IOM), Alwin Nijholt (UNICEF), Mario Tokić (UNICEF), Ljiljana Kokotović (UNHCR), Gregory Doane (UNHCR), Kristoph Herbst (RCO), Aris Seferović (RCO), Ardanela Ridžalović (UNV), Vlado Pijunović (FAO), Siniša Šešum (UNESCO), Amna Muharemović (UN Women), Irma Zulić (UN Women), Fedra Idžaković (UN Women) i Nađa Hasanović (UN Women).

UN Women također zahvaljuje za doprinos Mashi Durkalić (UN Women) i Mariši Barreiro (međunarodna konsultantica), a posebno Editi Miftari (UN Women) koja je imala vodeću ulogu u izradi i finalizaciji ove publikacije.

SADRŽAJ

KARTA BOSNE I HERCEGOVINE	9
PROFIL RODNE RAVNOPRAVNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI – KRATAK PREGLED ČINJENICA	10
SAŽETAK NALAZA	11
I. UVOD	14
A Historijat i obrazloženje	15
B Opšti cilj i specifični ciljevi	15
C Metodologija i struktura	15
II. KONTEKSUS	17
A Stanje ljudskih prava	18
B Rodna pitanja u trenutnoj političkoj situaciji i trendovima	21
C Napredak u ostvarivanju Agende za održivi razvoj do 2030. godine	21
D Razvojni partneri	23
III. OKVIR POLITIKA I PRAVNI OKVIR	27
A Međunarodne i regionalne obaveze u oblasti rodne ravnopravnosti	28
B Pravni okvir za rodnu ravnopravnost	28
C Strateški pristup rodnoj ravnopravnosti	30
D Institucionalni okvir za rodna pitanja	33

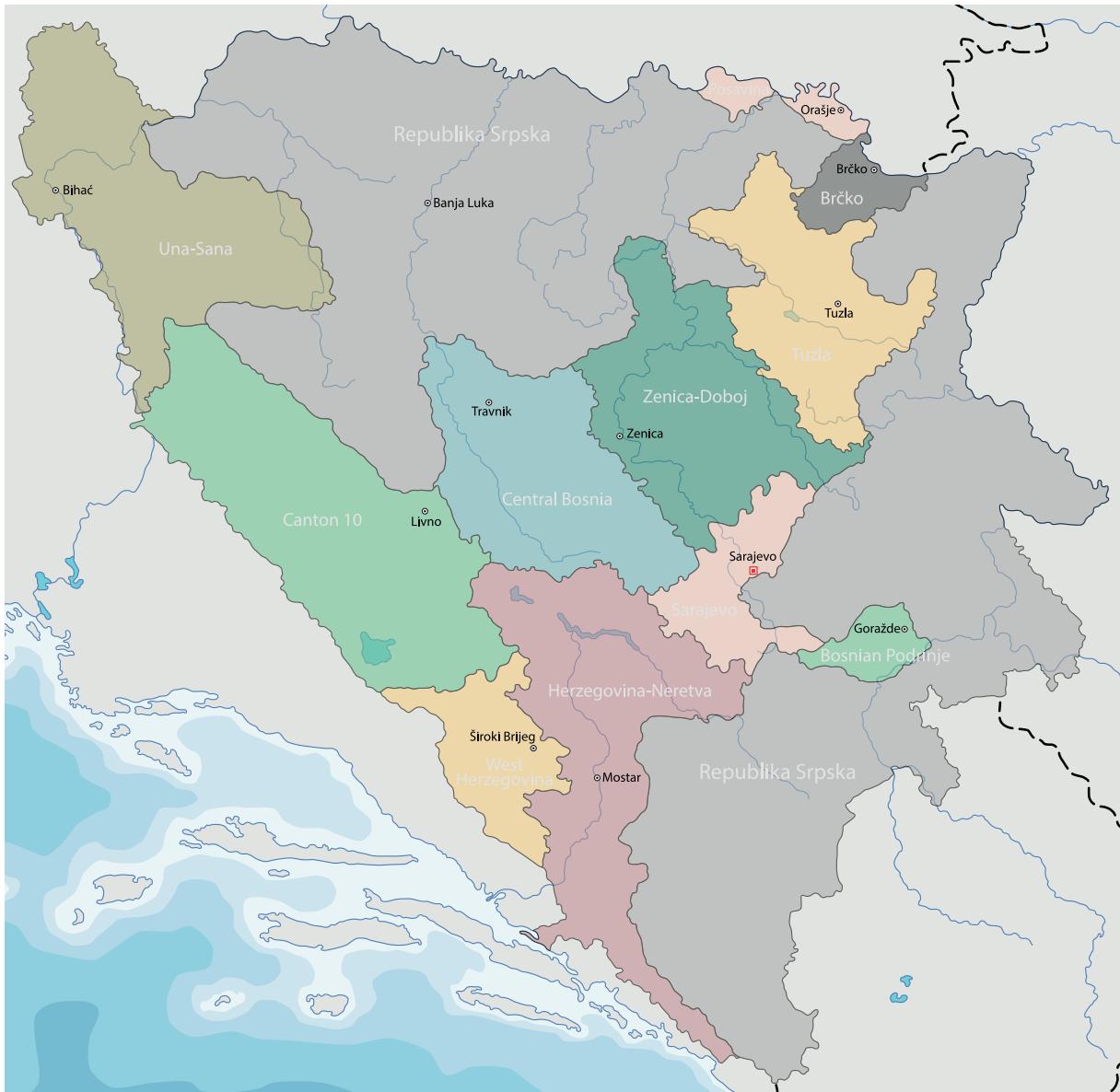

IV. TEMATSKA RODNA ANALIZA	34
A Ravnopravnost spolova, upravljanje, političko učešće, javni život i donošenje odluka	36
B Rodna ravnopravnost i ekonomsko okruženje	40
C Rodna ravnopravnost, zdravlje i socijalna zaštita	46
D Rodna ravnopravnost i obrazovanje	53
E Rodna ravnopravnost i građansko učešće	55
F Rodna ravnopravnost i sigurnost ljudi	57
V. ZAKLJUČAK: IZAZOVI I PRILIKE	63
PRILOG 1 - KONSULTATIVNI UPITNIK ZA IZRADU PROFILA RODNE RAVNOPRAVNOSTI U BIH	68
PRILOG 2 - NALAZI KONSULTATIVNE ANKETE	72
LITERATURA	78

KARTA BOSNE I HERCEGOVINE

Bosna i Hercegovina se nalazi u Jugoistočnoj Evropi, na zapadnom dijelu Balkanskog poluostrva. Zemlja ima izlaz na Jadranovo more i graniči sa Hrvatskom na sjeveru, zapadu i jugu, sa Srbijom na istoku i Crnom Gorom na jugoistoku. U Bosni i Hercegovini živi oko 3,3 miliona stanovnika različite etničke pripadnosti.¹ Glavni grad je Sarajevo.

Bosna i Hercegovina je složena država koja se, u skladu sa Opštim okvirnim sporazumom za mir u BiH, sastoji od dva entiteta – Federacije Bosne i Hercegovine (51% teritorije) i Republike Srpske (49% teritorije) i Brčko Distrikta BiH. Federacija Bosne i Hercegovine podijeljena je na 10 kantona² (koji se sastoje od 79 gradova/opština). Republika Srpska je u potpunosti centralizovana sa 66 gradova/opština.

¹ Svjetska banka. Indikatori svjetskog razvoja (2018). Podaci o Bosni i Hercegovini preuzeti sa web stranice: <https://www.unfpa.org/data/world-population/BA> [posljednji put posjećeno 6.9.2019. godine]

² Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Bosansko-podrinjski kanton, Srednjobosanski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton, Zapadnohercegovački kanton, Kanton Sarajevo i Kanton 10.

PROFIL RODNE RAVNOPRAVNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI – KRATAK PREGLED ČINJENICA

* Svi podaci prikupljeni sa web stranice Svjetske banke.³

Broj gornjeg indeksa označava posljednju godinu navedene najnovije vrijednosti.

Ukupno stanovništvo: 3.323.929²⁰¹⁸

Stanovništvo, ženski spol (udio ukupnog stanovništva): 50,9²⁰¹⁸

Stanovništvo, muški spol (udio ukupnog stanovništva): 49,1²⁰¹⁸

Rast stanovništva (godišnji procenat): -0,827²⁰¹⁸

Očekivani životni vijek pri rođenju, žene (godina): 79,7²⁰²⁰

Očekivani životni vijek pri rođenju, muškarci (godina): 74,8²⁰²⁰

Stanovništvo starosti 65 godina i više (udio ukupnog stanovništva): 17,9²⁰²⁰

Prevalencija kontracepcije, sve metode (udio žena u dobi od 15 do 49 godina): 45,8²⁰²⁰

Stopa fertiliteta, ukupno (broj poroda po ženi): 1,39²⁰²⁰

Adolescentska stopa fertiliteta (broj poroda na 1.000 djevojaka u dobi od 15 do 19 godina): 11²⁰²⁰

Stopa maternalnog mortaliteta (modelirana procjena, na 100.000 živorođene djece): 11²⁰¹⁵

Stopa mortaliteta, dojenčad (na 1.000 živorođene djece): 4,9²⁰¹⁷

Udio stanovništva koje živi ispod linije siromaštva (procenat stanovništva): 16,9²⁰¹⁵

BDP (trenutni, u USD): 19.781.776,10²⁰¹⁸

Rast BDP-a (godišnji procenat): 3,1²⁰¹⁸

Nezaposlenost, ukupna (udio ukupne radne snage) (modelirana procjena MOR): 20,8²⁰¹⁸

Nezaposlenost, žene (udio ukupne ženske radne snage) (modelirana procjena MOR): 23,9²⁰¹⁸

Nezaposlenost, muškarci (udio ukupne muške radne snage) (modelirana procjena MOR): 18,9²⁰¹⁸

Poljoprivredno zemljište (procenat površine): 43,1²⁰¹⁶

Stopa pismenosti, ukupno odrasli (udio stanovništva u dobi od 15 godina i više): 97²⁰¹³

Stopa pismenosti, odrasle žene (udio žena u dobi od 15 godina i više): 95²⁰¹³

Stopa pismenosti, odrasli muškarci (udio muškaraca u dobi od 15 godina i više): 99²⁰¹³

Stopa učešća u radnoj snazi, ukupno (udio ukupnog stanovništva u dobi od 15 godina i više) (procjena MOR): 47²⁰¹⁸

Stopa učešća u radnoj snazi, žene (udio ženskog stanovništva u dobi od 15 godina i više) (procjena MOR): 36²⁰¹⁸

Stopa učešća u radnoj snazi, muškarci (udio muškog stanovništva u dobi od 15 godina i više) (procjena MOR): 59²⁰¹⁸

Omjer stope učešća muške i ženske radne snage (u procentima) (procjena MOR): 61²⁰¹⁸

Zaposleni u poljoprivredi (udio ukupno zaposlenih) (procjena MOR): 172018 (M 16; Ž 17)

Indeks ljudskog razvoja, vrijednost i rangiranje: 0,768; 77. od 188 zemalja⁴

Indeks rodnog razvoja (GDI): 0,924⁵

³ Svjetska banka. Indikatori svjetskog razvoja. Podaci o Bosni i Hercegovini preuzeti sa web stranice: <https://www.unfpa.org/data/demographic-dividend/BA> [posljednji put posjećeno: 13.10.2020.]

⁴ Razvojni program Ujedinjenih nacija. Indikatori svjetskog razvoja 2018. Podaci prikupljeni sa web stranice: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/BIH#> [posljednji put posjećeno 13.10.2020. godine]

⁵ Ibid.

SAŽETAK NALAZA

Bosna i Hercegovina je ratificovala više međunarodnih instrumenata, preuzevši time obaveze na polju ravnopravnosti spolova, uključujući UN-ovu Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1980. godine, koja je kasnije ponovo potvrđena Pekinškom deklaracijom i Platformom za djelovanje (1995. godine), a kojom su se zemlje potpisnice obavezale da poduzmu korake ka ostvarivanju rodne ravnopravnosti. BiH je među prvima u Evropi (2013. godine) ratificovala Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulsku konvenciju). Međutim, pravni okvir u BiH još uvijek se može ocijeniti rodno slijepim, jer većina zakona, uključujući i Ustav Bosne i Hercegovine, ne sadrži posebne odredbe o ravnopravnosti spolova niti aktivno promoviše takvu ravnopravnost u javnom i privatnom životu. Pravni sistem u BiH i dalje je problematičan i nastavlja pružati prilike za diskriminaciju na osnovu spola zbog neusklađenosti zakona između entiteta, neujednačene primjene tih zakona kao i izostanka efikasnog praćenja njihove primjene.⁶ S druge strane, Bosna i Hercegovina uložila je značajne napore na usklađivanju svog zakonodavnog okvira s međunarodnim standardima i obavezama, usvojivši i dva ključna zakona u –vezi s tim: Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o zabrani diskriminacije.

Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine⁷ konkretno se bavi obrazovanjem, zapošljavanjem i radom, pristupom resursima, jednakom zastupljenosti, socijalnom zaštitom, zdravstvenom zaštitom, kulturom i sportom, javnim životom i medijima. Zakon o ravnopravnosti spolova također pruža okvir za institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnost koji provode i prate primjenu ovog zakona.

Svrha Zakona o zabrani diskriminacije, koji je donesen 2009. godine i izmijenjen i dopunjjen 2016. godine, jeste jačanje mehanizama Bosne i Hercegovine za borbu protiv diskriminacije, uključujući i diskriminaciju na osnovu spola.

Jednako važan je i okvir za rodnu ravnopravnost, koji između ostalog obuhvata i Rodni akcioni plan

2018-2022, Akcioni plan za implementaciju Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 u BiH za period 2018-2022. godina, kao i Okvirnu strategiju za implementaciju Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH za period 2015-2018. godina.

Uprkos brižljivo osmišljenom pravnom, strateškom i institucionalnom mehanizmu za jačanje rodne ravnopravnosti u BiH, žene su i dalje suočene sa mnogim izazovima i preprekama na putu ka punoj jednakosti u svim oblastima života.

Glavni izazovi za ostvarivanje **rodne ravnopravnosti u političkom učeštu i donošenju odluka** u BiH zasnavaju se na percepciji *tradicionalnih rodnih uloga*, tj. kulturološkim faktorima utemeljenim na ubjedjenju o prihvatljivim rodnim ulogama kada se radi o učeštu u politici i odlučivanju. Na taj način podržava se raširen stav da su muškarci bolji lideri, a da ženama više odgovaraju uloge u privatnoj sferi. *Političko okruženje koje je neprijateljski nastrojeno prema ženama koje bi preuzele aktivnije uloge* još je jedan od izazova. U BiH su žene u politici diskriminisane, što dokazuju brojne prepreke na koje nailaze u pokušaju da pristupe pozicijama odlučivanja, kao i velika učestalost rodno zasnovanog nasilja u političkim procesima. *Višeslojna isključenost žena iz glavnih procesa odlučivanja* manifestuje se u rodno slijepim stranačkim pravilima, nejednakom pristupu i izdvajjanju stranačkih resursa, opštoj stranačkoj kulturi koja podržava rodno zasnovane stereotipe i dvostrukе standarde, kao i izostanku političke volje da se uskladi zakonodavni okvir kako bi se osiguralo da u izvršnoj vlasti bude više žena. Isto tako, *ekonomski zavisnost i nedostatak usluga za podršku* ograničava žene u donošenju odluke o tome da li da preuzmu aktivne uloge u politici i odlučivanju. U konačnici, *pristrasno i senzacionalističko prikazivanje žena i djevojaka u medijima*, uz marginalizaciju žena u izvještavanju o političkim procesima, raširena je praksa u bosanskohercegovačkim medijima, čime se među stanovništvom dodatno utvrđuju postojeće tradicionalne rodne uloge i stereotipi.

⁶ USAID. MEASURE BiH – Izvještaj o rodnoj analizi za BiH (2016), str. 10.

⁷ Službeni glasnik BiH br. 16/03.

Kada govorimo o ostvarivanju **rodne ravnopravnosti u ekonomskom okruženju** u Bosni i Hercegovini, glavni izazovi proističu iz *rodno zasnovane diskriminacije u zapošljavanju i na tržištu rada, kao i seksualnog uznemiravanja i mobinga na radnom mjestu*. Žene su i dalje diskriminisane u postupcima zapošljavanja, napredovanja u karijeri i prestanka radnog odnosa, jer postoji veća vjerovatnoća da će iksusiti seksualno uznemiravanje na radnom mjestu češće nego muškarci. Osim toga, *teret neplaćenog rada u domaćinstvu i nedostatak dostupnih usluga za njegu ograničava žene u nalaženju plaćenih poslova, nastavku obrazovanja i strukovnom obrazovanju* kao i učešću u javnom životu. *Razlika u plati na osnovu spola* i dalje je prisutna iako je zabranjena odgovarajućim zakonskim odredbama. Istraživanje Svjetske banke iz 2015. godine pokazalo je da muškarci u BiH imaju oko 9% višu satnicu nego žene. *Rodna segregacija prema zanimanju* još je jedan od izazova u ovoj oblasti. Naime, većina žena radi u uslužnom sektoru, dok su žene nejednakozastupljene u sektorima obrazovanja, zdravstvene zaštite i socijalnog rada, što su zanimanja koja se obično smatraju "ženskim", čime se otvara prostor za rodne stereotipe i dalje isključivanje žena iz profesija koje se tradicionalno smatraju muškim. Konačno, *žene u ruralnim i udaljenim područjima su pod većim rizikom od siromaštva* budući da najviše pate zbog nedostatka pristupa i kontrole nad produktivnim resursima kao što su zemljište, imovina, finansijski resursi, obrazovanje, profitabilne vještine i pristup informacijama i modernim tehnologijama.

Ostvarivanje **rodne ravnopravnosti u socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti** podrazumijeva karakteristične izazove, koji su većinom u vezi s *nedovoljno finansiranim specijalizovanim uslugama za žrtve rodno zasnovanog i nasilja u porodici*, konkretno, to su skloništa za žene koje su preživjele nasilje u porodici, čije finansiranje još nije jednako regulisano u cijeloj zemlji, te krizni centri za žrtve silovanja, koji još nisu uspostavljeni. Jedinstveni metod prikupljanja podataka o nasilju nad ženama, uključujući slučajevi nasilja u porodici i nasilja koje počini intimni partner još uvijek se razvija. Potrebna je dodatna obuka kako bi se senzibilizovali policijski službenici/ce za postupanje s preživjelima.⁸ Premda Bosna i Hercegovina još nije donijela okvirni zakon kojim bi se osobama koje su preživjele seksualno nasilje

u ratnim sukobima priznao status žrtava rata, nedavne zakonodavne izmjene i dopune na nivou entitetâ omogućile su osobama koje su preživjele seksualno nasilje u ratu da s većom jednakostu ostvaruju pristup uslugama i drugim pravima. Žene koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima još ne ostvaruju adekvatnu socijalnu podršku i naknade, a kada zatraže obeštećenje sudskim putem, izložene su stigmatizaciji u vlastitim zajednicama, neefikasnoj zaštiti svjedoka, dugotrajnim postupcima i niskim stopama osuđujućih presuda. Finansijska potraživanja po imovinsko-pravnim zahtjevima osoba koje su preživjele seksualno nasilje ne poštuju se jer počinioци ne vrše zahtijevane uplate. *Pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti za osobe s invaliditetom i dalje je problematičan i otežan*, a žene i djevojčice s invaliditetom trpe višestruku diskriminaciju jer se ne uvažavaju njihove posebne potrebe. *U pogledu prava na zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja nije ostvaren veći napredak*, naročito u oblasti prenatalne zaštite i zaštite trudnica i porodilja, što se posebno odnosi na žene u ruralnim sredinama ili žene iz nacionalnih manjina kao što su Romkinje. Usvajanje Politike za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava BiH 2012. godine, nažalost, nije rezultiralo do sljednom politikom planiranja porodice u cijeloj zemlji. Osim toga, propisi o vantjelesnoj oplodnji razlikuju se u entitetima i Brčko Distriktu BiH, a na državnom nivou ne postoji krovni propis.

Glavni izazovi za ostvarivanje **rodne ravnopravnosti u obrazovanju** odnose se na *rodne stereotipe*, tj. na jačanje stereotipa o rodnim ulogama u svim slojevima društva, čime se normalizuje rodno zasnovano nasilje i dodatno podržava rodna nejednakost. Rodna segregacija prema zanimanju i dalje predstavlja značajan izazov. Osim toga, skoro 3% stanovništva BiH je *nepismeno*. Ovaj procenat iznosi skoro 5% u grupi žena starijih od 10 godina, 15% u grupi žena u starosnoj grupi od 60 do 70 godina i 49% kod žena u starosnoj grupi starijih od 70 godina. Stopa nepismenosti viša je kod marginilizovanih žena, žena u ruralnim sredinama, Romkinja i žena s invaliditetom. *Rodne razlike između marginalizovanih Roma* također su kontinuirano prisutne, jer romske žene i dalje imaju niži nivo obrazovanja ne samo u odnosu na muškarce nego i u odnosu na žene općenito. Samo 4,5% romskih djevojčica završi srednju

⁸ Za potrebe ovog izještaja pojам preživjela osoba odnosi na osobu koja je (bila) meta zlostavljanja. S obzirom na to da je većina počinjenih krivičnih djela zasnovana na borbi za moć, zamjena pojma žrtva pojmom preživjela osoba motivirana je činjenicom da pojам preživjela osoba podrazumijeva osjećaj ponovo pronađene moći i snage u procesu oporavka. Propisi u BiH koriste pojam „žrtva“ u kontekstu nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, kao i u kontekstu seksualnog nasilja povezanog s ratnim sukobima. Za potrebe ovog dokumenta pojam „žrtva“ će se koristiti samo u odnosu na zakonsku kategoriju propisanu važećim pravnim okvirom.

školu. Incidencija dječjih brakova kod marginalizovanih Romkinja također nije smanjena.

Ostvarivanje **rodne ravnopravnosti u građanskom učešću** nosi karakteristične izazove; naime, nedostatak saradnje i umrežavanja i dalje predstavlja jednu od najvećih slabosti civilnog društva u BiH, a to je većinom posljedica međusobne konkurenkcije u vezi sa finansijskim sredstvima u obliku grantova i donacija. Ženske organizacije uvezuju se i sarađuju mnogo lakše, ali njihove *braniteljice ljudskih* prava često su izložene *rodno zasnovanim prijetnjama*, naročito kada rade na pitanjima ženskih prava kao što je rad sa onima koje su preživjele nasilje, ženama koje su preživjele rat ili svjedočenjima o ratnim zločinima. Braniteljice ljudskih prava češće su izložene kampanjama seksualizovanog blaćenja, direktnim i indirektnim prijetnjama članovima njihovih porodica, prijetnjama seksualnim napadom i primanju eksplisitnih poruka ili fotografija. Aktivisti za prava LGBTI osoba su posebno ranjivi i izloženi prijetnjama i nasilju. U 2017. godini evidentirano je barem osam slučajeva nasilja nad aktivistima za prava LGBTI zajednice. Premda je u BiH aktivizam za prava LGBTI osoba bio prilično vidljiv u poslednjoj dekadi, prva Povorka ponosa u BiH održana je tek u septembru 2019. godine zbog ozbiljnih sigurnosnih prijetnji prethodnih godina i zbog izostanka podrške organa vlasti.

U pogledu ostvarivanja rodne ravnopravnosti u kontekstu sigurnosti ljudi, utvrđeni izazovi uključuju *prepreke na koje žene koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima nailaze u nastojanju da ostvare reparacije*. Žene koje su preživjele ovaj vid nasilja upućuju se na parnični postupak sa imovinskopravnim zahtjevima, čime se na preživjele stavlja dodatni finansijski teret pa

one često odustaju od svog prava na imovinskopravni zahtjev, koji podliježe zastari i može se uložiti samo u odnosu na počinioce. Kada potražuju obeštećenje na građanskim sudovima, snose teret dokazivanja i primorane su da angažuju advokata i da snose obavezu plaćanja sudske troškove. *Osim toga, nedostatak rodno osviještenog pristupa prevenciji i borbi protiv nasilnog ekstremizma umanjuje djelotvornost strategija. Politike BiH u oblasti sigurnosti nisu rodno osvještene, što se odnosi i na politike za prevenciju i borbu protiv nasilnog ekstremizma*. To se odražava na efikasnost i djelotvornost tih politika i programa, jer se oni u razmatranjima borbe protiv nasilnog ekstremizma ne bave ulogom žena i kao njegovih pokretača i kao izvršilaca. U vezi sa prirodnim katastrofama, institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost reagovali su na poplave u maju 2014. godine i ukazali su na složene i različite posljedice poplava na muškarce i žene, dječake i djevojčice, te su ovo pitanje riješili kroz izradu konkretnih mjera i politika. Međutim, radilo se o *ad hoc* i reaktivnim, a ne preventivnim aktivnostima. *Rodna pitanja treba razmatrati u svim intervencijama za sprečavanje i uklanjanje posljedica prirodnih katastrofa. Izbjeglička kriza još je jedan od sigurnosnih izazova sa izraženom rodnom komponentom*, jer su žene i djeca često na meti fizičkog i psihičkog nasilja, prisilne prostitucije, trgovine ljudima, a često i nestaju tokom transfera. Bilježi se manjak sistemske zaštite migrantica i djece migranata, što se naročito ogleda u nedostatku pristupa obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. Konačno, *posljedice krize uzrokovane oboljenjem COVID-19 produbile su već postojeće rodne nejednakosti* jer su donošene rodno slijepe mjere, čime je dodatno povećana od ranije prisutna rodna nejednakost, što usporava napredak ka društvenoj koheziji.

1. UVOD

A. Historijat i obrazloženje

Ujedinjene nacije su u BiH pokrenule proces pripreme i izrade narednog Okvira saradnje za održivi razvoj (UNSDCF) za Bosnu i Hercegovinu (prethodni Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih Nacija – UNDAF) kao nastupajuće strategije za partnerstvo između vlasti u BiH i UN-a s ciljem ispunjenja Agende za održivi razvoj do 2030. godine i Ciljeva održivog razvoja u BiH. Naredni UNSDCF će obuhvatiti period od 2021. do 2025. godine i bit će izrađen u tijesnoj saradnji s organima vlasti u BiH, s međunarodnim partnerima, privatnim sektorom, organizacijama civilnog društva i drugim relevantnim akterima u BiH. U skladu sa standardnim procedurama planiranja UN-a, za ovaj proces potrebna je priprema Zajedničke procjene stanja u zemlji (CCA) koja će činiti sastavni i ključni dio procesa planiranja UN-a. Glavni cilj Zajedničke procjene stanja u zemlji je da se analizira ukupni kontekst BiH i da se izradi analitička polazna osnova za razmatranje prioriteta u sklopu narednog UNSDCF u BiH.

Kako bi se prikupile informacije i podržala izrada Zajedničke procjene stanja u zemlji, a zatim i UNSDCF za period 2021-2025. godina, Ured UN Women u Bosni i Hercegovini inicirao je izradu Profila rodne ravnopravnosti u BiH, a na osnovu Smjernica UN Women za izradu Profila rodne ravnopravnosti iz 2018. godine. Profil rodne ravnopravnosti u BiH rezultat je sveobuhvatne sektorske rodne analize i konsultacija s relevantnim interesnim grupama, a u procesu izrade pružene su pouzdane rodno osjetljive informacije za preporuke Zajedničke UN-ove procjene stanja u zemlji o programiranju, budžetiranju i odlučivanju. Sadržaj Profila rodne ravnopravnosti prati strukturu Sažetka izvještaja za okvir SDG, tj. četiri oblasti strateškog fokusiranja u skladu s potrebama zemlje i korištenje komparativnih prednosti UN-a: (1) Pametni rast, (2) Novi društveni ugovor, (3) Ljudski kapital za 21. stoljeće i (4) Dobro upravljanje.

B. Opšti cilj i specifični ciljevi

Profil rodne ravnopravnosti u zemlji poslužit će kao analitički i operativni dokument, a između ostalog dat će pregled prilika za otklanjanje razlika utvrđenih pregledom dokumentacije i analizom. Profil sadrži utemeljenu procjenu ključnih izazova u vezi s rodnom ravnopravnošću u kontekstu održivog razvoja u

BiH, utvrđuje rodne razlike u ostvarivanju socijalnih i ekonomskih, kulturnih i političkih prava, te analizira osnovne uzroke utvrđenih izazova. Profil rodne ravnopravnosti također utvrđuje praznine u istraživanjima i podacima u oblasti rodne ravnopravnosti u BiH, uključujući potrebu za statističkim podacima kako bi se obuhvatila dodatna pitanja, odnosno kako bi se provela daljnja analiza sirovih podataka.

Profil rodne ravnopravnosti procjenjuje efekte utvrđenih izazova na žene i muškarce, s posebnom pažnjom posvećenom ranjivim grupama kao što su djevojčice i djevojke, žene s invaliditetom, Romkinje, žene koje žive u ruralnim ili udaljenim područjima, samohrane majke, migrantice i žene izbjeglice, žene žrtve nasilja itd.

C. Metodologija i struktura

Profil rodne ravnopravnosti zasnovan je na dubinskoj analizi sekundarnih podataka, tj. na analizi informacija koje prikupljaju službeni organi za statistiku i druge službe, postojećih izvještaja i sveobuhvatne rodne analize stanja u Bosni i Hercegovini u različitim oblastima zakonodavnog, političkog, institucionalnog i operativnog okvira za rodnu ravnopravnost u BiH, zabilježki sa konsultativnih sastanaka s predstavnicima civilnog društva u procesu izvještavanja za *Peking +25*, kao i drugih dokumenata i izvještaja, uključujući i one koje su izradila međunarodna tijela. Praznine utvrđene i definisane u sekundarnoj analizi podataka rješavane su na konsultativnim sastancima s relevantnim akterima, kada se razgovaralo o relevantnim pitanjima i podacima koje akteri prikupljaju u svom svakodnevnom radu. Na ovim sastancima također su utvrđeni prioriteti u oblasti rodne ravnopravnosti na nivou zemlje i razgovaralo se o fokusu UN-a u budućnosti.

Konsultacije su provedene sa 15 partnera iz sistema UN-a, organa vlasti i međunarodnih partnera. Organizovano je deset sastanaka sa agencijama UN-a koje su aktivne u zemlji i to: RCO, UNFPA, ILO, UNDP, IOM, UNICEF, UNHCR, UNV, FAO i UNESCO. Održana su i tri sastanka sa institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost: s Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centrom Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centrom Republike Srpske. Pored toga organizovana su dva sastanka s međunarodnim partnerima, tačnije s predstavnicima Ambasade Švedske i Ambasade Švicarske u

Bosni i Hercegovini. Konsultacije sa civilnim društvom obuhvatile su 60 organizacija civilnog društva u sklopu procesa izrade izvještaja za *Peking +25*. Konsultacije su provedene u julu i augustu 2019. godine, s fokusom na utvrđivanje područja koja bi trebala predstavljati prioritet za agencije UN-a u BiH sa stanovišta rodne ravnopravnosti, te izazova i prepreka za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u BiH koje bi UN-ove agencije trebale rješavati i strategija koje bi agencije UN-a trebale provoditi u svom radu kako bi se ostvarila rodna ravnopravnost u Bosni i Hercegovini.

Konsultativni upitnik (pogledati Prilog 1) distribuiran je među 310 aktera, uključujući organe vlasti, agencije UN-a, bilateralne donatore, međunarodne organizacije, civilno društvo, privatni sektor, akademsku zajednicu, medije i pojedinačne eksperte. Ukupno je odgovorilo 106 aktera, odnosno 34,2%, pri čemu je 33% odgova-ora stiglo od organizacija civilnog društva, a 29,2% od organa vlasti. Agencije UN-a bile su zastupljene sa 11,3%, a mediji, privatni sektor, akademska zajednica, međunarodne organizacije i bilateralni donatori su svi zastupljeni sa po 1 do 4%. Upitnik je bio dostupan on-line tokom dvije sedmice augusta 2019. godine. U fokusu upitnika bila je identifikacija prioritetnih područja, izazova/prepreka i strategija o kojima se prethodno diskutovalo na konsultativnim sastancima, kao i utvrđivanje potreba za razvoj kapaciteta za provođenje zakona, politika i mjera za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini.

Tematska grupa UN-a za rodna pitanja je u dva navrata tokom 2019. godine potvrdila Profil rodne ravnopravnosti. U toku 2020. godine Profil je ažuriran kako bi se obuhvatili ključni nalazi iz Brze rodne procjene situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini⁹ i UN-ove Procjene socijalnog i ekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19¹⁰ i kako bi se uvažila Zaključna zapažanja Komiteta CEDAW o Šestom periodičnom izvještaju.¹¹

Ovaj izvještaj počinje opisom konteksta u zemlji na koju se odnosi Profil rodne ravnopravnosti, analizom trenutnog stanja ljudskih prava, situacijom u pogledu rodnih pitanja u trenutnim političkim okolnostima, dosadašnjim postignućima prema Agendi za održivi razvoj 2030., uz isticanje važnosti razvoja partnerske podrške. Izvještaj također analizira politiku i pravni okvir primjenjiv na BiH, s fokusom na međunarodne obaveze u pogledu rodne ravnopravnosti, zakonodavstva i strategija koje su usvojile domaće institucije, kao i postojeće institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnost. U dijelu IV Izvještaj analizira stanje ravnopravnosti spolova u BiH po nekoliko tematskih oblasti kako slijedi: upravljanje, političko učešće i odlučivanje, ekonomsko okruženje, zdravstvena i socijalna zaštita, obrazovanje, građansko učešće i sigurnost ljudi. Konačno, Izvještaj navodi zaključke u vezi sa preostalim izazovima i postojećim prilikama koje zemlja ima u oblasti rodne ravnopravnosti u kontekstu plana za održivi razvoj.

⁹ UN Woman, *Brza rodna procjena situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2020. godine.

¹⁰ UN u BiH, *Procjena socijalnog i ekonomskog uticaja situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, 2020.

¹¹ Zaključna zapažanja Komiteta CEDAW o Šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, C/CO/BiH/6, 2019.

2.

KONTEKST

A. Stanje ljudskih prava

Glavni izazovi u oblasti ljudskih prava

Napredak Bosne i Hercegovine u rješavanju već dugo prisutnih problema u oblasti ljudskih prava proteklih nekoliko godina nije bio potpun. Jedno od osnovnih pitanja je **ustavna diskriminacija pripadnika nacionalnih manjina** koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda – Bošnjaka, Hrvata ili Srba. Bez obzira na više presuda Ustavnog suda BiH i Evropskog suda za ljudska prava, u kojima je utvrđeno da su nacionalne manjine diskriminisane u Ustavu, nije učinjen pomak prema ustavnim amandmanima kojim bi pripadnicima nacionalnih manjina bilo omogućeno da se kandiduju za članove Predsjedništva na prošlim općim izborima 2018. godine.

Regionalno istraživanje o Romima koje je 2018. godine objavio Razvojni program Ujedinjenih nacija¹² pokazalo je da se **Romi u Bosni i Hercegovini** i dalje suočavaju sa značajnim poteškoćama u pristupu i ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, stambeno zbrinjavanje i zapošljavanje, uz manja poboljšanja životnog standarda. Mnogi Romi nemaju identifikacijske dokumente, koji su im potrebni da bi ostvarili pristup uslugama.¹³

U 2018. godini grupe iz civilnog društva prijavile su intenzivirane aktivnosti države da se obeshrabre **javni protesti**, a koje su se ogledale u novčanom kažnjavanju zbog kršenja javnog reda i mira, u sve težem i sporijem procesu ishođenja potrebnih dozvola, ograničavanju protesta na posebne lokacije udaljene od centralnih lokacija i u pretjeranom prisustvu policije na mirnim događajima.¹⁴ Političari u Bosni i Hercegovini još uvijek ne govore javno o pravima i problemima LGBTI osoba, policija često ne postupa u predmetima krivičnih djela počinjenih iz mržnje protiv LGBTI osoba,

a pribavljanje dozvola za događaje i mirna okupljanja vezana za LGBTI osobe je 2018. godine bilo znatno teže nego prethodnih godina.¹⁵ Prva Povorka ponosa LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini održana je 9. septembra 2019. godine u Sarajevu – a Sarajevo je bilo posljednji glavni grad u Evropi u kojem je održan takav događaj.

Novinari se i dalje suočavaju sa prijetnjama i uplitnjima u njihov rad. Udruženje BH Novinari registrovalo je 41 povredu prava novinara, uključujući tri verbalne prijetnje, osam slučajeva političkog pritiska, šest fizičkih napada i pet slučajeva prijetnji smrću.¹⁶ Neke od ovih slučajeva policija je istražila i predala tužilaštima, ali u vrijeme izrade ovog izvještaja ni u jednom od njih nije donesena osuđujuća presuda za napad na novinare.

Broj **tražilaca azila i migranata koji ulaze u zemlju** značajno je povećan u 2019. godini. Od januara do augusta 2019. godine Služba za poslove sa strancima registrovala je 18.071 novih tražilaca azila, što je 5.000 više u odnosu na isti period prošle godine. U prvoj polovini 2019. godine 17.165 osoba je iskazalo namjeru da traži azil. U istom periodu samo 426 je zaista zatražilo azil.¹⁷ Bosna i Hercegovina nije novopristiglim osobama obezbijedila adekvatno sklonište, hranu i pristup medicinskoj njezi. Postoji jedan centar za azil pod upravom države i šest centara za privremeni smještaj, sa ukupnim kapacitetom od oko 4.000 ljudi, što je poboljšanje u odnosu na 2018. godinu, ali također znači da hiljade ljudi i dalje nemaju pristup skloništima i osnovnim uslugama.¹⁸

Žene pod rizikom od zanemarivanja

Mjere koje je Bosna i Hercegovina provela s ciljem sprečavanja diskriminacije i promocije prava žena i djevojčica koje trpe višestruku i interseksijsku diskriminaciju usredotočene su na sljedeće grupe koje su prepoznate kao glavne i izložene riziku od

¹² Razvojni program Ujedinjenih nacija. Regionalno istraživanje o Romima 2017: Osnovni podaci za BiH. Dostupno na: <https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets.html>

¹³ Human Rights Watch. Globalni izvještaj 2019: Bosna i Hercegovina, dešavanja iz 2018. Dostupno na: <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/bosnia-and-herzegovina> [posljednji put posjećeno 8.10.2020.]

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

zanemarivanja: **(1) žene koje žive u udaljenim i ruralnim područjima, (2) žene s invaliditetom i (3) žene sa različitom seksualnom orientacijom i rodnim identitetom.**¹⁹ Najznačajniji problemi ovih grupa odnose se na ekonomske rodne nejednakosti²⁰ i na rodno specifične obrasce odgojnih praksi, tradicionalnih i patrijarhalnih vrijednosti.

Potrebe ovih marginalizovanih grupa u izvjesnoj mjeri su prepoznate u ključnim strateškim dokumentima Bosne i Hercegovine o rođnoj ravnopravnosti (kao što je GAPBiH). Kontinuirano su provođene aktivnosti na unapređenju ljudskih prava i podizanju svijesti o pravima ovih grupa. Na primjer, usvajanjem Izmjena i dopuna Zakona o zabrani diskriminacije 2016. godine²¹ BiH je poboljšala svoj zakonodavni okvir zabranom diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. U 2016. i 2017. godini provedena je inicijativa za usklađivanje odredbi Krivičnog zakonika Republike Srbije sa međunarodnim pravnim standardima koji regulišu priznavanje, ostvarivanje i zaštitu prava LGBTI osoba. Novi Krivični zakonik RS²² je u svim aspektima usklađen sa datim zahtjevima. Federacija Bosne i Hercegovine je 2016. godine usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH,²³ kojim je propisano krivično djelo počinjeno iz mržnje. Također, Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH za period 2016-2021. godina²⁴ usvojena je 2016. godine i fokusira se na ranjive grupe koje su pod rizikom od višestruke diskriminacije, primjerice žene s invaliditetom. Ovom strategijom predviđeno je uvođenje preventivnih programa za sprečavanje nasilja u porodici nad osobama s invaliditetom.

Druge prepreke za žene uključuju neefikasne mehanizme i odgovor na nasilje nad ženama,²⁵ kao i nisko učešće žena na pozicijama odlučivanja u javnom i političkom životu.

Žene pod rizikom od siromaštva i/ili isključenosti

Premda se žene ne smatraju grupom pod rizikom od siromaštva i/ili isključenosti same po sebi, rodna pitanja i dalje su relevantna u nekim dijelovima Bosne i Hercegovine. Na primjer, kod žena je za oko trećinu manja vjerovatnoća da će učestvovati u **radnoj snazi** u odnosu na muškarce, što je primjenjivo na sve starosne grupe,²⁶ dok je učešće u radnoj snazi za marginalizovane Romkinje tek 13% naspram 39% romskih muškaraca.²⁷ Rodni stereotipi su i dalje prisutni u **obrazovanju** i doprinose jačanju stereotipizacije rodnih uloga u svim dijelovima društva, a također normalizuju rođno zasnovano nasilje i podstiču nastavak rođne nejednakosti. **Rodne razlike** postoje u većini obrazovnih nivoa, starosnih grupa, zanimanja i industrija. Mjere kontrole za uočljive karakteristične razlike između muškaraca i žena smanjuje razliku u plati na osnovu spola otprilike samo za jednu četvrtinu.²⁸ Osim toga, mnogo je manja vjerovatnoća da će žene imati bankovni račun otvoren u službenoj finansijskoj instituciji (48% naspram 67% muškaraca), te mogu imati poteškoća u ostvarivanju kredita zbog niskih stopa vlasništva nad nekretninama, što smanjuje mogućnosti za eventualni kolateral (74% stambenih objekata je u vlasništvu isključivo muškaraca). To može kočiti razvoj ženskog poduzetništva.²⁹

Nasilje nad ženama

Nasilje nad ženama izuzetno je rasprostranjeno u Bosni i Hercegovini, što je pokazalo i prvo nacionalno anketno istraživanje o nasilju nad ženama, uz učešće više aktera koje je koordinirala Agencija za ravnopravnost

¹⁹ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. *Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25*, 2019. Dostupno na: https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/csw/64/national-reviews/bosnia_and_herzegovina.pdf?la=en&vs=4937 str. 14-16.

²⁰ Naročito u pogledu zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, planiranja porodice, neplaćenog rada, brige o porodici, vlasništva nad nekretninama, razlike u plati, elemenata koji ograničavaju razvoj ženskog poduzetništva itd.

²¹ Službeni glasnik BiH br. 66/16.

²² Službeni glasnik RS br. 64/17.

²³ Službene novine FBiH br. 46/16.

²⁴ 84. sjednica Vlade FBiH održana 23.12.2016. godine.

²⁵ Uglavnom u vezi s nasiljem u porodici, dok drugi oblici nasilja ostaju neriješeni, odnosno nema službenih podataka o nasilju nad ženama od osoba koje nisu intimni partneri, što bi bilo u skladu sa SDG indikatorom 5.2.2.

²⁶ Ujedinjene nacije. Dijagnostika u kontekstu SDG u Bosni i Hercegovini, str. 2.

²⁷ Razvojni program Ujedinjenih nacija. *Regionalno istraživanje o Romima 2017: Osnovni podaci za BiH*, str. 2.

²⁸ Ujedinjene nacije. Dijagnostika u kontekstu SDG u Bosni i Hercegovini, str. 2.

²⁹ Ibid.

spolova Bosne i Hercegovine 2013.³⁰ godine. Istraživanje je pokazalo da je 47,2% anketiranih žena iskusilo neki oblik nasilja u jednom trenutku života nakon što su napunile 15 godina. Počinilac nasilja je osoba iz njihovog neposrednog okruženja (trenutni ili bivši partner, član porodice ili domaćinstva, prijatelj, kolega itd.). Većina žena pretrpjela je psihičko (41,9%), zatim fizičko (24,3%), seksualno (6%) i ekonomsko (4,8%) nasilje. Nasilje se najčešće dešavalo u partnerskim odnosima (kod 39% anketiranih žena, gdje je počinilac bivši ili trenutni partner), što govori o tome da se većina nasilja nad ženama dešava u privatnoj sferi.³¹

Nešto novije istraživanje o nasilju nad ženama iz 2019. godine, koje je provela misija OSCE pokazalo je da je 48% žena u Bosni i Hercegovini nakon napunjene 15 godina starosti pretrpjelo neki oblik zlostavljanja, uključujući nasilje od intimnog partnera, nepartnersko nasilje, uhođenje i seksualno uznenemiravanje.³² Stopa partnerskog nasilja je 35%.³³ Najčešća psihološka posljedica nasilja nad ženama je strah, koji je prijavilo 55% žena koje su preživjele nasilje od trenutnog partnera i 70% žena koje su preživjele nasilje od prethodnog partnera.³⁴ Uprkos tome, 84% žena ne prijavljuju nasilje policiji, a na pitanje zbog čega, njih 38% odgovorilo je da nasilje nije bilo značajno i da smatraju da se radi o porodičnoj stvari (33%).³⁵

Studija o nasilju nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini iz 2019. godine utvrdila je da je 60,2% ispitanica pretrpjelo neki oblik nasilja u toku aktivnog bavljenja politikom, dok je 45,8% ispitanica bilo izloženo nasilju samo zbog toga što su žene.³⁶ Žene koje su pretrpjele nasilje u politici u svojoj potrazi za pravdom nailaze na brojne prepreke, uključujući sekundarnu viktimizaciju, otpor službenika za provođenje zakona, kao i neadekvatnu pravnu zaštitu ili pristup integrisanim

uslugama zaštite, što su prepreke na koje nailaze i žrtve drugih oblika nasilja nad ženama.³⁷

Ovi podaci upućuju na zaključak da se problemu nasilja nad ženama još ne pristupa dovoljno ozbiljno i da se bar neki oblici ovog nasilja tolerišu i smatraju privatnom stvari. Mnoge ispitanice u spomenutim istraživanjima navele su značajno nepovjerenje u institucije, posebno u policiju i centre za socijalni rad, za koje kažu da bi krivicu prebacili na njih ili bi stali na stranu počinjoca nasilja.

Praznine u podacima

Praznine u podacima razvrstanim prema spolu očigledne su u svim aspektima života u Bosni i Hercegovini. Jedan od prioriteta BiH u narednih pet godina će biti razvoj jedinstvene metodologije za prikupljanje podataka u prioritetnim područjima u skladu sa GAP.³⁸ Pored toga, prioritet je izrada Indeksa rodne ravnopravnosti za BiH, što je višedimenzionalni indikator o stanju rodne ravnopravnosti u zemlji koji će obuhvatiti šest domena: rad, novac, znanje, vrijeme, moć i zdravlje.³⁹ Ovaj indeks će omogućiti praćenje ravnopravnosti spolova u BiH, kao i poređenje sa drugim zemljama. Trenutna prepreka za izradu Indeksa rodne ravnopravnosti u BiH je to što nije provedeno istraživanja koje je ključno za razvoj određenih pokazatelja potrebnih za mjerjenje domena obuhvaćenih Indeksom i samim tim za ukupan rezultat Indeksa.

Kako je s pravom preporučio Komitet CEDAW, BiH treba uspostaviti konsolidovan sistem za prikupljanje, analizu i distribuciju podataka koji moraju biti razvrstani prema spolu, dobi, invaliditetu, etničkoj pripadnosti, lokaciji i socioekonomskom statusu.⁴⁰

³⁰ Babović, Marija; Pavlović, Olivera; Ginić, Katarina; Karađinović, Nina; Filipović-Hadžabdić, Samra (ur.). *Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini*, UN Women, UNDP i UNFPA, 2013.

³¹ Ibid., str. 53.

³² OSCE. *Dobrobit i blagostanje žena - Bosna i Hercegovina - izvještaj o rezultatima* (2019), str. iii.

³³ Ibid., str. 25.

³⁴ Ibid., str. 73.

³⁵ Ibid.

³⁶ Miftari, Edita. *Nasilje nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini*. Westminster Foundation for Democracy, 2019, str. 24.

³⁷ Ibid., str. 44.

³⁸ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. *Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25*, 2019, str. 68.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Zaključna zapažanja Komiteta CEDAW o Šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, C/CO/BiH/6, 2019.

B. Rodna pitanja u trenutnoj političkoj situaciji i trendovima

Žene u Bosni i Hercegovini i dalje su isključene iz velikih političkih procesa. Ovakva situacija traje još od potpisivanja Opštег okvirnog sporazuma za mir, a nastavila se i u procesu evropskih integracija. Žene nisu bile uključene u proces potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i Evropske unije 2015. godine, čime Bosna i Hercegovina nije pokazala spremnost za poštivanje rodne ravnopravnosti kao neodvojivog dijela procesa evropskih integracija i svih ključnih reformskih procesa koje takve integracije podrazumijevaju. Žene su zastupljene u diplomaciji sa 23% ambasadorica, 17% žena generalnih konzula i 40% voditeljica stalnih misija.⁴¹ Žene čine 34% delegacija za pregovore u vezi sa zaključivanjem međunarodnih akata o policijskoj saradnji, readmisiji, zaštiti povjerljivih informacija, zaštiti i spašavanju.⁴² U svakoj delegaciji za pregovore nalazi se bar jedna žena, a za ugovore/protokole o readmisiji ostvarena je jednaka zastupljenost.⁴³ Složenost političkog i izbornog sistema dodatno usložnjava učešće žena u ovim procesima, budući da su muškarci dobro upoznati s političkim igrama koje podrazumijeva učešće u politici, dok su žene tek marginalno prisutne. Još uvek se očekuje da muškarci imaju više političke moći, što ozbiljno šteti učešću i zastupljenosti žena u političkim procesima i podržava stereotipe o njihovom učešću u javnom životu. Zastupljenost marginalizovanih žena kao što su Romkinje, žene iz ruralnih područja ili žene s invaliditetom još je veći izazov imamo li u vidu njihovo vrlo ograničeno prisustvo u upravljanju, odlučivanju i javnom životu zbog višestruke diskriminacije kojoj su izložene.

C. Napredak u ostvarivanju Agende za održivi razvoj do 2030. godine

Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini su 2016. godine pokrenule inicijativu *Zamisli 2030.*, u sklopu koje su provedene široke konsultacije sa interesnim

grupama, s fokusom na građane, o temi Agende za održivi razvoj do 2030. godine i Ciljeva održivog razvoja (SDG). Agenda za održivi razvoj do 2030. službeno je predstavljena 2017. godine.

Od 2017. godine naovamo konsultativni proces Ujedinjenih nacija *Zamisli 2030.* obuhvatio je i informisao više od 3.000 ljudi i još uvek predstavlja glavni instrument zagovaranja i angažovanja u zemlji.⁴⁴ Veći dio 2018. godine bio je posvećen daljim širokim konsultacijama sa interesnim grupama i analitičkom i stručnom radu (Brza integrisana procjena, Matrice podataka, Analiza kompleksnosti itd.) s ciljem izrade dva ključna dokumenta: Dobrovoljnog izvještaja i Okvira ciljeva održivog razvoja. Okvir je ključni dokument koji definije viziju zemlje u 2030. godini, kao i razvoj puteva i akceleratora razvoja na osnovu kojih se provode svi ključni procesi strateškog planiranja u zemlji na nivou države, entitetâ i Brčko Distrikta BiH. Okvir ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini je u izradi kako bi se omogućilo njegovo odgovarajuće uključivanje u procese strateškog planiranja na različitim nivoima vlasti.

Kako bi se utvrdile detaljne poveznice između 69 strateških i akcionalih planova u Bosni i Hercegovini i nivo njihove usklađenosti sa ciljevima održivog razvoja na nivou podciljeva i pokazatelja, Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini pokrenule su proces brze integrisane procjene (RIA) koja je mapirala postojeći pregled politika na raznim nivoima vlasti i pružila osnov za vertikalnu i horizontalnu integraciju ciljeva održivog razvoja i cjelovitost politika.⁴⁵ Procjena, koja je prilagođena BiH, ponudila je komentare i preporuke za mјere koje usmjeravaju integraciju ciljeva u vladine politike na svim nivoima uprave i informisala međunarodne partnere koji podržavaju provođenje reformi i ciljeva održivog razvoja u BiH. RIA je, između ostalog, pokazala visok nivo podudarnosti između nekih podciljeva cilja 5 i referentnih strateških dokumenata, ali i njihovo odsustvo na kantonalm nivou i vrlo malo prisustvo na nivou FBiH. Ukupno gledano, cilj održivog razvoja br. 5, koji se odnosi na rodnu ravnopravnost, spomenut je u 16 od 69 strategija.⁴⁶ Procjenom je utvrđen obuhvat sredstava implementacije ciljeva održivog razvoja postojećim strateškim razvojem u BiH od 90%.⁴⁷

⁴¹ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 26.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Dobrovoljni izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Agende 2030. i ciljeva održivog razvoja (2019), str. 8.

⁴⁵ Implementacija ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Bosni i Hercegovini – Brza integrisana procjena ključnih strateških dokumenata (2018).

⁴⁶ Ibid., str. 8.

⁴⁷ Ibid.

SDG 5 za rodnu ravnopravnost

Prioriteti za ubrzavanje napretka za žene i djevojčice u Bosni i Hercegovini u narednih pet godina kroz zakone, politike i programe uključuju sljedeće: (1) eliminaciju nasilja nad ženama i djevojčicama (podcilj 5.2), (2) iskorenjivanje siromaštva, poljoprivrednu produktivnost i sigurnost hrane (podciljevi 5.4, 5.A), (3) pristup priuštivoj kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivna prava (podcilj 5.6), (4) žensko poduzetništvo i ženska preduzeća (podcilj 5.7), (5) rodno odgovornu socijalnu zaštitu (podcilj 5.4), (6) rodno odgovorno budžetiranje (podcilj 5.A, 5.C). Ovi prioriteti obrađeni su i uključeni u Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine od 2018. do 2022. godine⁴⁸, FIGAP II 2018-2021. godine (Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine), a istaknuti su i u Izještaju o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25.⁴⁹

Premda ne postoji konkretan državni plan niti strategija za implementaciju ciljeva održivog razvoja, navedeni prioriteti uključeni su u Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine kao sveobuhvatna srednjoročna strategija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. BiH nije definisala državne indikatore za praćenje napretka u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja, pa stoga nema ni aktivnosti na strateškom prikupljanju podataka o cilju održivog razvoja br. 5. Agencija za statistiku BiH revidirala je stanje dostupnosti podataka o indikatorima za praćenje ostvarivanja ciljeva održivog razvoja. Od 14 indikatora za cilj br. 5 u Bosni i Hercegovini nije dostupan niti jedan. Ukupno postoji 5 dostupnih rodno osjetljivih indikatora za ciljeve održivog razvoja za Bosnu i Hercegovinu, koji se odnose na ciljeve 1, 4, 8, 10 i 16.⁵⁰

Indikator 1.2.1: Udio stanovništva koje živi ispod državne linije siromaštva prema spolu i starosti

Indikator 4.2.2: Stopa učešća u organizovanom učenju (jedna godina prije službenog upisa u školu) prema spolu

Indikator 4.3.1: Stopa učešća mladih i odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju i obuci u proteklih 12 mjeseci, prema spolu

Indikator 8.5.2: Stopa nezaposlenosti, prema spolu, starosti i osobama s invaliditetom, (isključujući osobe s invaliditetom)

Indikator 10.2.1: Udio osoba koje žive ispod 50 posto srednjeg prihoda, prema spolu, starosti i osobama s invaliditetom

Indikator 16.1.1: Broj žrtava ubistva s predviđajem na 100.000 stanovnika, prema spolu i starosti.

U tom pogledu BiH je najavila projekat⁵¹ koji će transformisati Agendu 2030. u konkretnе aktivnosti za ciljeve održivog razvoja i uključivanje privatnog sektora, te razvoj grupe državnih indikatora za praćenje ostvarenog napretka u skladu sa agendom za ciljeve održivog razvoja. Ovi indikatori će se nadovezati na postojeće metode monitoringa koje koriste zavodi za statistiku kako bi se uskladile sa paketom globalnih indikatora. Vlasti planiraju izradu 32 indikatora za ciljeve održivog razvoja iz istraživanja MICS.⁵²

D. Razvojni partneri

Bosna i Hercegovina je od završetka ratnih sukoba 1992-1995. godine i od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma primila značajnu međunarodnu pomoć. Na donatorskoj konferenciji, kojoj su prisustvovali predstavnici pedeset zemalja i dvadeset i sedam međunarodnih organizacija, obećano je 5,1 milijardu američkih dolara. Ovaj iznos je osiguran i raspoređen u periodu od 1996. do 1999. godine. U tom periodu godišnje su se održavale konferencije na kojima je prikupljeno ukupno 3 milijarde američkih dolara za finansiranje projekata obnove.⁵³ Međutim, stvarni iznos finansijske pomoći koju je BiH primila u postdejtonskom periodu vjerovatno će ostati nepoznat jer nema podataka o donacijama koje su upućivane neslužbenim kanalima.⁵⁴ Više od 200 međunarodnih organizacija

⁴⁸ Službeni glasnik BiH br. 89/18.

⁴⁹ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 18-22.

⁵⁰ Ibid., str. 69.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

⁵³ Žeravčić, Goran. *Mapping Study of CSOs in Bosnia and Herzegovina*. EPRD Office for Economic Policy and Regional Development Ltd. (EPRD), 2016. Dostupno na: <http://europa.ba/wp-content/uploads/2016/11/Mapping-study-of-CSOs-in-BiH.pdf> str. 44.

⁵⁴ Ibid.

učestvovalo je u programima obnove u BiH, uključujući agencije UN-a (kao što su UNHCR, UNICEF i UNDP), zatim Međunarodni monetarni fond, Svjetsku banku i razne druge međunarodne organizacije.⁵⁵

Trenutno, Ujedinjene nacije i partneri u Bosni i Hercegovini rade na ostvarivanju ciljeva održivog razvoja: 17 međusobno povezanih ambicioznih ciljeva za oticanjanje glavnih razvojnih izazova za ljudi u BiH i širom svijeta.

Rad UN-a u BiH usmjeravan je kroz UNDAF 2015-2020. (Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija), koji je usvojilo Vijeće ministara BiH 14. maja 2015. godine i koji je službeno potписан 15. juna 2015. godine. U sklopu UNDAF 2015-2020. dogovoreno je trinaest ishoda u četiri oblasti strateškog fokusiranja koje odgovaraju na potrebe zemlje i koriste komparativne prednosti

UN-a. To su: vladavina prava i sigurnost ljudi; održiv i jednak razvoj i zapošljavanje; socijalna inkluzija (obrazovanje, socijalna zaštita, dječja zaštita i zdravlje); i osnaživanje žena. Danas UN radi na pripremi sljedećeg petogodišnjeg programskega dokumenta za BiH pod nazivom UN-ov Okvir saradnje za održivi razvoj (Okvir saradnje) za period 2021-2025. godina.

Strateška partnerstva sa ARSBiH, Agencijom za statistiku BiH i različitim strukturama vlasti bila su ključna za aktivnosti UN-a na unapređenju rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena u BiH. Na primjer, tokom cijelog trajanja implementacije UNDAF (Okvira razvojne pomoći) UN su imale važnu ulogu pomažući vlastima na različitim nivoima u BiH da utvrde strateška pitanja, osiguraju predanost i poštivanje normativnih standarda (kroz programsko planiranje i implementaciju) te da definišu i usvoje zakone i politike na različitim nivoima s ciljem jačanja rodne ravnopravnosti. Prioriteti su se fokusirali na normativne standarde u oblastima od velikog značaja, rodno odgovorno budžetiranje, eliminaciju nasilja nad ženama, upravljanje i liderstvo žena. UN su ukazale na komparativne prednosti kroz djelotvorno korištenje svojih stručnjaka i stručnog znanja, primjenu normativnih standarda i ciljanu pomoć, što je doprinijelo stabilnom napretku u pravcu

dublje rodne osviještenosti politika.⁵⁶ Imajući u vidu složenu političku situaciju u Bosni i Hercegovini, UN su uspješno doprinijele aktivnjem liderstvu i učešću žena u političkom životu zemlje. To je postignuto kroz pomoć u uspostavljanju podsticajnog okruženja kako bi više žena bilo izabrano na sve nivoe vlasti u svim sferama odlučivanja u zemlji. Također, na sistemskom nivou UN su pomogle da se stavi veći naglasak na rodno odgovorno budžetiranje. Primjerice, resorna ministarstva u Federaciji BiH dobila su ovlaštenje da uključe posebne rodne indikatore. Informacioni sistem za upravljanje budžetom (BIMS) također je ažuriran kako bi se obuhvatili rodni indikatori. Kapaciteti nadležnih organa iz drugih struktura također su ojačani radi boljeg razumijevanja i primjene rodno odgovornog budžetiranja.

Evropska unija

Evropska unija je najveći pružalač finansijske pomoći u Bosni i Hercegovini. Od 1996. godine EU je uložila više od 3,5 milijarde eura u obnovu, reformu javne uprave, vladavinu prava, održivu privredu, poljoprivrednu i druge ključne oblasti u BiH.⁵⁷ EU koristi različite finansijske instrumente, od kojih je najsveobuhvatniji instrument prepristupne pomoći – IPA. Radi se o ulaganjima u političke i ekonomske reforme; kroz te reforme se zemlje koje se razmatraju u kontekstu proširenja pripremaju za preuzimanje prava i obaveza koje podrazumijeva članstvo u EU, a istovremeno se njihovim građanima otvaraju bolje prilike za razvoj standarda kakve uživaju građani Evropske unije. Osim IPA, EU koristi i druge instrumente i programe kao što su EIDHR (Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava), CARDS (Pomoć zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju) i drugi instrumenti EU koji su otvoreni za BiH, kao što je TAIEX (Instrument tehničke pomoći i razmijene informacija), P2P (Ljudi ljudima), LAF (Instrument za pomoć organima lokalne uprave) i IfS (Instrument za stabilnost).⁵⁸

Bilateralna izdvajanja kroz IPA II u periodu od 2014. do 2017. godine iznosila su 237,2 miliona eura (uključujući sredstva za Instrument za civilno društvo od 9,1 milion

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ UN, UNDAFBH 2015-2019 Final Evaluation Report, 2020, dostupno na: <https://erc.undp.org/evaluation/evaluations/detail/7887> [preuzeto 29.10.2020.]

⁵⁷ Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini i Specijalni predstavnik Evropske unije u Bosni i Hercegovini. Projekti EU u BiH. Dostupno na: https://europa.ba/?page_id=558 [posljednji put posjećeno: 20.8.2019. godine]

⁵⁸ Ibid.

era), Regionalni program stambenog zbrinjavanja (10 miliona eura) i posebne mjere nakon poplava 2014. godine (51 milion eura).⁵⁹ Prioritetni sektori za finansiranje u ovom periodu bili su demokratija i upravljanje, vladavina prava i osnovna prava, konkurentnost i inovacije, obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike te saobraćaj.⁶⁰ U periodu od 2018. do 2020. godine za Bosnu i Hercegovinu je naznačena indikativna alokacija od 314,9 miliona eura koja uključuje dva nova sektora: okoliš, borbu protiv klimatskih promjena i energiju te poljoprivredu i ruralni razvoj. Prema Godišnjem akcionom planu za BiH za 2018. godinu, uspostavljena je Akcija za instrument za rodnu ravnopravnost EU s ciljem jačanja djelotvorne implementacije domaćeg i međunarodnog pravnog okvira za rodnu ravnopravnost i ženska prava, kao i za podršku zemlji u usklađivanju s pravnom stečevinom EU o ravnopravnosti spolova u pretpriступnom kontekstu.⁶¹ Instrument za rodnu ravnopravnost EU provodi agencija UN Women od 2020. do 2022. godine. Instrument se nalazi u Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, uz matricu praćenja i izveštavanje UN Women.⁶² Ukupan iznos sredstava izdvojenih za ovu akciju bio je 550.000 eura, uključujući 10% koje sufinansira UN Women.⁶³

Pored navedenog, EU u Bosni i Hercegovini predana je praćenju stvarne implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova i Zakona o zabrani diskriminacije; povećanju učešća žena u političkom i javnom životu i implementaciji posebne mjere propisane u Zakonu o ravnopravnosti spolova o zastupljenosti najmanje 40% svakog spola u zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim organima na svim nivoima; provođenju rodne procjene uticaja strateških i zakonodavnih procesa; smanjenju razlike u platama na osnovu spola; usklađivanju zakonskih odredbi o porodiljnom dopustu, roditeljskom dopustu za očeve i porodičnih zakona u cijeloj zemlji; unapređenju prikupljanja podataka radi izrade ute-meljenih politika usmjerenih na otklanjanje glavnih rodnih razlika; pružanju i objavljivanju relevantnih podataka o nasilju nad ženama i rješavanju tog problema;

usklađivanju propisa sa Istanbulskom konvencijom; radu na efikasnoj implementaciji propisa u vezi sa sprečavanjem nasilja nad ženama; radu na uspostavljanju specijalizovanih odjela u policiji i javnom sektoru koji se bave slučajevima nasilja nad ženama; osiguranju pristupa besplatnoj pravnoj pomoći i zastupanju pred sudom; unapređenju opštег sistema odgovora i podrške žrtvama na svim nivoima; kao i osiguranju odgovarajućeg finansiranja za skloništa za žene koje su preživjele nasilje.

Švedska

Kraljevina Švedska jedan je od najvećih bilateralnih donatora za Bosnu i Hercegovinu; fokus švedskog programa saradnje i razvoja je, prije svega, na demokratiji, ljudskim pravima i ravnopravnosti spolova, uz posebnu pažnju posvećenu sektoru pravde i lokalne uprave. Prioriteti uključuju i ekonomski i ruralni razvoj i održivu infrastrukturu. Švedska sarađuje sa bosanskohercegovačkim partnerima i drugim donatorskim zemljama kako bi razvojni projekti bili efikasniji i kako bi maksimalno pomogli razvoj BiH. Prema Evaluaciji podrške Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA), u izgradnji mira u Bosni i Hercegovini podrška Švedske može se prikazati u tri faze: (1) humanitarna podrška tokom rata, nakon čega je uslijedio oporavak i obnova u poslijeratnom periodu, uključujući podršku implementaciji Dejtonskog mirovnog sporazuma; (2) šira podrška razvoju i izgradnji države od 2000. godine naovamo; i (3) od 2011. godine do danas značajan fokus dat je planu pridruživanja Evropskoj uniji (EU).⁶⁴ Također značajan fokus je na rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena, te na borbi protiv nasilja nad ženama.

Podrška Švedske rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena već dugi niz godina obilježava angažman ove države u Bosni i Hercegovini kroz aktivnosti na različitim

⁵⁹ European Commission. EU Neighborhood Policy - Bosnia and Herzegovina: financial assistance under Instrument for Pre-accession Assistance II (IPA II). Dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/bosnia-herzegovina_en [posljednji put posjećeno 20.8.2019.]

⁶⁰ Ibid

⁶¹ European Commission. Instrument for pre-accession assistance (IPA II) 2014-2020; Bosnia and Herzegovina: Instrument za rodnu ravnopravnost EU. Dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/ipa_2018_41501_ad6_bih_eu_gender_equality_facility.pdf. Str. 1.

⁶² Ibid., str. 12.

⁶³ Ibid., str. 2.

⁶⁴ Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju. Evaluation of SIDA's Support to Peacebuilding in Conflict and Post-Conflict Contexts: Izveštaj za Bosnu i Hercegovinu (2019). Dostupno na: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/eva2019_2_62211en.pdf str. vii.

nivoima, uključujući i organe vlasti. Pomoć, koja je većim dijelom pružena kroz švedski okvir za NVO, pomogla je da rodna ravnopravnost dobije institucionalni okvir. U pogledu rada sa manjinama i drugim ranjivim grupama, SIDA je podržala aktivnosti za unapređenje položaja Roma i LGBTI osoba.

Švedski doprinos je s vremenom rastao sa oko 1,5 milion američkih dolara 1992. godine do 18 miliona dolara 1994., pa oko 25 miliona dolara od 1998. do 2003. godine, sve do oko 45 miliona dolara 2005. godine, prije smanjenja koje započinje 2008. godine.⁶⁵ Do sredine 2000-ih Švedska je postala najveći bilateralni donator razvojne pomoći. Važeća Regionalna strategija za Istočnu Evropu, Zapadni Balkan i Tursku, koja je pokrenuta 2014. godine, usredotočena je na ciljeve Procesa stabilizacije i pridruživanja EU (i Kopenhagenske kriterije). Prioritetna područja za Zapadni Balkan obuhvataju: (a) poboljšanje ekonomske integracije; (b) demokratiju, ljudska prava i vladavinu prava (ojačane sisteme javne uprave i pravosuđa; ljudska prava i demokratski uticaj; civilno društvo; demokratsku odgovornost; izbore, nezavisne medije, rodnu ravnopravnost, povjerenje i pomirenje); (c) okoliš.⁶⁶ Portfelj aktivnosti organizacije SIDA u Bosni i Hercegovini zadržava opšti pristup prethodnog programa. Više intervencija u oblasti uprave provedeno je zajedno s drugim bilateralnim donatorima kao što su Agencija za međunarodni razvoj SAD (USAID) i Švicarska agencija za razvoj i saradnju (SDC). Na primjer, krajem 2017. godine projekat *Žene na izborima*, koji je finansirala SIDA a implementirao UNDP u saradnji sa UN Women, imao je za cilj jačanje ženskog liderstva i učešće žena u političkom životu kroz predlaganje strukturalnih prilagođavanja kako bi se omogućio veći broj žena u politici i podstakle sljedeće generacije liderki u zajednicama kroz posebno prilagođene inicijative za uvezivanje i izgradnju kapaciteta. Osim toga, kroz švedski okvir NVO i dalje se pruža podrška s fokusom na rodna pitanja i osnaživanje žena. Podrška rodnoj ravnopravnosti doprinijela je jačanju institucionalnog osnova za promociju rodne ravnopravnosti, osnaživanje žena i borbu protiv nasilja nad ženama

kroz akcione planove organa vlasti za rodna pitanja i UNSCR 1325.⁶⁷ Ove aktivnosti značajno su ojačane kroz partnerstva sa civilnim društvom koja su sve više usmjerena na zagovaranje.

Švicarska

Švicarska je još jedan značajan razvojni partner Bosne i Hercegovine, koja je prioritetna zemlja za Švicarski program saradnje u Istočnoj Evropi. Cilj švicarskog programa saradnje je osigurati političku stabilnost u zemlji i provesti potrebne strukturne ekonomske i političke reforme na nivou cijele zemlje. Švicarska je od 1996. godine zvanično pomogla Bosni i Hercegovini sa više od milijardu KM kroz lokalne i regionalne razvojne projekte i učešće u multilateralnim programima.⁶⁸ Njihov ured za saradnju u Sarajevu također provodi projekte Državnog sekretarijata za migracije u sklopu bilateralnog partnerstva za migracije između Švicarske i Bosne i Hercegovine.

Švicarska Strategija saradnje za period 2017- 2020. godina u potpunosti je usklađena sa Federalnom depešom o međunarodnoj saradnji i strategijama, planovima i politikama Bosne i Hercegovine. U pogledu usklađenosti Strategije sa ciljevima održivog razvoja, prisutne su mnogobrojne direktnе reference na ciljeve i podciljeve, primjerice cilj 1.4 (jednaka prava na ekonomske resurse i osnovne usluge za sve), cilj 4.4. (Obezbjedenje potrebnih vještina za zapošljavanje, pristojne poslove i poduzetništvo), cilj 10.2 (Društvena, ekonomska i politička inkluzija za sve) i cilj 16.3 (Mladavina prava i jednak pristup pravdi za sve).⁶⁹ Kroz svoja usko definisana područja intervencije, Švicarski program saradnje obuhvata šire stanovništvo Bosne i Hercegovine, uz posebnu pažnju usmjerenu na marginalizovane grupe i na osobe koje se nalaze u riziku od isključenosti, što uključuje mlade i osobe starije životne dobi, djecu, žene, osobe s invaliditetom i Rome.⁷⁰ Dobro

65 Ibid., str. 15.

66 Ibid., str. 22.

67 Ibid., str. 45.

68 Federalni odjel za vanjske poslove FDFA. Bilateralni odnosi između Švicarske i Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/home/representations-and-travel-advice/bosnia-and-herzegovina/switzerland-bosnia-and-herzegovina.html> [posljednji put posjećeno 20.8.2019.]

69 Švicarska agencija za razvoj i saradnju. Švicarska strategija saradnje sa Bosnom i Hercegovinom za period 2017-2020. Dostupno na: https://www.eda.admin.ch/dam/countries/countries-content/bosnia-herzegovina/en/CS_BiH_ENG.pdf str. 15.

70 Ibid.

upravljanje i rodna ravnopravnost i dalje su sveprisutne teme u Švicarskom programu saradnje.⁷¹ Radi se na jednakim mogućnostima za sve, kroz poseban fokus na muškarce i dječake u promociji rodne ravnopravnosti i na ugrađivanje rodne ravnopravnosti u sve učesnike i programe.

Švicarska zadržava fokus na lokalnom nivou, istražuje odnose između lokalnih vlasti i lokalnih skupština i zagovara osnaživanje svih građana kroz participativan pristup s ciljem rješavanja problema generalno niskog učešća. U tom kontekstu poseban naglasak je stavljen

na unapređenje demokratskog kapaciteta djevojaka i mladića, kako bi oni dobili više boljih mogućnosti i perspektiva.⁷² Osim toga, kroz projekte ekonomskog razvoja u lancu vrijednosti visokog potencijala promovišu se nove prilike na tržištu rada, posebno radna mjesta za žene. Ove intervencije prati ciljana podrška razvoju jačeg poduzetničkog ekosistema koji promoviše stvaranje većeg broja pristojnih poslova.⁷³ Pružanje većih i boljih ekonomskih prilika i perspektiva za sve, a naročito za djevojke i mladiće u Bosni i Hercegovini, jedan je od glavnih ciljeva Švicarske strategije za saradnju.

---

71 Ibid., str. 29.

72 Ibid., str. 21

73 Ibid., str. 23.

3.

OKVIR POLITIKA I

PRAVNI OKVIR

A. Međunarodne i regionalne obaveze u oblasti rodne ravnopravnosti

Bosna i Hercegovina je ratificovala ili naslijedila više međunarodnih instrumenata, preuzevši obaveze na polju ravnopravnosti spolova, uključujući i UN-ovu Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1980. godine) i njen Fakultativni protokol, što je kasnije ponovno potvrđeno Pekinškom deklaracijom i Platformom za djelovanje (1995), kojom su se zemlje potpisnice obavezale da poduzmu korake ka ostvarivanju rodne ravnopravnosti. Obaveze iz Konvencije CEDAW i preporuke Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena kao i druge preporuke UN-a o ženskim ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti uključene su u prioritete trećeg Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine za period 2018-2022. godina⁷⁴ i trećeg Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ za period 2018-2022. godina.⁷⁵

Bosna i Hercegovina je među prvima u Evropi (2013. godine) ratificovala Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilju u porodici (Istanbulска konvencija). Za potrebe implementacije Istanbulske konvencije Bosna i Hercegovina je 2015. godine usvojila Okvirnu strategiju za implementaciju Istanbulske konvencije u BiH za period 2015-2018. godina.⁷⁶

Bosna i Hercegovina redovno izvještava međunarodna tijela za rodnu ravnopravnost i unapređenje ženskih prava o svom napretku. Na primjer, BiH je podnijela Šesti periodični izvještaj o napretku u skladu sa Konvencijom UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) 2017. godine; Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25 2019. godine; i izvještaj GREVIO u skladu sa članom 68. Istanbulske konvencije u 2020. godini. Civilno društvo u BiH detaljno prati sve procese izvještavanja i u skladu s tim podnosi alternativne izvještaje. Više od 20 organizacija civilnog društva iz BiH učestvovalo je u izradi Alternativnog izvještaja za CEDAW 2016. godine i Alternativnog izvještaja za GREVIO 2019. godine.

Među glavnim preporukama ugovornih tijela UN-a za ljudska prava, uključujući UPR i Završna zapažanja Komiteta CEDAW, BiH bi trebalo da se fokusira na dalju promociju rodne ravnopravnosti kroz sljedeće aktivnosti:

- Jačanje zaštite ženskih prava, naročito osiguravajući primjenu Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti spolova. Osim toga, BiH bi trebalo da razradi strategiju za borbu protiv diskriminacije za cijelu zemlju i da osigura punu implementaciju Gender akcionog plana 2018-2022. godina.
- Usvajanje strategija za rad i zapošljavanje, uključujući strategije za porodice, s ciljem ostvarivanja rodne ravnopravnosti na tržištu rada i adekvatnog balansa između poslovnog i privatnog života i za muškarce i za žene, čime će se otkloniti razlike u platama na osnovu spola i osigurati pristup neophodnim uslugama socijalne i zdravstvene zaštite za sve;
- Donošenje amandmana na zakone na svim nivoima upravljanja kako bi se garantovao minimalni cenzus od 40% za zastupljenost žena u tijelima izvršne vlasti i ministarskim pozicijama;
- Jačanje referalnih mehanizama za odgovor na slučajeve seksualnog i nasilja nad ženama u skladu sa Istanbulskom konvencijom.

B. Pravni okvir za rodnu ravnopravnost

Pravni okvir u BiH još uvijek se može ocijeniti rodno slijepim, jer većina zakona, uključujući i Ustav Bosne i Hercegovine, ne sadrži posebne odredbe o ravnopravnosti spolova niti aktivno promoviše takvu ravnopravnost u javnom i privatnom životu. Pravni sistem u BiH i dalje je problematičan i nastavlja pružati prilike za diskriminaciju na osnovu spola, a zbog neusklađenosti zakona između entiteta, zbog neujednačene primjene tih zakona kao i izostanka efikasnog praćenja njihove primjene.⁷⁷ Međutim, Bosna i

⁷⁴ Službeni glasnik BiH br. 89/18.

⁷⁵ Službeni glasnik BiH br. 1/19.

⁷⁶ Službeni glasnik BiH br. 75/15.

⁷⁷ USAID. MEASURE BiH – Izvještaj o rodnoj analizi za BiH (2016), str. 10.

Hercegovina je uložila značajne napore u usklađivanju svog zakonodavnog okvira sa međunarodnim standardima i obavezama.

Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine usvojen je 2003. godine⁷⁸ i izmijenjen i dopunjeno 2009.⁷⁹ godine, čime su usvojene bolje definicije i odredbe vezane za primjenu zakona. Prečišćeni tekst zakona objavljen je 2010. godine.⁸⁰ Zakon o ravnopravnosti spolova se konkretno bavi obrazovanjem, zapošljavanjem i radom, pristupom resursima, jednakom zastupljenosću, socijalnom zaštitom, zdravstvenom zaštitom, kulturom i sportom, javnim životom i medijima. Zakon o ravnopravnosti spolova također pruža okvir za institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova koji provode i prate primjenu ovog zakona. Zakon propisuje da jednaka zastupljenost muškaraca i žena postoji kada je jedan spol zastupljen sa najmanje 40% u tijelima u javnom sektoru na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini (državni, entitetski, kantonalni i opštinski nivo). Ova odredba se primjenjuje na zakonodavnu, izvršnu i sudsку vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima i druge koji obavljaju taj posao pod pokroviteljstvom države, entitetâ, kantona, gradova i opština. Također se primjenjuje na imenovanja u delegacije i međunarodne organizacije ili tijela. Do danas najvažnije usklađivanje s tom odredbom izvršeno je 2013. godine, kada je Izborni zakon BiH izmijenjen i dopunjeno kako bi se obuhvatila odredba o jednakoj zastupljenosti spolova, koja postoji samo kada je jedan od spolova zastupljen sa najmanje 40% ukupnog broja kandidata na svakoj kandidatskoj listi.⁸¹

Žrtve diskriminacije mogu tražiti sudska zaštitu u skladu s postojećim procedurama. Zakon o zabrani

diskriminacije Bosne i Hercegovine omogućava posebne postupke za zaštitu od diskriminacije.⁸² Zakon je izmijenjen 2016.⁸³ godine tako da je proširena lista osnova za diskriminaciju, koja sada izričito navodi stvarnost, invaliditet, seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike, te su dodatno definisani teški oblici diskriminacije i uvedeni oblici višestruke, ponavljane i dugotrajne diskriminacije. Definicija viktimalizacije također je izmijenjena, tako da se i podstrekavanje na diskriminaciju sada smatra oblikom diskriminacije. Stavljen je jači naglasak na obavezu Institucije ombudsmana da promoviše ovaj zakon i informiše javnost o području njegove primjene. Položaj žrtve diskriminacije je poboljšan u smislu djelotvornog korištenja mehanizama zaštite, posebno sudskega postupaka za zaštitu od diskriminacije. Između ostalog, ova unapređenja obuhvataju rokove za podnošenje tužbe za zaštitu od diskriminacije, koji su sada produženi.⁸⁴ Ostale novine odnose se na nadležnost⁸⁵ i kolektivne tužbe,⁸⁶ kao i na uvođenje testiranja situacije, odnosno mogućnosti da se kao svjedok u postupcima za zaštitu od diskriminacije pojavi i osoba koja se svjesno izložila diskriminacijskom postupanju s namjerom neposredne provjere primjene pravila o zabrani diskriminacije.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici doneseni su u Republici Srpskoj i u Federaciji Bosne i Hercegovine 2012,⁸⁷ odnosno 2013.⁸⁸ godine, a kasnije izmijenjeni radi bolje usklađenosti sa Istanbulskom konvencijom. Ova dva zakona prenose definicije i elemente nasilja iz navedenog okvira, tako da nasilje u porodici podrazumijeva fizičku, psihičku ili seksualnu bol i patnju, kao i

ekonomsku štetu nanesenu članu porodice. Brčko Distrikat BiH donio je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici

⁷⁸ Službeni glasnik BiH br. 16/03.

⁷⁹ Službeni glasnik BiH br. 102/09.

⁸⁰ Službeni glasnik BiH,br. 32/10.

⁸¹ Službeni glasnik BiH br. 18/13.

⁸² Službeni glasnik BiH br. 59/09.

⁸³ Službeni glasnik BiH br. 66/16.

⁸⁴ Rokovi su ranije bili prekratki (subjektivni rok od tri mjeseca i objektivni rok od godine dana) i nisu omogućavali adekvatnu zaštitu žrtava diskriminacije. Rok za podnošenje tužbe sada je tri godine od dana saznanja o povredi prava i najviše pet godina od dana povrede. U slučaju kontinuirane diskriminacije rok teče od dana posljednje radnje, a u slučajevima sistemske diskriminacije rok se ne računa.

⁸⁵ Pored suda koji ima opštu mjesnu nadležnost, nadležnost za tužbe sada ima i sud na čijem području tužitelj ima prebivalište ili boravište, te sud mjesto gdje se dogodila šteta ili je počinjena radnja diskriminacije. Ova odredba otalanja potencijalne tehničke i finansijske prepreke u smislu pristupa sudu, što je posebno važno za osobe iz socijalno ugroženih i marginalizovanih grupa.

⁸⁶ Odnosi se na kolektivne tužbe koje podnose udruženja i organizacije za zaštitu ljudskih prava ili prava neke grupe, tako da je otklonjen nejasan i proizvoljan kriterij imanja opravdanog interesa koji je ograničavao opseg kolektivnih tužbi.

⁸⁷ Službeni glasnik RS br. 102/12, 108/13 i 82/15.

⁸⁸ Službene novine FBiH br. 102/12.

2018. godine,⁸⁹ zajedno sa svim potrebnim pravilnicima, čime je otklonjena pravna praznina u oblasti zaštite od nasilja u porodici na teritoriji cijele zemlje.

Još jedno unapređenje odnosi se na Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta u Federaciji Bosne i Hercegovine,⁹⁰ koji je donesen s ciljem unapređenja i održavanja efikasnog sistema prostornog planiranja kako bi se doprinijelo održivom socijalno-ekonomskom rastu i razvoju FBiH. Priznavanje rodne ravnopravnosti jedan je od osnovnih principa u uspostavljanju i funkcionalisanju usklađenog sistema prostornog planiranja. Donošenjem novog Zakona o radu⁹¹ Federacija BiH je ostvarila značajan napredak u pogledu porodiljnog dopusta za očeve. Mogućnost da otac koristi porodiljni dopust doprinosi unapređenju i promociji očinstva kao jednog od faktora u ostvarivanju veće rodne ravnopravnosti u oblasti rada i ekonomskih odnosa. Novi Zakon o radu donesen je i u Republici Srpskoj.⁹² U njemu su očuvani i dodatno unaprijeđeni standardi rodne ravnopravnosti i zaštite od diskriminacije i nasilja. Također su usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakonika RS.⁹³ Ovaj zakon sada je usklađen sa Istanbulskom konvencijom i propisuje tri nova krivična djela, i to: žensko genitalno sakacanje, proganjanje i spolno uznemiravanje. Ova djela još nisu uvedena u Krivični zakon FBiH.

Međutim, kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 i mjere (uključujući i podzakonske akte) bosanskohercegovačkih vlasti za ublažavanje posljedica po javno zdravlje negativno su se odrazile na ravnopravnost spolova. Sve ove mjere nisu bile potkrijepljene odgovarajućom analizom različitog uticaja koje bi mogle imati na različite grupe stanovništva u zavisnosti od njihovog spola, starosti, etničke pripadnosti, migrantskog statusa ili neke druge determinirajuće karakteristike. Mjere su bile posebno slijepе prema posebnim potrebama osoba koje se nalaze u ranjivim situacijama od prije pandemije. To je rezultiralo usvajanjem mjera koje nisu uvažile rodne razlike ili interseksionalnost, te nije postojao uvid u to kako mjere utiču na žene i druge grupe u situacijama koje ih čine ranjivim. Tako vlasti na različitim nivoima nisu uzele u obzir uticaj intenzivirane

rodne nejednakosti u društvu na žene, naročito na neke ranjive kategorije žena. Pored toga, vlasti nisu uzele u obzir grupe pod najvećim rizikom kao što su osobe koje su preživjele nasilje, osobe koje su doživjele ili su (bile) potencijalne mete trgovine ljudima, žene u sivoj ekonomiji, kao i većina plaćenih pružalaca njege. Nisu razmotreni ni pružaoci socijalnih usluga nekim od ovih grupa kao što su zaposleni u sigurnim kućama. Posljedice takvog postupanja detaljno su analizirane u dijelu IV u nastavku.

C. Strateški pristup rodnoj ravnopravnosti

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine je sveobuhvatna srednjoročna strategija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Bosni i Hercegovini. Ova strategija zasnovana je na domaćem pravnom okviru za rodnu ravnopravnost i obavezujućim i preporučenim međunarodnim dokumentima, među kojima su ciljevi održivog razvoja UN-a, CEDAW, Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje i drugi. Cilj Gender akcionog plana (GAP) je da pruži smjernice ministarstvima i drugim institucijama o tome kako da u svoj rad uvedu principe rodne ravnopravnosti u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova. Institucije u BiH zatim donose godišnje planove rada koji omogućavaju sistemsko i koordinirano djelovanje u procesu uvođenja rodne ravnopravnosti u rad institucija na osnovu GAP.

Nakon prvog GAP, koji je obuhvatio period 2006-2011. godina, donesen je drugi GAP za period 2013-2017. godina,⁹⁴ koji je pokrio slična područja kao i prvi GAP te stavio snažan naglasak na jačanje institucionalnih rodnih mehanizama i na praćenje i izvještavanje o provedbi GAP. Treći i trenutno važeći GAP usvojen je za period 2018-2022. godina⁹⁵ kao dokument koji sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za postizanje rodne ravnopravnosti u svim sferama društvenog života i rada sa tri strateška cilja: (1) razvoj, provođenje i praćenje programa za unapređenje rodne ravnopravnosti u javnim

⁸⁹ Službeni glasnik BDBiH br. 7/18.

⁹⁰ Službene novine FBiH br. 32/17.

⁹¹ Službene novine FBiH br. 26/16 i 89/18

⁹² Službeni glasnik RS br. 1/16 i 66/18.

⁹³ Službeni glasnik RS br. 64/17.

⁹⁴ Službeni glasnik BiH br. 98/13.

⁹⁵ Službeni glasnik BiH br. 89/18.

institucijama, u skladu sa prioritetnim područjima; (2) uspostavljanje i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje rodne ravnopravnosti; i (3) uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstava.⁹⁶

U julu 2010. godine Bosna i Hercegovina je postala prva zemlja u regionu koja ima Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“. Nakon toga donesen je i drugi Akcioni plan za period 2014-2017. godina.⁹⁷ Treći Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u BiH za period 2018-2022. godina⁹⁸ AP BiH UNSCR1325 2018-2022. Službeni glasnik BiH br. 89/18. usvojen je 2018. godine, s ciljem dosljedne, kvalitetne i efektivne implementacije UNSCR 1325 u BiH. Izrađen je uz konsultacije sa nevladnim organizacijama. Strateški ciljevi Aktionog plana za implementaciju UNSCR 1325 (2018-2022.) su: (1) Veće učešće žena u vojsci, policiji i mirovnim misijama, uključujući i učešće na mjestima donošenja odluka; (2) Povećan stepen sigurnosti ljudi kroz prizmu rodne ravnopravnosti; i (3) Unaprijeđeni uslovi i pristup provedbi AP UNSCR 1325.⁹⁹

Za potrebe implementacije Istanbulske konvencije, Bosna i Hercegovina je 2015. godine usvojila Okvirnu strategiju za implementaciju Istanbulske konvencije u BiH za period 2015-2018. godina.¹⁰⁰ Završni izvještaj o implementaciji Okvirne strategije navodi napredak u realizaciji ciljeva i mjera, uz izazov koji se ogleda u činjenici da Vlada Republike Srpske nije

prihvatile njenu implementaciju.¹⁰¹ Stoga nije uspostavljeno koordinaciono tijelo za implementaciju Strategije, pa je tu ulogu preuzeila Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Premda Okvirna strategija nije prihvaćena u Republici Srpskoj, implementacija Istanbulske konvencije nije dovedena u pitanje. Novi Krivični zakonik RS usklađen je sa standardima Konvencije, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰² također. Usvojena je i provedena Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske (2014-2019),¹⁰³ kao i poseban Akcioni plan za provedbu Istanbulske konvencije u Republici Srpskoj za period 2019-2020. godina.

Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine zaduženi su za koordinaciju sektorskih strategija i akcionih planova na nivou RS i FBiH u oblasti nasilja u porodici, unapređenja položaja žena na selu, uvođenja rodno odgovornog budžetiranja i odgovora na prirodne katastrofe. Neki od prioriteta¹⁰⁴ za brže unapređenje položaja žena i djevojčica u Bosni i Hercegovini kroz zakone, politike i/ili programe u proteklih pet godina uključuju jednakost i zabranu diskriminacije u zakonima i pristupu pravdi, zatim eliminaciju nasilja nad ženama i djevojčicama, pravo na rad i prava na radnom mjestu, žensko poduzetništvo i ženska preduzeća, kao i rodno odgovorno budžetiranje.

⁹⁶ GAP BiH 2018-2022, *Službeni glasnik BiH* br. 89/18.

⁹⁷ *Službeni glasnik BiH* br. 89/14.

⁹⁸ *Službeni glasnik BiH* br. 89/18.

⁹⁹ AP BiH UNSCR1325 2018-2022. *Službeni glasnik BiH* br. 89/18.

¹⁰⁰ *Službeni glasnik BiH* br. 75/15.

¹⁰¹ Prema Zaključku Vlade RS br. 04/012-2-1674/15 od 3.8.2015. godine, Vlada Republike Srpske ne priznaje i ne prihvata sprovođenje Okvirne strategije BiH za implementaciju Istanbulske konvencije (2015-2018).

¹⁰² *Službeni glasnik RS* br. 102/12, 108/13 i 82/15.

¹⁰³ *Službeni glasnik RS* br. 63/14.

¹⁰⁴ Cjelokupni državni strateški okvir koji je relevantan za navedene prioritete obuhvata sljedeće: Okvirnu strategiju za implementaciju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2015-2018. godina, Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH za period 2013-2017. (produžen do 2020. godine), Strategiju za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za period 2014-2019. godina, Akcioni plan za implementaciju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2018-2020. godina, Akcioni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Republici Srpskoj za period 2019-2020. godina, Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske za period 2016-2020. godina, Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS za period 2019-2020. godina, Strategiju za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Republici Srpskoj za period 2019-2029. godina, Akcioni plan za razvoj poduzetništva žena u Federaciji Bosne i Hercegovine za period 2018-2020. godina, Strategiju za razvoj poduzetništva žena Republike Srpske za period 2018-2022. godina, Strategiju za razvoj malih i srednjih preduzeća u Republici Srpskoj za period 2016-2020. godina. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 18-22

Lokalne strategije

U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, mnoge jedinice lokalne samouprave donose lokalne gender akcione planove koji operacionalizuju prioritete na visokom nivou iz GAP sa stanovišta lokalnih okolnosti i nadležnosti jedinica lokalne samouprave. Međutim, prve lokalne politike za osnaživanje žena koje su razvile opštine i koje pokrivaju period od 3 do 5 godina bile su tek prvi korak u promjeni mentaliteta lokalne uprave i često su bile nekvalitetne zbog slabih kapaciteta za rodnu analizu i limitiranih izvora za statistički reprezentativne podatke razvrstane po spolu. No, uz smjernice entitetskih gender centara kvalitet podataka dostupnih za rodnu analizu sve je bolji, kao i kvalitet rodnih analiza i samih politika.¹⁰⁵

Od 2012. godine organizacije civilnog društva i institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost počeli su izrađivati opštinske planove lokalizacije Akcionog plana za UNSCR 1325 koji nadilaze tradicionalno tumačenje sigurnosti i obuhvataju i mekše aspekte sigurnosti. Takvi lokalni dokumenti treba da u budućnosti identifikuju zajednice u kojima bi svaki oblik radikalizacije mogao ojačati rodnu neravnopravnost. Također se treba više fokusirati na utvrđivanje potreba muškaraca, naročito mladića.¹⁰⁶

Finansijsko okruženje i prilike

TFinansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana (FIGAP) je program za finansiranje implementacije GAPBiH i s produženjima je provođen

od 2010. do 2016. godine. FIGAP je nastao kao rezultat jasno izražene potrebe institucionalnih rodnih mehanizama u BiH da izgrade vlastite kapacitete, kao i kapacitete drugih vladinih institucija i organizacija civilnog društva za provedbu GAP i drugih rodno odgovornih politika.¹⁰⁷ Tri međunarodna donatora (Švedska SIDA, austrijska ADA i švicarski SDC) izdvojili su novčana sredstva za program FIGAP od ukupno 2,8 miliona eura.¹⁰⁸ Institucije su provele više od 60, a organizacije civilnog društva više od 80 projekata na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, koristeći podršku iz sredstava programa FIGAP.¹⁰⁹

Budući da je Završni izvještaj o evaluaciji programa FIGAP ukazao na efektivnost i efikasnost utroška sredstava, neki donatori izrazili su spremnost da nastave pružati podršku. Tako je 2018. godine potpisana posebna sporazum između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i agencije SIDA pod nazivom Program FIGAP II (2018-2021), s ciljem podrške implementaciji GAPBiH za period 2018-2022. godina¹¹⁰ Cilj Programa je da javne odluke (politike, budžeti i pružanje usluga) unaprijede socioekonomske uslove i pruže jednakе mogućnosti ženama i muškarcima, djevojčicama i dječacima, u skladu sa Prijedlogom FIGAP.

Godišnje se za promociju rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena izdvaja 0,05% budžeta na nivou Bosne i Hercegovine.¹¹¹ Ovaj udio namijenjen je radu Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i uključuje grantove nevladinim organizacijama u oblasti rodne ravnopravnosti. Situacija je slična na entitetskom nivou, pa se tako procjenjuje da se u Federaciji Bosne i Hercegovine za promociju rodne ravnopravnosti izdvaja 0,05% ukupnog budžeta FBiH, a u Republici Srpskoj oko 0,04% budžeta RS.¹¹²

¹⁰⁵ USAID. MEASURE BiH – Izvještaj o rodnoj analizi za BiH (2016). Str. 20.

¹⁰⁶ Ibid., str. 21.

¹⁰⁷ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str.

¹⁰⁸ FIGAP program je bio usmjeren na postizanje četiri očekivana rezultata: (1) Ojačani materijalni i ljudski resursi gender institucionalnih mehanizama potrebni za provođenje mandata i zakonskih nadležnosti; (2) Ojačane institucije vlasti za provedbu aktivnosti prioritetnih oblasti iz GAP u okviru svojih nadležnosti (dodata sredstava nadležnim institucijama); (3) Osnaženo partnerstvo između vaninstitucionalnih i institucionalnih partnera za provedbu standarda za ravnopravnost spolova, sa fokusom na krajnje korisnike (dodata grantova nevladinim organizacijama); (4) Unaprijeđeni mehanizmi za praćenje napretka u postizanju ravnopravnosti spolova u BiH prema međunarodnim i domaćim obavezama.

¹⁰⁹ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 49.

¹¹⁰ Ibid., str. 48.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

D. Institucionalni okvir za rodna pitanja

Mreža institucionalnih mehanizama za rodna pitanja u Bosni i Hercegovini obuhvata sve nivoe zakonodavne i izvršne vlasti. Komisije/odbori za rodnu ravnopravnost uspostavljeni su na svim nivoima zakonodavne vlasti. Na državnom nivou djeluje Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamentarne skupštine BiH, a na entitetskom nivou Komisija za ravnopravnost spolova Doma naroda i Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH, te Odbor jednakih mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske. Osnovane su i komisije za ravnopravnost spolova kantonalnih skupština u Federaciji BiH. Na lokalnom nivou djeluju komisije u okviru općinskih vijeća/skupština opština u skoro svim opštinama u BiH.¹¹³

U izvršnoj vlasti na nivou BiH djeluje Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovin¹¹⁴, a na entitetskom nivou ranije uspostavljeni gender centri: Gender centar Federacije BiH¹¹⁵ i Gender centar Republike Srpske.¹¹⁶ Institucije za rodnu ravnopravnost nisu uspostavljene u izvršnoj vlasti na kantonalnom nivou u Federaciji Bosne i Hercegovine. U nekim uredima gradonačelnika uspostavljene su komisije za rodnu ravnopravnost. Međutim, djelovanje ovih odbora/komisija na nižim nivoima i zakonodavne i izvršne vlasti nije ujednačeno, a mnoge komisije ne rade adekvatno i u kontinuitetu.

Svi institucionalni mehanizmi imaju precizno definisan mandat. Mandat tri navedena institucionalna mehanizma propisan je Zakonom o ravnopravnosti spolova, odnosno odlukom o osnivanju ovih institucija, što ukazuje na opredijeljenost vlasti za postizanje rodne ravnopravnosti i uključivanje rodnih pitanja u sve oblasti života u Bosni i Hercegovini. Tri institucionalna mehanizma za rodnu ravnopravnost glavni su pokretači inicijativa, kreatori politika i predlagači mera za uvođenje i primjenu principa rodne ravnopravnosti, uključujući nadzor nad ovim procesima. Institucionalni mehanizmi uživaju garanciju nezavisnosti u skladu sa institucionalnim oblikom uspostavljanja.¹¹⁷

U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, sve politike u procesu izrade na svakom nivou vlasti treba da budu upućene institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost na komentarisanje. Budući da su institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na nižim nivoima upravljanja uglavnom nerazvijeni, Agencija za ravnopravnost spolova i entitetski gender centri su glavna tijela za rodno osvještene politike.¹¹⁸

Integracija rodne perspektive u pravni i strateški okvir kontinuirana je aktivnost gender institucionalnih mehanizama od njihovog uspostavljanja; stoga su i postignuća u ovoj oblasti u izvještajnom periodu rezultat višegodišnjeg strateškog pristupa integraciji rodne perspektive na svim nivoima u BiH.¹¹⁹

¹¹³ Ibid., str. 62.

¹¹⁴ Službeni glasnik BiH br. 12/04.

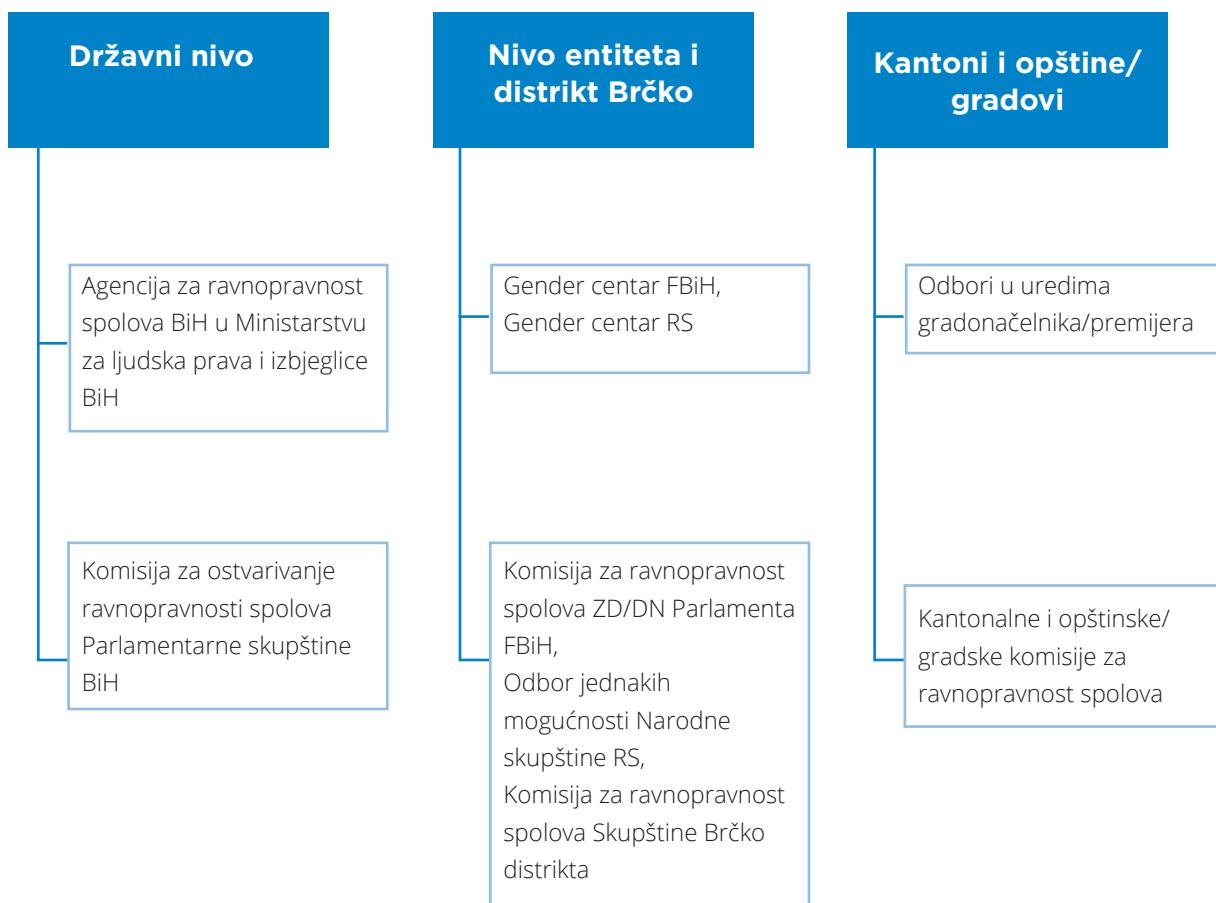
¹¹⁵ Službene novine FBiH br. 53/00 i 64/05.

¹¹⁶ Službeni glasnik RS br. 31/02, 63/05 i 33/09.

¹¹⁷ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 62.

¹¹⁸ USAID. MEASURE BiH – Izvještaj o rodnoj analizi za BiH (2016), str. 26.

¹¹⁹ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. ???

4.

TEMATSKA RODNA ANALIZA

A. Ravnopravnost spolova, upravljanje, političko učešće, javni život i donošenje odluka

Prisustvo žena u upravljanju, donošenju odluka i javnom životu još uvijek je obilježeno izraženim rodnim razlikama, uprkos značajnim aktivnostima na političkom osnaživanju žena i zakonodavnim izmjenama s ciljem podsticanja žena da preuzmu političke i pozicije odlučivanja u Bosni i Hercegovini. Nažalost, patrijarhalni odgoj utiče na uloge u koje se žene i muškarci razvrstavaju od samog početka, što se obično odražava u poimanju da su muškarci bolji lideri, a da su žene za uloge u privatnoj sferi života. Istraživanje u RS je pokazalo da 31,6% odraslih žena i 39,1% muškaraca smatra da su muškarcima bliže javne, a ženama privatne aktivnosti.¹²⁰

Prema navodima aktera koji su konsultovani u procesu izrade Profila rodne ravnopravnosti u BiH, učešće u javnom i političkom životu i odlučivanju smatra se jednim od tri područja od najveće važnosti za rad agencija UN-a u oblasti rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini (67%). Nizak nivo učešća žena u procesima odlučivanja smatra se jednim od tri vodeća izazova/ prepreke u postizanju rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini na kojem UN treba da rade (39,6%).¹²¹

Pravni okvir za rodnu ravnopravnost u političkom učešću i odlučivanju

Uprkos činjenici da je pravni okvir već postavljen tako da se žene uključe u procese odlučivanja, u praksi su one i dalje nedovoljno zastupljene kako na pozicijama odlučivanja tako i u glavnim tijelima političkih stranaka. Na primjer, Zakon o ravnopravnosti spolova¹²² sadrži odredbu koja propisuje prag od 40% za

zastupljenost manje zastupljenog spola u svim javnim tijelima (zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim) u Bosni i Hercegovini, a Izborni zakon BiH¹²³ propisuje obavezu političkih stranaka da na svoje izborne liste uključe najmanje 40% žena. Unatoč tome, udio žena u svim zakonodavnim i izvršnim tijelima kreće se oko 20%.¹²⁴

Iako izborna lista stranke mora sadržavati najmanje jednog kandidata/kandidatkinju manje zastupljenog spola među prva dva kandidata, dva kandidata manje zastupljenog spola među prvih pet kandidata itd., pravila političkih stranaka nisu usklađena sa Zakonom o ravnopravnosti spolova. Osim toga, čak i kada su žene aktivne u političkim strankama, nisu jednakom zastupljene u glavnim stranačkim tijelima gdje se donose odluke.¹²⁵ Žene su rijetko prisutne ili su rijetko uključene u liderstvo političkih stranaka. Ni jedna politička stranka u zemlji nema ženu na mjestu predsjednice stranke. Budući da su žene isključene iz procesa unutarstranačkog odlučivanja, imaju ograničene mogućnosti da unaprijede svoje političke vještine i ostvare pristup sredstvima koja bi im omogućila da provode vlastite kampanje. Unutarstranačka udruženja žena nemaju uticaj, a bave se pitanjima koja se smatraju „ženskim“. Samo oko 10% žena predvodnice su izbornih lista i obično su na drugom mjestu, dok muškarci i dalje dominiraju na kompenzacijskim listama.¹²⁶

Osim toga, složenost političkog i izbornog sistema do datno usložnjava učešće žena u procesima odlučivanja, budući da su muškarci tradicionalno dobro upoznati sa političkim strategijama u BiH, dok su žene tek marginalno prisutne. Još uvijek se očekuje da muškarci imaju više političke moći, što ozbiljno šteti učešću i zastupljenosti žena u političkim procesima i podržava stereotipe o njihovom učešću u javnom životu.

Konačno, izmjene i dopune Izbornog zakona BiH radi uvođenja jednakе rodne zastupljenosti na kandidatskim listama (50% za oba spola) izrađene su 2016. godine, ali nisu usvojene.¹²⁷ Provođene su slične aktivnosti s

¹²⁰ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 9.

¹²¹ Vidi prilog 2.

¹²² Službeni glasnik BiH br. 16/03, 102/09. Prečišćeni tekst br. 32/10.

¹²³ Službeni glasnik BiH 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 32/10, 18/13, 7/14 i 31/16.

¹²⁴ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 24.

¹²⁵ Ibid., str. 52.

¹²⁶ Ibid., Farzani, str. 52.

¹²⁷ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 23-24.

ciljem izmjena Zakona o Vijeću ministara BiH i uvođenja rodne kvote od 40%. Iako je zakon prošao prvo čitanje, nije konačno usvojen u parlamentarnoj proceduri.¹²⁸

Pregled aktuelnih trendova u političkom učešću i odlučivanju

Žene su i dalje isključene iz velikih političkih procesa. Ovakva situacija traje još od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, a nastavlja se i u procesu evropskih integracija. Žene nisu bile uključene u proces odlučivanja u vezi sa potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Bosne i Hercegovine i Evropske unije 2015. godine,¹²⁹ što je dokaz nedostatka političke volje za poštivanje rodne ravnopravnosti kao neodvojivog dijela procesa evropskih integracija i svih ključnih reformskih procesa koje takve integracije podrazumijevaju. Žene su zastupljene u diplomatiji sa 23% ambasadorica, 17% žena generalnih konzula i 40% voditeljica stalnih misija.¹³⁰ Žene čine 34% delegacija za pregovore oko zaključivanja međunarodnih akata o policijskoj saradnji, readmisiji, zaštiti povjerljivih informacija, zaštiti i spašavanju.¹³¹ U svakoj delegaciji za pregovore nalazi se bar jedna žena, a za ugovore/protokole o readmisiji ostvarena je jednakost zastupljenosti.¹³² Zastupljenost marginalizovanih žena još je veći izazov imamo li u vidu njihovo vrlo ograničeno prisustvo u upravljanju, odlučivanju i javnom životu zbog dvostrukе diskriminacije kojoj su izložene.

Na lokalnim izborima 2016. godine žene su glasale u jednakom omjeru kao i muškarci. Žene su činile 41% kandidata za općinska vijeća/skupštine opština, a izabrano ih je samo 18,2%.¹³³ Najviše žena izabrano je u Zapadnohercegovačkom kantonu (30,4%), a najmanje

u Kantonu 10 (4%).¹³⁴ Od 140 izabranih načelnika/ica samo njih šest su bile žene (jedna u FBiH i pet u RS),¹³⁵ što ne iznenađuje s obzirom da je ukupno bilo samo 26 kandidatkinja. Trend nekandidovanja žena za načelničke pozicije nastavljen je 2020. godine, kada je bilo samo 29 kandidatkinja na lokalnim izborima, odnosno 6,8% od ukupnog broja kandidata.

Istraživanje koje je proveo USAID u 19 opština u toku izbora 2016. godine pokazalo je da je 57,6 žena glasalo za žene na kandidatskim listama, a sklonije glasanju za kandidatkinje bile su žene sa visokim obrazovanjem.¹³⁶

Nikada ni jedna žena nije izabrana za članicu Predsjedništva Bosne i Hercegovine, iako su se na opštlim izborima 2010. i 2014. godine kandidovale i žene.¹³⁷ Žene također nikad nisu izabrane na funkciju predsjedavajuće ili zamjenice predsjedavajuće(g) Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.¹³⁸ Na entitetskom nivou, u mandatu 2014-2018. žena je postala potpredsjednica Federacije Bosne i Hercegovine, a u Republici Srpskoj žena je postala entitetska premijerka.¹³⁹ U Vladi RS je 25% žena. U Vladi FBiH broj ministrica porastao je za 25% od posljednjih parlamentarnih izbora, ali je došlo do smanjenja zastupljenosti žena na kantonalnim ministarskim pozicijama.¹⁴⁰ Na opštlim izborima 2018. godine Željka Cvijanović je izabrana za predsjednicu Republike Srpske, kao druga žena u istoriji na ovoj funkciji, nakon Biljane Plavšić u mandatu od 1996. do 1998. godine.

Rezultati opštih izbora iz oktobra 2018. godine ponovno su pokazali nedovoljnu zastupljenost žena. Na nivou BiH, u Parlamentarnoj skupštini BiH u Predstavničkom domu od ukupno 42 zastupnika svega je 11 žena (26%), a u Domu naroda od 15 zastupnika samo su 3 žene (20%). Na nivou Predstavničkog doma Parlamenta FBiH od ukupno 98 zastupnika svega je 25 žena (25,5%), a na

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid., str. 49.

¹³⁰ Ibid., str. 26

¹³¹ Ibid

¹³² Ibid

¹³³ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BiH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 50.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid., str. 53.

¹³⁷ Ibid., str. 54.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ *Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016*, (2017), str. 25.

nivou Narodne skupštine RS od ukupno 83 zastupnika samo je 14 žena (16,8%).¹⁴¹

Iako čine jednak dio glasačkog tijela, žene se i dalje zanemaruju kao grupa koja zavređuje pažnju. Žene glasaju u jednakom omjeru kao i muškarci, što pokazuju podaci iz opštih izbora 2018. godine na kojima su žene činile 50,1% glasača, ali je na tim izborima samo 27,41% žena bilo izabrano.

Zastupljenost žena na mnogim nivoima u pravosuđu znatno je bolja nego u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, uz povremene primjere pariteta s muškarcima. Učešće žena u lokalnim sudovima i Visokom sudskom i tužilačkom vijeću je nešto više od 60%.¹⁴² Žene zauzimaju 40% najviših pozicija u sudovima, uključujući sudačke i predsjedničke pozicije, i 16,6% u tužilaštvo. Na funkcijama predsjednica kantonalnih sudova i glavnih tužiteljica nalazi se 80% odnosno 33% žena.¹⁴³

Stanje u pogledu zastupljenosti žena u policiji i sigurnosnim agencijama nije isto. U ovim strukturama žene obično rade na nižim administrativnim pozicijama. U policijskim strukturama mali broj žena ima viši čin.¹⁴⁴ Žene čine 7,5% policijskih snaga, uglavnom na pozicijama policijskih službenica i viših policijskih službenica, te inspektorke, mlađih i starijih inspektorke.¹⁴⁵ U Direkciji za koordinaciju policijskih tijela Bosne i Hercegovine žene čine samo 5% zaposlenih na višim pozicijama. U Agenciji za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine (SIPA) 14,52% policijskih službenika i mlađih inspektora su žene, dok je njihovo prisustvo najniže u Graničnoj policiji Bosne i Hercegovine, gdje čine 4,8% policijskih službenika i mlađih inspektorke.¹⁴⁶ Ministarstvo unutrašnjih poslova RS ima 7,8% žena na mjestu policijskih službenica, inspektorke i viših

inspektorke. U Ministarstvu unutrašnjih poslova FBiH radi više žena (46,06%), ali uglavnom na nisko rangiranim pozicijama.¹⁴⁷ U Ministarstvu odbrane žene čine 22% zaposlenih, ali ponovno na nižim administrativnim pozicijama. U Oružanim snagama Bosne i Hercegovine samo 2,5% žena radi na rukovodnim pozicijama.¹⁴⁸ Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine zapošljava 47% žena i tako ispunjava zakonski uslov zapošljavanja najmanje 40% manje zastupljenog spola.¹⁴⁹ Prema podacima Ministarstva sigurnosti BiH, više žena se šalje na mirovne misije. Broj žena u mirovnim misijama porastao je sa 16% u 2009. na 30% i 2016. godini.¹⁵⁰

Ostvaren je napredak u smislu uvođenja rodne ravноправnosti u rad relevantnih institucija za odbranu i sigurnost. Obuka o rodnoj ravноправnosti sada je uključena u redovne programe obuke, imenovane su kontaktne tačke za rodna pitanja u svim institucijama u sektoru odbrane i sigurnosti, a baze podataka razvrstane prema spolu dodatno su unaprijeđene i redovno se ažuriraju.¹⁵¹

U javnim institucijama u BiH zaposleno je 3.889 državnih službenika/ca, od kojih su 53% žene.¹⁵² U institucijama FBiH zaposleno je 53% žena, a u institucijama Republike Srpske žene čine 60% zaposlenih. Međutim, na rukovodnim pozicijama u oba entiteta uglavnom se nalaze muškarci, i do 59%.¹⁵³ Učešće žena u policiji, vojsci i mirovnim misijama pokazuje određeni napredak. U Ministarstvu odbrane Bosne i Hercegovine, ministarsku i tri rukovoditeljske pozicije u sektoru zauzimaju žene.¹⁵⁴

Uputstvo o korištenju rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine koje je predložila Komisija za ostvarivanje ravноправnosti

141 Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izveštaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 9.

142 Ibid., str. 55.

143 Ibid.

144 Ibid., str. 57.

145 Šesti periodični izveštaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 25.

146 Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 57.

147 Ibid.

148 Ibid., str. 58.

149 Ibid.

150 Šesti periodični izveštaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016, (2017), str. 9.

151 Ibid., str. 9.

152 Ibid., str. 25.

153 Ibid.

154 Ibid., str. 24.

spolova Predstavničkog doma PS Bosne i Hercegovine 2014. godine usvojeno je su u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova. Ostvaren je i napredak kroz formiranje „Kluba žena parlamentarki“ u Parlamentu Federacije BiH, kao prvog međustranačkog kluba u BiH; Klub radi na kreiranju i usvajanju mjera i na nadzoru propisa u svim oblastima od interesa za žene.

Međutim, ovakvi znaci napretka nisu toliko česti koliko bi trebali biti, jer većina institucija, naročito u kantonima, u svoj rad ne uključuje rodnu perspektivu i/ili planiranje. Na primjer, Alternativni izvještaj za CEDAW za 2016. godinu upućuje na istraživanje koje je pokazalo da polovina opština/gradova u BiH nije pokazala nikakvo razumijevanje, kapacitete ili spremnost da poduzme neophodne mјere za unapređenje ravnopravnosti spolova.¹⁵⁵

Javni život: prikazivanje žena i djevojčica u medijima

Mnogi novinari ne pokazuju nikakvu osjetljivost u pogledu rodne ravnopravnosti u svom izvještavanju. Žene u BiH rijetko su u središtu glavnih vijesti, naročito u glavnim oblastima kao što su politika, ekonomija i upravljanje, koje su rezervisana za muškarce. Stereotipizacija i neizbalansirano izvještavanje sa stajališta rodne ravnopravnosti doprinose nejednakom odnosu moći između spolova. Osim toga, većina medija prenosi preovlađujuće rodne stereotipe na žene na izborima pa žene dobijaju manje pažnje od muškaraca. Posebno istraživanje o prikazivanju žena na izborima 2018. godine pokazalo je da su se kandidatkinje pojatile u samo 3% analiza medijskih izvještaja, a samo tri žene su se pojavile u svojstvu političkih komentatorki/ekspertica.¹⁵⁶

Pored toga, izvještavanje o nasilju nad ženama i djevojčicama i dalje je senzacionalističko. Ova tema tek sporadično se spominje u vezi sa obilježavanjem važnih

datuma, kao što je Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama. Glavni uzrok senzacionalističkog i pristrasnog izvještavanja na štetu žena i djevojčica i danas leži u zastarjelim uređivačkim politikama, na što ukazuje i ARSBiH.¹⁵⁷

ARSBiH poziva medije „da ustanove mјere koje bi sprječile reprodukciju rodnih stereotipa i predrasuda u njihovom radu i da teže ka uravnoteženijem predstavljanju žena u medijima.“ Na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH 2017. godine Vijeće ministara BiH je usvojilo Akcioni plan za obrazovanje iz oblasti ljudskih prava za novinare i medijske profesionalce u Bosni i Hercegovini za period 2016-2019. godina. Ovaj akcioni plan sadrži konkretne mјere za unapređenje pristupa i prikazivanje marginalizovanih i manjinskih grupa u medijskom prostoru, uključujući izradu smjernica za medijsko izvještavanje iz perspektive zaštite i promocije ljudskih prava, uključujući i ravnopravnost spolova. Konačno, domaći emiteri su uz pomoć međunarodnih partnera proveli nekoliko inicijativa za izgradnju kapaciteta novinara i urednika u vezi s rodno osjetljivim izvještavanjem, uključujući teme kao što su nasilje nad ženama ili rodni aspekt odgovora na prirodne katastrofe.¹⁵⁸

Sažetak o izazovima u vezi s ostvarivanjem rodne ravnopravnosti u političkom učešću i odlučivanju

- 1. Tradicionalne rodne uloge:* Odnosi se na kulturološke faktore koji podrazumijevaju ubjeđenja o prihvatljivim rodnim ulogama u odnosu na učešće u politici i odlučivanje. Na taj način se podržava raširen stav da su muškarci bolji lideri, a da ženama više odgovaraju uloge u privatnoj sferi života.
- 2. Političko okruženje je neprijateljski nastrojeno prema ženama koje bi preuzele aktivnije uloge:* Pored

¹⁵⁵ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 64.

¹⁵⁶ Kadribašić i dr., Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini, UN Women i UNDP, 2020, dostupno na: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/baseline-study-on-barriers-to-political-participation-of-women-in-bosnia-and-herzegovina> [preuzeto 8.10.2020.]

¹⁵⁷ <https://arsbih.gov.ba/preporuka-medijima/>

¹⁵⁸ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019. Dostupno na: https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/csw/64/national-reviews/bosnia_and_herzegovina.pdf?la=en&vs=4937 str 41-43

očigledne diskriminacije žena u politici, koja se ogleda u raznim preprekama na koje nailaze u pristupu pozicijama odlučivanja, žene u politici su vrlo često izložene rodno zasnovanom nasilju.¹⁵⁹

- 3.** *Isključenost žena iz glavnih procesa odlučivanja:* Odnosi se na višeslojni problem isključenosti žena, koji se manifestuje u rodno slijepim stranačkim pravilima, nejednakom pristupu i izdvajaju stranačkim resursa, opštoj stranačkoj kulturi koja podržava rodno zasnovane stereotipe i dvostruk standarde, kao i izostanku političke volje da se izmijeni zakonodavni okvir kako bi se osiguralo da u izvršnoj vlasti bude više žena.
- 4.** *Ekomska zavisnost:* Ekomska zavisnost ograničava žene u donošenju odluka o tome da li da preuzmu aktivne uloge u politici i odlučivanju. Ova tendencija jača sa retraditionalizacijom bosanskohercegovačkog društva nakon rata i sa snažnijim uticajem konzervativnih vrijednosti.¹⁶⁰
- 5.** *Pristrasno prikazivanje žena i djevojčica u medijima:* Senzacionalističko i pristrasno izvještavanje o ženama i djevojčicama raširena je praksa u svim medijskim kućama u BiH, kao i odsustvo žena iz centralnih vijesti o političkim procesima.

B. Rodna ravnopravnost i ekonomsko okruženje

Kroz entitetske i zakone Brčko Distrikta BiH, država Bosna i Hercegovina posjeduje čvrst pravni okvir u oblasti radnog prava. Svi zakoni o radu zabranjuju diskriminaciju po različitim osnovama, uključujući spol, i propisuju sankcije za kršenje tih odredbi. Osim toga, u pogledu rodne dimenzije oblasti rada i zapošljavanja, Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o zabrani diskriminacije dodatno potvrđuju zabranu diskriminacije

na osnovu spola tako što garantuju jednake prilike i postupanje prema muškarcima i ženama u svim sferama društva.¹⁶¹

Međutim, uprkos adekvatnom pravnom okviru, stvarni položaj žena na tržištu rada i dalje je neravnopravan i zapravo daleko od jednakog imamo li u vidu visoke stope nezaposlenosti, značajno oslanjanje na žene u ekonomiji njegove, kao i patrijarhalne društvene norme koje su i dalje otvoreno prisutne. Svi ovi faktori onemogućavaju puno učešće žena na tržištu rada i ograničavaju njihov potencijal za poduzetništvo i izbor posla, te ih prisiljavaju da se usmjere na rad u sivoj ekonomiji.

Prema navodima aktera koji su konsultovani u procesu izrade Profila rodne ravnopravnosti u BiH, tri područja – ekonomsko osnaživanje, pristup resursima i zapošljavanje – smatraju se područjima od najveće važnosti za rad agencija UN-a u oblasti rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini (62,2%). Ekomska rodna nejednakost (30,2%) smatra se četvrtim vodećim izazovom/preprekom u ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini na kojem agencije UN-a treba da rade.¹⁶²

Učešće žena na tržištu rada

U 2016. godini žene su činile 51,5% radno sposobnog stanovništva, 35,9% ukupnog broja zaposlenih i 61,5% neaktivnog stanovništva.¹⁶³ Prema podacima iz godišnje Ankete radne snage, koja je obuhvatila 10.647 domaćinstava 2018. godine, stopa zaposlenosti žena niža je nego stopa zaposlenosti muškaraca (25% naspram 44,1%), dok je stopa nezaposlenosti žena viša u odnosu na muškarce (20,3% naspram 17,2%).¹⁶⁴ Prema posljednjim evidentiranim podacima iz juna 2019. godine, u Bosni i Hercegovini ima 405.476

159 Nedavno istraživanje je pokazalo da je 45,8% žena u politici pretrpjelo nasilje samo zbog toga što su žene. [Miftari, Edita. *Nasilje nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini*. Westminster Foundation for Democracy, 2019. Str. 24.]

160 Danas u BiH povjerenje ne uživaju ni država niti institucije države već etnopoličke stranke i vjerske grupe. Prema istraživanju koje je objavila sarajevska Analitika 2014. godine, vladina i parlamentarna tijela uživaju znatno manje povjerenje (od 22,1% do 25,7%) nego vjerske institucije (+50%). Dostupno na https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/povjerenje_fact_sheet_english.pdf [preuzeto 8.10.2020.]

161 Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 25.

162 Vidi prilog 2.

163 Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017).str. 29.

164 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Anketa radne snage 2018. Dostupno na: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/LAB_00_2018_Y1_0_HR.pdf str. 27.

nezaposlenih, od čega je 56,9% žena (230.548).¹⁶⁵ Većina nezaposlenih žena ima srednju stručnu spremu. Slijede nekvalifikovane žene, te na kraju kvalifikovane i visokokvalifikovane.¹⁶⁶ Rodne razlike u nezaposlenosti 2018. godine opale su na 3,1% u odnosu na 4,2 u 2017. i 7,5% u 2016. godini,¹⁶⁷ ali u poređenju sa drugim zemljama u regionu, Bosna i Hercegovina ima najniži procenat žena u ukupnom broju registrovanih osoba na tržištu rada.¹⁶⁸

Postoji jaz između marginalizovanih Roma i njihovih neromske susjeda u pogledu ljudskih sposobnosti i materijalne dobrobiti. Razlika je gotovo trostruka u grupi mladih. Naime, samo 14% Roma u starosnoj grupi od 18 do 24 godine je zaposleno, pohađa obrazovanje ili obuku, u odnosu na 41% neromske susjeda, a rodne razlike su i dalje značajne. U obje grupe kod žena je manja vjerovatnoća da su zaposlene, ali marginalizovane Romkinje imaju jednu od najnižih stopa zaposlenosti na Zapadnom Balkanu. Samo 4% ih je bilo zaposleno u 2017. godini (u odnosu na 19% marginalizovanih romskih muškaraca).¹⁶⁹ U 2017. godini marginalizovane Romkinje su učestvovalle u radnoj snazi sa samo 13%, u odnosu na 39% romskih muškaraca. Ova razlika, iako manja, također je prisutna među neromskim susjedima.¹⁷⁰ Rodne razlike postoje i među marginalizovanim mlađim Romima, pri čemu je kod djevojaka veća vjerovatnoća da budu nezaposlene, odnosno da ne pohađaju obrazovanje ili obuku (eng. *Not in Education, Employment, or Training*, skraćeno NEET). Međutim, dok su stope NEET ostale visoke i relativno stabilne u grupi marginalizovanih romskih djevojaka (92% u 2011. i 93% u 2017.), u grupi marginalizovanih romskih mlađica došlo je do značajnog porasta (sa 71% u 2011. na 81% u 2017. godini).¹⁷¹

Žene su mnogo prisutnije u radnoj sferi nego je to bio slučaj ranije, ali i dalje postoji tendencija da biraju poslove u sektoru pružanja brige ili u uslužnom sektoru,

u skladu sa stereotipima o „muškim“ i „ženskim“ poslovima. Žene su mnogo podložnije izboru da rade u sivoj ekonomiji. Žene će mnogo duže čekati na prvo zaposlenje jer ulaze u utvrđeno okruženje prethodno raspoređenih zanimanja. Većina žena je zaposlena u uslužnom sektoru (66,2%, u odnosu na 43,8% muškaraca), zatim u poljoprivredi (16%, u odnosu na 15,5% muškaraca) i industriji (17,8%, u odnosu na 40,7% muškaraca)¹⁷², uz nejednaku zastupljenost u sektorima poput obrazovnog (67,6%) i zdravstvenog i sektora socijalnog rada (71%),¹⁷³ koji se inače smatraju „ženskim zanimanjima“. Time se otvara prostor za rodne stereotipe i dodatno isključivanje žena iz zanimanja koja se tradicionalno smatraju muškim (proizvodnja, građevinarstvo, rudarstvo, saobraćaj itd.).¹⁷⁴ Istovremeno, žene se bore sa fenomenom staklenog stropa, što znači da ne mogu napredovati dalje od određene stepenice u svojoj karijeri, čime se ograničava potencijal za njihov profesionalni rast i odlučivanje. Prema Prvoj analizi o učešću žena i muškaraca u upravljačkim strukturama (upravni i nadzorni/izvršni odbori) preduzeća u Bosni i Hercegovini, koju je u maju 2014. godine provela Agencija za ravnopravnost spolova BiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, na ovim pozicijama je samo 15,7% žena¹⁷⁵; 15,1% žena su bile članice odbora u privatnom sektoru, a samo 12,5% su bile predsjednice tih odbora.¹⁷⁶

Rodno zasnovana diskriminacija i seksualno uznenimiravanje na tržištu rada

Nedavno ispitivanje ukazuje na postojanje rodno zasnovane diskriminacije u zapošljavanju, zbog čega se ženama na intervjuima za posao postavljaju pitanja o planiranju porodice, bračnom i porodičnom stanju,

¹⁶⁵ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Demografija i socijalne statistike – Registrirana nezaposlenost u junu 2019. Objavljeno 20.8.2019. godine Dostupno na: http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2019/LAB_03_2019_06_0_BS.pdf str. 2.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Anketa radne snage 2018, str. 27.

¹⁶⁸ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 29.

¹⁶⁹ Razvojni program Ujedinjenih nacija. *Regionalno istraživanje o Romima 2017*: osnovni podaci za BiH, str. 1.

¹⁷⁰ Ibid., str. 2.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Anketa radne snage 2018, str. 49.

¹⁷³ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 27.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 30.

¹⁷⁶ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Stakleni krov na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://arsbih.gov.ba/stakleni-krov-na-trzistu-rada/> [preuzeto 20.8.2019.]

a oglasi za posao ponekad otvoreno diskriminišu aplikantice zahtjevom da se uz prijavu priloži i fotografija.¹⁷⁷ Takva praksa ukazuje na to da će se kao uslov za zaposlenje ocenjivati fizički izgled, što je neprimjereno, ponižavajuće i predstavlja indirektnu diskriminaciju potencijalnih kandidatkinja.¹⁷⁸ Zakon ne dozvoljava takvo postupanje, ali je ono ipak izrazito prisutno kod poslodavaca, jednako kao i praksa raskidanja ugovora o radu sa trudnicama kako bi se izbjegli plaćanje porodiljnog dopusta i druge zakonske obaveze.¹⁷⁹ Zakoni o radu sadrže odredbe o korištenju porodiljnog dopusta i za majke i za očeve, što može biti dodatna zaštita od toga da poslodavci trudnoću i planiranje porodice koriste kao razlog kakvih god ograničenja za zapošljavanje žena.¹⁸⁰ Međutim, nisu dostupni podaci o tome koliko očevi koriste porodiljni dopust¹⁸¹, koji ionako nije jednako regulisan na teritoriji cijele države. Ovo je posebno izražen problem u Federaciji Bosne i Hercegovine, gdje je plaćanje porodiljnog dopusta većinom neregulisano u 10 kantona, pri čemu neki kantoni nude pune naknade za porodiljni dopust, a neki drugi ne nude nikakve naknade.¹⁸² Dodatna nejednakost ogleda se u činjenici da žene zaposlene u javnom sektoru primaju puni iznos plate u toku porodiljnog dopusta, dok žene u realnom i privatnom sektoru primaju 50 do 90 posto plate.¹⁸³ Time se samozaposlene i neudate žene stavljuju u posebno težak položaj koji donosi dodatne finansijske probleme u samoizdržavanju.

Razlika u plati na osnovu spola postoji, i to bez razlike u odnosu na kvalifikacije, obrazovanje i starosnu dob, bez obzira na zakonske odredbe kojima je takva razlika zabranjena. Istraživanje Svjetske banke iz 2015. godine pokazalo je da muškarci imaju oko 9% višu satnicu

nego žene.¹⁸⁴ Prosječna isplaćena neto mjesecna plata po zaposlenom u pravnim licima iznosila je 911 KM u jelu 2019. godine¹⁸⁵, ali podaci razvrstani po spolu u ovoj oblasti ne postoje.

U cijeloj zemlji se provode razne inicijative i programi koji za cilj imaju povećanje zapošljavanja žena. U Programu rada Federalnog zavoda za zapošljavanje FBiH za 2018. godinu žene su prepoznate kao ciljna grupa svih individualnih programa za sufinansiranje zapošljavanja, samozapošljavanja i pripremu za tržište rada.¹⁸⁶ Žene i dalje obavljaju svoje uloge u kući i nose teret neplaćenog rada u domaćinstvu. Njihove uloge primarnih pružateljica brige o djeci i starijim osobama prate redovni posao i prisustvo na tržištu rada. Uz pritisak pronalaska i zadržavanja posla, pri čemu ne ostvaruju dovoljne naknade u toku porodiljnog dopusta i trpe nejednakost u privatnom životu jer se muškarci ne podstiču na učešće u kućanskim poslovima, žene se često odlučuju za rad na pola radnog vremena ili napuštaju tržište rada. Žene se rijetko odlučuju na samozapošljavanje, bez obzira na broj programa koji promovišu poduzetništvo, naročito poduzetništvo žena. U 2018. godini samo 3,6% žena je bilo samozaposleno, dok je taj procenat kod muškaraca bio 8,6%.¹⁸⁷ Vjerovatan razlog za to je što žene nemaju imovinu u svom vlasništvu, pa nisu dovoljno odlučne da ulažu u finansijsku nezavisnost.¹⁸⁸ Monitoring i evaluacija poduzetništva žena treba da budu unaprijeđeni, a programi za podršku poduzetništvu prilagođeni potrebama žena, naročito u ruralnim područjima.¹⁸⁹

Seksualno uznemiravanje na radnom mjestu predstavlja dodatni problem za ostvarivanje boljeg položaja

¹⁷⁷ Gačanica, Lejla. *Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini*. Banja Luka: Helsinski parlament građana Banja Luka, 2019. Str. 41.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BiH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019. Str. 29.

¹⁸⁰ *Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016.* (2017), str. 32.

¹⁸¹ Ibid., str. 29.

¹⁸² Institucija Ombudsmana za ljudska prava BiH. Specijalni izvještaj o stanju zaštite majke i materinstva na području Federacije BiH (2014.). Dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2015102111102085bos.pdf str. 21.

¹⁸³ *Dobrovoljni izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Agende 2030. i ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini* (2019), str. 61.

¹⁸⁴ Svjetska banka, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku FBiH i Republički zavod za statistiku RS. *Bosna i Hercegovina: Rodne razlike u iskorištanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju*, 2015, str. 52.

¹⁸⁵ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Demografija i socijalne statistike – Prosječne mjesecne isplaćene neto plate zaposlenih u prvoj polovini 2019. Objavljeno 15.8.2019. godine Dostupno na: http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2019/LAB_04_2019_H1_1_BS.pdf str. 1.

¹⁸⁶ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 27.

¹⁸⁷ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Anketa radne snage 2018, str. 98.

¹⁸⁸ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 8.

¹⁸⁹ Ibid., str. 28-29.

žena na tržištu rada. Prema podacima iz nedavno provedenog istraživanja, ovaj oblik diskriminacije ne samo da je prisutan već i uobičajan.¹⁹⁰ Istraživanje pokazuje da će žene biti izložene seksualnom uzinemiravanju na radnom mjestu prije nego muškarci; tako je 21,2% muškaraca iskusilo barem jedan oblik seksualnog uzinemiravanja, dok je taj procenat kod žena 37,5%. Skoro svaka peta (18%) žena je pretrpjela seksualno uzinemiravanje više puta (u odnosu na 11,2% muškaraca).¹⁹¹ U pogledu konkretnih oblika seksualnog uzinemiravanja na radnom mjestu, prema rezultatima istraživanja žene su izložene seksualnoj gestikulaciji, vicevima ili zvukovima znatno češće od muškaraca pa je tako ovaj oblik seksualnog uzinemiravanja iskusilo 36,4% žena u odnosu na 19,2% muškaraca. Počinjeni seksualnog uzinemiravanja žena obično su muškarci (85,1%), nadređeni ili osobe na višim pozicijama (69,6%), dok 39,2% počinilaca radi na pozicijama koje su na istom nivou kao i pozicija njihovih žrtava.¹⁹²

Uslijed ovakvih praksi, ekonomski rodne nejednakosti ostaju nepromijenjene bez obzira na smjenu generacija i predstavljaju jednu od najznačajnijih oblasti rodne nejednakosti bez obzira na niz provedenih politika zapošljavanja i mjera ekonomskog osnaživanja.

Ruralna područja i infrastruktura

Bosna i Hercegovina je jedna od najruralnijih zemalja u Evropi, sa 57% ruralnog stanovništva.¹⁹³ Velike razlike između urbanog i ruralnog stanovništva ogledaju se u stopi siromaštva, koja je kod urbanog stanovništva 11,3%, a kod ruralnog 20,5%.¹⁹⁴ Žene čine nešto više od polovine ruralnog stanovništva i aktivno

doprinose razvoju društva u ruralnim područjima.¹⁹⁵ Poljoprivrednom proizvodnjom bavi se oko 1.000 pravnih lica i oko 360.000 seoskih domaćinstava u zemlji. Od 15,7% osoba zaposlenih u poljoprivredi, njih 38% su žene.¹⁹⁶

Gotovo sve stambene jedinice u zemlji priključene su na struju i vodu,¹⁹⁷ a primarni izvori toplotne energije su drvo i ugalj.¹⁹⁸ Pored toga, 2.600 domaćinstava nije priključeno na elektrodistributivnu mrežu, nema dovoljan pristup sigurnoj vodi za piće, a u nekim domaćinstvima još se koriste vanjski toaleti.¹⁹⁹ Udaljena područja često nisu dobro povezana sa urbanim centrima u kojima su smještene razne javne usluge. To utiče na kvalitet života seoskog stanovništva, jer više od pola ljudi koji žive u ruralnim područjima su od najbliže bolnice, ambulante, banke ili pošte udaljeni najmanje tri kilometra.²⁰⁰ Infrastrukturni izazovi povezani s rodnim pitanjima većinom se odnose na žene koje žive u ruralnim područjima i ogledaju se u slabom pristupu raznim uslugama, naročito zdravstvenoj zaštiti, uz ograničene mogućnosti za zapošljavanje, finansijsku nesigurnost i zavisnost. Gender Brief Ureda UN Women u BiH navodi da u kontekstu ruralnog razvoja „žene najviše pate od nedostatka pristupa i kontrole nad produktivnim resursima kao što su zemljište, imovina, finansijski resursi, obrazovanje, profitabilne vještine i pristup informacijama i modernim tehnologijama“.²⁰¹ Zbog toga su žene pod većim rizikom od siromaštva u odnosu na muškarce, jer nemaju zemlju u svom vlasništvu, nemaju razvijene vještine kao ni finansijsku sigurnost. Ovakav nedostatak infrastrukture u smislu dostupnosti javnih usluga zbog udaljenosti ruralnih područja većinom se ogleda u slaboj dostupnosti zdravstvene zaštite za žene koje žive u takvim sredinama. Zbog komplikovanog i neusklađenog sistema zdravstvene

¹⁹⁰ Gačanica, Lejla. *Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini*. Banja Luka: Helsinski parlament građana Banja Luka, 2019, str. 51.

¹⁹¹ Ibid., str. 52.

¹⁹² Ibid., str. 53.

¹⁹³ Svjetska banka. Ruralno stanovništvo (udio ukupnog stanovništva). Procjene Svjetske banke zasnovane na Svjetskim izgledima za urbanizaciju UN-ovog Odjela za stanovništvo: Revizija iz 2018. <http://bit.ly/2ZcNWi1>

¹⁹⁴ Dobrovoljni izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Agende 2030. i ciljeva održivog razvoja (2019), str. 38.

¹⁹⁵ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019. Str. 34.

¹⁹⁶ Dobrovoljni izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Agende 2030. i ciljeva održivog razvoja (2019), str. 40.

¹⁹⁷ Ibid., str. 38.

¹⁹⁸ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 34.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid.

zaštite u zemlji, zdravstvene usluge su neadekvatne, neefikasne i skupe, a doktori često nerado odlaze u mjesne ambulante.²⁰²

Do 2013. godine u Bosni i Hercegovini je vlasništvo nad zemljишtem imalo 70% muškaraca. Od tada se bilježi mali porast udjela vlasnica od 2%.²⁰³ Zabilježen je porast broja registrovanih poljoprivrednih gazdinstava, što također podstiče žene da iskoriste eventualne podsticaje i/ili programe za ruralnu poljoprivredu i/ili turističke potencijale ruralnih područja.²⁰⁴ Istovremeno, žene igraju veliku ulogu u razvoju društva u ruralnim područjima. Često su nevidljive i marginalizovane, a njih više od trećine sebe opisuju kao domaćice.²⁰⁵ Međutim, broj domaćinstava gdje su žene nositeljice domaćinstva je porastao, pa su sada žene nositeljice jednog od četiri domaćinstva.²⁰⁶ Zbog takvih okolnosti žene su podložnije siromaštvu, budući da je kod muškaraca u ruralnim zajednicama dvostruko veća vjerovatnoća da imaju posao nego žene.²⁰⁷ Također se nerijetko dešava da žene u ruralnim zajednicama obavljaju neplaćene ili slabo plaćene poslove u poljoprivredi, uz istovremeno obavljanje kućanskih poslova i brigu o članovima porodice. Propise o vlasništvu nad komercijalnim i nekomercijalnim gazdinstvima treba unaprijediti kako bi se obezbijedile olakšice za žene.²⁰⁸

Pitanja ruralnih područja obuhvaćena su politikama u sektoru poljoprivrede, ali procjene i analize rođnog uticaja rijetko se provode. Politike nisu dovoljno usklađene između entiteta u Bosni i Hercegovini,²⁰⁹ uključujući Strateški plan ruralnog razvoja Bosne i Hercegovine (2018-2021).²¹⁰ Na nivou entiteta u ovoj oblasti je ostvaren određeni napredak. U Federaciji

Bosne i Hercegovine Program ruralnog razvoja (2016-2020) predviđa afirmativne mjere za žene na selu, što uključuje posebne metode za rangiranje žena koje apliciraju na projekte.²¹¹ U Republici Srpskoj Strateški plan za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske (2016-2020) obuhvata pravo žena na vlasništvo nad nekretninama, pristup ekonomskim resursima i uključivanje žena u procese odlučivanja o ruralnom razvoju,²¹² a usvojen je i novi Akcioni plan za period 2019-2020. godina za unapređenje položaja žena na selu u RS.²¹³ Prethodni Akcioni plan za period 2009-2015. godina, koji je također predviđao posebne mjere za unapređenje ekonomskog položaja žena u ruralnim zajednicama, poluciо je rezultate koji se ogledaju u povećanju udjela poljoprivrednih gazdinstava gdje su nosioci gazdinstva žene sa 12,5% u 2011. (prva godina implementacije) na 14% u 2015. (na kraju implementacije Akcionog plana), pa sve do 22,7% u 2017. godini.²¹⁴ Pri Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodopoprivrede i šumarstva uspostavljen je Registr poljoprivrednih gazdinstava u FBiH, sa prilagođenim obrascima za izradu statističkih podataka razvrstanih prema spolu. Time se unapređuje prikupljanje podataka razvrstanih prema spolu u postojećem statističkom sistemu u FBiH, koji ne nudi jasno kategorizovane informacije o ruralnim i urbanim područjima.²¹⁵ Akcioni planovi zapošljavanja u Republici Srpskoj, koji se provode svake godine, obuhvataju žene iz ruralnih područja kao posebnu ciljnu grupu.²¹⁶ Ostvaren je napredak u podizanju svijesti. U Republici Srpskoj se svake godine povodom Međunarodnog dana žena na selu provodi kampanja „RAVNOPRAVNO! za žene na selu“ (15. oktobar), a intenzivirane su i aktivnosti na

²⁰² Ibid., str. 35.

²⁰³ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 37.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 35.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. *Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25*, 2019, str. 24-25.

²⁰⁹ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 36.

²¹⁰ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 36.

²¹¹ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 36.

²¹² Ibid., str. 36.

²¹³ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. *Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25*, 2019, str. 18.

²¹⁴ Ibid., str. 28.

²¹⁵ Ibid., str. 14.

²¹⁶ Ibid., str. 17.

boljoj informisanosti žena o prilikama za ruralni razvoj kroz programe obuke, radionice, sajmove itd.²¹⁷

Izradom sveobuhvatne strategije za borbu protiv siromaštva smanjile bi se mogućnosti za daljnju ranjivost marginalizovanih žena kao što su žene na selu, Romkinje, žene s invaliditetom, zbog nejednakog pristupa infrastrukturi koja omogućava pristojne uslove za život (kao što je vodoopskrba, struja, kanalizacija) i poteškoća u pristupu i prevozu, kao i problema uzrokovanih udaljenošću potrebnih usluga.

Uticaj pandemije COVID-19 na rodnu ravnopravnost u ekonomskom razvoju

Vanredna situacija uzrokovanja pandemijom dodatno je produbila postojeće rodne nejednakosti i problem feminizacije siromaštva u Bosni i Hercegovini. Zbog toga ranjive grupe žena u BiH imaju manje kapaciteta u odnosu na muškarce da podnesu šok uzrokovan ekonomskim posljedicama pandemije oboljenja COVID-19. Prema podacima prikupljenim u okviru *Brze rodne procjene situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini* koju je proveo UN Women, žene²¹⁸ teže osjećaju ekonomske posljedice jer nisu zaposlene, ili su zaposlene na nepuno radno vrijeme, ili rade u neformalnoj ekonomiji. Brza rodna procjena je pokazala da je kod muškaraca bila veća vjerovatnoća nego kod žena da odgovore da im se sati plaćenog rada nisu mijenjali, dok je kod žena bila veća vjerovatnoća da izgube posao. Osim toga, Izvještaj UNDP-a *Procjena ekonomskog uticaja COVID-19²¹⁹ u BiH* pokazuje da privredni subjekti u vlasništvu žena u prosjeku prijavljuju znatno veći pad prometa, te da se u toku pandemije zatvorilo iznad dva puta više privrednih subjekata koji zapošljavaju većinom žene u odnosu na subjekte koji zapošljavaju većinom muškarce.

Osim toga, zbog restriktivnih mjera koje su donijeli nadležni organi, uključujući zatvaranje vrtića i škola, povećane potrebe za neplaćenom brigom produbile su od ranije prisutne rodne nejednakosti u podjeli

kućanskih poslova. Neplaćeni rad koji obavljaju žene odavno je prepoznat kao pokretač nejednakosti spolova, a direktno je povezan sa nejednakostima u platama, s nižim prihodom, slabijim ishodima obrazovanja i faktorima stresa koji utiču na fizičko i mentalno zdravlje žena.²²⁰

Sažetak o izazovima u vezi s ostvarivanjem rodne ravnopravnosti u ekonomskom okruženju

1. *Rodno zasnovana diskriminacija u zapošljavanju i na tržištu rada te seksualno uznemiravanje i mobing na radnom mjestu:* Žene su i dalje diskriminisane u postupcima zapošljavanja, napredovanja u karijeri i prestanka radnog odnosa, s obzirom da postoji veća vjerovatnoća da će iskusiti seksualno uznemiravanje na radnom mjestu u odnosu na muškarce.
2. *Teret neplaćenog rada u domaćinstvu:* Zbog neplaćenog rada u domaćinstvu žene ne preuzimaju plaćene poslove, ne pohađaju dalje obrazovanje i stručno usavršavanje i ne učestvuju u javnom životu. Javne usluge koje bi ublažile teret obaveza neplaćenog rada, kao što je dovoljan broj mesta u javnim vrtićima, nisu dovoljne.
3. *Razlika u plati na osnovu spola:* Razlika u plati na osnovu spola i dalje je prisutna premda je zabranjena odgovarajućim zakonskim odredbama. Istraživanje Svjetske banke iz 2015. godine pokazalo je da muškarci imaju oko 9% višu satnicu nego žene.
4. *Rodna segregacija prema zanimanju:* Većina žena radi u uslužnom sektoru, dok su žene nejednako zastupljene u sektorima obrazovanja, zdravstvene zaštite i socijalnog rada, što su zanimanja koja se obično smatraju „ženskim“, čime se otvara prostor za rodne stereotipe i dalje isključivanje žena iz profesija koje se tradicionalno smatraju muškim.

²¹⁷ Ibid., str. 14.

²¹⁸ UN Women, *Brza rodna procjena situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2020. godine.

²¹⁹ *Procjena ekonomskog uticaja situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*. UNDP, 2020, dostupno na: https://bosniaberzegovina.un.org/sites/default/files/2020-05/UNDP_COVID-19_Economic_Impact_Assessment_BiH_Report_2020-05-28.pdf

²²⁰ UN Women, *Brza rodna procjena situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2020. godine.

- 5. Podložnost siromaštvu u ruralnim i udaljenim područjima:** Žene najviše pate od nedostatka pristupa i kontrole nad produktivnim resursima kao što su zemljište, imovina, finansijski resursi, obrazovanje, profitabilne vještine te pristup informacijama i modernim tehnologijama. Nedostatak infrastrukture u smislu dostupnosti javnih usluga većinom se ogleda u slaboj dostupnosti zdravstvene zaštite za žene koje žive u takvim sredinama.

C. Rodna ravnopravnost, zdravlje i socijalna zaštita

Položaj žena u kontekstu korištenja socijalnih usluga godinama predstavlja problem zbog komplikovane administrativne strukture Bosne i Hercegovine, zbog čega je ženama teže da dođu do socijalnih usluga i zbog čega su zavisne od mjesta prebivališta u zemlji. Više od 500.000 građana Bosne i Hercegovine nema odgovarajuće zdravstveno osiguranje, a više od dvije trećine od tog broja živi u Federaciji BiH.²²¹ Ostvarivanje adekvatne i pouzdane zdravstvene zaštite jedan je od glavnih problema ako imamo u vidu neusklađenost propisa u cijeloj zemlji. Marginalizovane žene kao što su Romkinje, žene s invaliditetom i žene koje žive u ruralnim sredinama suočavaju se sa još više problema, praćenih stigmom i diskriminacijom. U većini slučajeva zdravstveno osiguranje dobija se putem poslodavca ili registracijom na birou za zapošljavanje, ali ta mogućnost nije na raspolaganju svim ženama. Interno raseljene žene i povratnice nailaze na probleme ako žive izvan entiteta u kojem su prijavljene jer mogu izgubiti prava koja ostvaruju u mjestima u koja su raseljene.²²² Preventivna zdravstvena zaštita i dalje je problem i teže dostižna za marginalizovane i siromašne žene, kao i za žene koje žive u ruralnim sredinama daleko od većih zdravstvenih ustanova.

Nasilje nad ženama

Nasilje nad ženama izuzetno je rasprostranjeno u Bosni i Hercegovini, što je pokazalo i prvo nacionalno anketno istraživanje o nasilju nad ženama, sa učešćem više aktera, koje je koordinirala Agencija za ravнопravnost spolova Bosne i Hercegovine 2013. godine.²²³ Istraživanje je pokazalo da je 47,2% anketiranih žena iskusilo neki oblik nasilja u jednom trenutku života nakon što su napunile 15 godina. Nasilje je počinila osoba iz njihovog neposrednog okruženja (trenutni ili bivši partner, član porodice ili domaćinstva, prijatelj, kolega itd). Većina žena je pretrpjela psihičko (41,9%), zatim fizičko (24,3%), seksualno (6%) i ekonomsko (4,8%) nasilje. Nasilje se najčešće dešavalo u partnerskim odnosima (kod 39% anketiranih žena, gdje je počinilac bivši ili trenutni partner), što govori o tome da se većina rodno zasnovanog nasilja dešava u privatnoj sferi.²²⁴ Istraživanje također ističe da su mlađe žene pod većim rizikom od nasilja, kao i žene u ruralnim sredinama, dok je učestalost nasilja kod žena narušenog zdravlja i žena s invaliditetom ista kao kod drugih žena.²²⁵ Bez obzira na to što su iskusile različite oblike nasilja, 58% žena te slučajevе nije okarakterisalo kao nasilje, što ukazuje na širi problem zbog manjka svijesti o tome šta je nasilje, zajedno sa niskim procentom (17%) žena koje pokušavaju pronaći izlaz iz takve situacije.²²⁶

Nešto novije istraživanje o nasilju nad ženama iz 2019. godine, koje je provela misija OSCE, pokazalo je da je 48% žena u Bosni i Hercegovini nakon navršenih 15 godina starosti pretrpjelo neki oblik zlostavljanja, uključujući nasilje od intimnog partnera, nepartnersko nasilje, uhođenje i seksualno uznenimiravanje.²²⁷ Stopa partnerskog nasilja je 35%.²²⁸ Najčešća psihička posljedica nasilja nad ženama je strah, koji je prijavilo 55% žena koje su preživjele nasilje od trenutnog partnera i 70% žena koje su preživjele nasilje od prethodnog partnera.²²⁹ Uprkos tome, 84% žena ne prijavljuju nasilje policiji, a na pitanje zbog čega, 38% ih je odgovorilo da nasilje nije bilo značajno i da smatraju da se radi o porodičnoj stvari (33%).²³⁰

221 Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 45.

222 Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 35.

223 Babović, Marija; Pavlović, Olivera; Ginić, Katarina; Karađinović, Nina; Filipović-Hadžabdić, Samra (ur.). *Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini*, UN Women, UNDP i UNFPA u Bosni i Hercegovini, 2013.

224 Ibid., str. 53

225 Ibid.

226 Ibid., str. 20.

227 OSCE. *Dobrobit i blagostanje žena - Bosna i Hercegovina Izvještaj o rezultatima*, 2019, str. iii.

228 Ibid., str. 25.

229 Ibid., str. 73.

230 Ibid.

S vremenom su ulagani veliki napor u stvaranje sveobuhvatnog okvira za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici. Oba entiteta i Brčko Distrikt BiH imaju zakone o zaštiti od nasilja u porodici koji propisuju široki spektar zaštitnih mjera za preživjele i predviđaju obaveznu rehabilitaciju i psihološki tretman počinilaca.²³¹ Bosna i Hercegovina je bila šesta zemlja koja je ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulsku konvenciju) u novembru 2013. godine, koja je stupila na snagu u avgustu 2014. godine,²³² čime je preuzeala obvezu da poduzme sve raspoložive mjere za sprečavanje nasilja, zaštitu preživjelih i kažnjavanje počinilaca. Donesen je poseban pravni okvir za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, uz nove institucionalne i organizacione aranžmane, čime je osiguran multidisciplinarni pristup zaštiti osoba koje su preživjele nasilje i kažnjavanju počinilaca.²³³ Vlada FBiH usvojila je Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017), a u Republici Srpskoj usvojena je Strategija za suzbijanje nasilja u porodici (2014-2019).²³⁴

Ojačane su multisektorske usluge osnivanjem 27 lokalnih multisektorskih timova sa 292 predstavnika institucija koje pružaju prvi odgovor. Izrađene su i usvojene 32 lokalne politike za borbu protiv nasilja u porodici. Kapaciteti za multisektorski odgovor su unaprijeđeni kroz edukaciju i obuku 988 profesionalaca. U kontekstu prevencije, 6.105 učenica i učenika srednjih škola (od čega 52% mladića) proširili su znanje i kapacitete za sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a 25% mladića i dječaka obučeno je da nasilje u porodici ne posmatraju kao privatnu stvar. Također, 51 predstavnik/ca vjerskih zajednica povećalo je svoje kapacitete za sprečavanje nasilja u porodici, a 270 medijskih profesionalaca povećalo je kapacitete

za etičko i rodno odgovorno izještavanje.²³⁵ Osim toga, 389²³⁶ službenika/ca koji direktno odgovaraju na slučajevе nasilja kroz medicinsku i psihosocijalnu podršku osposobljeni su za pružanje odgovarajuće podrške osobama koje su preživjele nasilje u cijeloj BiH.

Specijalizovane usluge za osobe koje su preživjele nasilje nad ženama

Usluge koje pomažu ženama da pobegnu od nasilja su ojačane, a svijest javnosti o ovom problemu je znatno bolja nego 2013. godine, što je postignuto raznim javnim kampanjama i radom Gender centra FBiH i Gender centra RS. Žene imaju mogućnost korištenja raznih socijalnih usluga koje im pomažu da pobegnu od nasilja, uključujući SOS telefone, sigurne kuće, psihološku pomoć i podršku u zajednici. Procjenjuje se da se godišnje izdvaja 27 miliona KM za opšte usluge odgovora na nasilje u porodici, dok su godišnji izdaci za specijalizovane usluge (skloništa, SOS telefoni, besplatna pravna pomoć, psihološka pomoć) procijenjeni na 1,5 milion KM.²³⁷ Indikativne procjene govore da nasilje u porodici godišnje košta privredu Bosne i Hercegovine 65 miliona KM.²³⁸ Međutim, osobe koje su preživjele nasilje u porodici često vlastitim novcem plaćaju razne usluge odgovora na takvo nasilje (zdravstvenu zaštitu, lijekove, prevoz itd.), s obzirom da one nisu besplatne. Podrška nije jednako dostupna u svim dijelovima zemlje. Osobe koje su preživjele nasilje u porodici često odustaju od pravnih postupaka, kao što su npr.

²³¹ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 18.

²³² Vijeće Evrope, Tabela potpisa i ratifikacija Sporazuma 210 – Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Stanje na dan 6.6.2019. godine. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

²³³ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 11.

²³⁴ *Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016.* (2017), str. 19.

²³⁵ Ured UN Women u Bosni i Hercegovini u saradnji sa institucionalnim mehanizmima i organizacijama civilnog društva radio je na uspostavljanju multisektorskog odgovora na nasilje nad ženama, unapređenju usluga za podršku preživjelima i postupku s počiniocima. Izloženi podaci odnose se na rezultate ostvarene kroz implementaciju dva projekta: „Standardi i angažman za sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“ koji je finansirala Švedska, i „Implementing Norms, Changing Minds“ koji je finansirala Evropska unija u periodu od 2016. do 2019. godine.

²³⁶ U saradnji sa Federalnim ministarstvom zdravstva FBiH, UNFPA je radila na izradi standardnih operativnih procedura za pružanje usluga osobama koje su preživjele nasilje u opština u Unsko-sanskom kantonu (Sanski Most, Bihać, Cazin, Velika Kladuša, Ključ, Bosanska Krupa), Kantonu Sarajevo (Stari grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi grad, Ilidža, Hadžići, Vogošća, Iljaš, Trnovo), Zeničko-dobojskom kantonu (Tešanj, Zavidovići, Žepče, Zenica, Kakanj, Visoko), Tuzlanskom kantonu (Srebrenik, Gradačac, Gračanica, Tuzla, Živinice, Banovići, Lukavac).

²³⁷ Halilović, Majda; Serdarević, Nino; Hujčić, Faruk; *Analiza koštanja nasilja u porodici: procjena troškova multisektorskog odgovora na nasilje u porodici na lokalnom nivou u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019. Str. 51.

²³⁸ Ibid., str. 13.

brakorazvodne tužbe, zbog troškova takvih postupaka.²³⁹ Zbog velikih izdataka organizacije civilnog društva zavise od donatorske pomoći, a njihove aktivnosti i mogućnosti pružanja dugoročne podrške osobama koje su preživjele nasilje u porodici često su ugrožene. Najočigledniji primjer takvog stanja su skloništa za žene u Federaciji BiH.

Postoji osam²⁴⁰ specijalizovanih skloništa za žene, sa kapacitetom od 174 kreveta. Sva skloništa su uspostavile i vode ih nevladine neprofitabilne organizacije. Pet skloništa se nalazi u Federaciji Bosne i Hercegovine, sa ukupnim kapacitetom od 119 kreveta.²⁴¹ Tri skloništa se nalaze u Republici Srpskoj, sa ukupnim kapacitetom od 55 kreveta.²⁴² Osim toga, neke opštine u FBiH imaju stanove za pomoć u smještaju osoba koje su preživjele nasilje u porodici.²⁴³ Kako bi se ispunili standardi propisani Istanbulskom konvencijom, Bosni i Hercegovini je potrebno dodatnih 166 kreveta u specijalizovanim skloništima za žene na području cijele zemlje.

Najznačajniji izazov za skloništa za žene u Bosni i Hercegovini je finansiranje. Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju da se rad skloništa za žene finansira iz budžeta entitetskih i kantonalnih/opštinskih vlasti, konkretno da 70% ukupnih troškova pokriva entitetske vlade, a preostalih 30% se pokriva iz kantonalnih budžeta u Federaciji Bosne i Hercegovine, odnosno budžeta opština u Republici Srpskoj.²⁴⁴ U Federaciji Bosne i Hercegovine samo sklonište u Sarajevu ima stalno finansiranje iz budžeta, dok druga skloništa, primjerice u Tuzli i Zenici, primaju samo 10

do 15% sredstava iz entitetskih budžeta, a finansiranje od kantona je i dalje neujednačeno.²⁴⁵ U toku je izrada pravilnika kojim će se regulisati kriteriji za finansiranje skloništa za žrtve nasilja u porodici u FBiH.²⁴⁶

U Bosni i Hercegovini rade dvije SOS linije koje pokrivaju dva entiteta, a vode ih obučene volonterke iz skloništa za žene.²⁴⁷ Troškove brojeva 1265 i 1264 pokrivaju entitetski gender centri, naknadu za rad operatera obezbeđuju nevladine organizacije, pozivi su besplatni, a SOS linije za pomoć se prate 24 sata.²⁴⁸ SOS linija u RS je u periodu od 2014. do 2016. primila 10.604 poziva, a SOS linija u Federaciji BiH je u istom periodu primila 5.642 poziva.²⁴⁹

U oba entiteta prisutni su nedostaci u prikupljanju podataka o prijavama nasilja podnesenim policiji, zbog čega je otežana procjena policijskog postupanja.²⁵⁰ Osobe koje su preživjele nasilje dalje navode da policija nije dovoljno senzibilizovana prema ovoj temi kada se govori o njihovom radu na predmetima i često ih evidentiraju sa zakašnjnjem.²⁵¹ Obuka o zakonima i mehanizmima za slučajevе nasilja u porodici uključena je u programe obuke u centrima za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS, a izrađeni su i posebni moduli za obuku na policijskim akademijama FBiH i RS.²⁵² Jedinstveni metod prikupljanja podataka o slučajevima nasilja u porodici još nije razvijen. U FBiH je razvijena elektronska baza podataka o slučajevima nasilja u porodici, koja sadrži broj prijavljenih slučajeva, zaštitne mjere, preživjele smještene u skloništa, broj poziva na SOS telefon 1265 itd.²⁵³

239 Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 20.

240 Još jedno sklonište za žene nalazi se u Međugorju (s kapacitetom od 20 kreveta), a vodi ga kršćanska organizacija. Međutim, ovo sklonište nije specijalizovano za žene žrtve nasilja, jer također nudi usluge liječenja ovisnosti i usluge za trudnice u stanju potrebe.

241 Sarajevo (25), Tuzla (15), Zenica (25), Mostar (28) i Bihać (26).

242 Banja Luka (24), Bijeljina (15) i Modriča (16).

243 Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 22.

244 M. Halilović, *Analiza koštanja nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, UN Women, 2019, str. 53.

245 K. Delbyk, *Mapping of Policies and Legislation on Violence against Women and the Istanbul Convention in Bosnia and Herzegovina*, European Women's Lobby, 2019, str. 11-12.

246 Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 19.

247 M. Halilović, Analiza koštanja nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, UN Women, 2019, str. 53.

248 Ibid.

249 Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 22.

250 Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 21.

251 Ibid.

252 Ibid.

253 Ibid., str. 20.

Uticaj oboljenja COVID-19 na nasilje nad ženama

Mjere koje su uveli nadležni organi u Bosni i Hercegovini s ciljem kontrole širenja bolesti COVID-19 između ostalog su uključivale policijski sat, zabranu kretanja za određene grupe ljudi i socijalnu izolaciju. Te mjere, koje su promovisane pod sloganom „Ostani kod kuće, ostani siguran“, nisu uzele u obzir činjenicu da dom nije sigurno okruženje za sve ljude, naročito za žene i djevojčice koje su preživjele nasilje. Kako su pokazali podaci prikupljeni tokom pandemije, učestalost nasilja nad ženama i djevojčicama, a posebno nasilja u porodici se povećala, što je potvrdio i veći broj poziva na SOS linije za pomoć osobama koje su preživjele nasilje u porodici u FBiH i RS.²⁵⁴ Već opterećen sistem socijalne zaštite nije adekvatno reagovao na te potrebe, a sigurne kuće nisu imale odgovarajuća finansijska sredstva i opremu da reaguju na pandemiju.²⁵⁵

Status osoba koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima

Pristup prilagođenim uslugama socijalne zaštite ključan je za osobe koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima. Zbog stigmatizacije i odbacivanja u svojim zajednicama ove osobe često nemaju na raspolaganju sisteme socijalne podrške. Zbog političkih sukoba u zemlji koji onemogućavaju provođenje potrebnog istraživanja, do danas nema pouzdanih podataka o tome koliko žena i muškarca je pretrpjelo seksualno nasilje u ratu 1990-ih. Procjenjuje se da je u toku rata silovano između 20.000 i 50.000 žena.²⁵⁶ Osobe koje su preživjele silovanje u ratu pretrpjele su tešku traumu, zbog koje je njihovo društveno funkcionisanje otežano, a većina ih se mora nositi s narušenim fizičkim i mentalnim zdravljem. Treba spomenuti i stigmu koju trpe muškarci koji su preživjeli seksualno nasilje u ratu, uslijed patrijarhalnih normi kojima se dodatno kažnjavaju oni koji „vrijeđaju“ ideal maskuliniteta.

Premda BiH još uvijek nije donijela okvirni zakon kojim bi se osobama koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima priznao status žrtava rata, nedavne zakonodavne izmjene i dopune na nivou entitetâ omogućile su preživjelima da s većom jednakosću ostvaruju pristup uslugama i drugim pravima. Više nadležnih organa je poduzelo pozitivne korake s ciljem unapređenja pristupa i kvaliteta zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja, psihološke, pravne i finansijske pomoći za one koji su preživjeli seksualno nasilje u ratnim sukobima. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je 2015. godine usvojila izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH, po kojima su silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja u ratu definisani kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva ili zločin protiv čovječnosti.²⁵⁷ Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH osiguralo je da se pod posebnu kategoriju civilnih žrtava rata uključi i registracija osoba koje su preživjele seksualno nasilje u ratu, a do danas nisu zahtijevale svoja prava.²⁵⁸ Sa uspostavljanjem novog administrativnog mehanizma za lakšu identifikaciju osoba koje su preživjele seksualno nasilje i silovanje u ratu, Komisija za davanje stručnog mišljenja radi utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata je zadužena za dodjelu ovog statusa. Osim toga, Ministarstvo zdravstva FBiH usvojilo je niz lokalnih protokola u javnim domovima zdravlja, kojim se jasno definišu procedure, usluge i dalji referalni mehanizmi za osobe koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima. Paralelno s tim uspostavljene su horizontalne veze između sistema zdravstvene zaštite (domova zdravlja) i sistema socijalne zaštite (centara za socijalni rad, Komisije koja odlučuje o statusu osoba koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima), čime je povećan broj zahtjeva ovih osoba za ostvarivanje njihovih prava. U Republici Srpskoj usvojen je novi Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata, s novim odredbama koje olakšavaju proces podnošenja zahtjeva za status preživjelih seksualnog nasilja u ratnim sukobima, kao i njihov pristup socioekonomskim pravima.

Bez obzira na navedeno, žene koje pokušavaju sudskim putem ostvariti reparacije suočavaju se sa diskriminacijom pravosudnih institucija, sa neadekvatnom zaštitom svjedoka, zastojima u pristupu pravdi i niskim stopama

²⁵⁴ UN Women, *The Shadow Pandemic: Violence Against Women and Girls and COVID-19*, 2020.

²⁵⁵ Misija OSCE u Bosni i Hercegovini. Odgovor na krizu uzrokovanu pandemijom COVID-19: *Analiza iz perspektive ljudskih prava i rodne ravnotežnosti*, 2020.

²⁵⁶ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019. Str. 14.

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Izvještaj generalnog sekretara Vijeću sigurnosti (S/2020/487) objavljen 3.6.2020.

osuđujućih presuda.²⁵⁹ Novčane naknade koje dosude sudovi osobama koje su preživjele seksualno nasilje ne budu realizovane jer počinoci ne vrše potrebne uplate.²⁶⁰ Žene koje su preživjele silovanje u ratu trećiraju se različito u oba entiteta i u BDBiH po osnovu njihovog zakonski definisanog statusa, što određuje koju vrstu naknade će ostvarivati (mjesečnu naknadu, zdravstvenu zaštitu, rehabilitaciju, psihološku podršku itd.).²⁶¹ Federacija BiH priznaje osobe koje su preživjele silovanje u ratu kao posebnu kategoriju civilnih žrtava rata, čime ostvaruju pravo na mjesečnu novčanu pomoć, zdravstvenu zaštitu, psihološku podršku, pokrivanje troškova liječenja, nabavku ortopedskih pomagala, pristup profesionalnoj rehabilitaciji i prekvalifikaciji i dokvalifikaciji.²⁶² Zbog razlika u postupanju i nedovoljne pomoći osobama koje su preživjele silovanje u ratu, mnoge ženske organizacije u cijeloj zemlji i dalje pomažu ovoj grupi u pokretanju sudske postupaka i ostvarivanju pomoći države,²⁶³ ali potrebno je uraditi mnogo više da bi se svim ovim osobama osigurale pravda i adekvatna podrška kako bi nastavile život nakon ove traume.

Pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti za žene i djevojčice s invaliditetom

Sistem socijalne zaštite u BiH karakteriše neefikasnost i neusklađenost u cijeloj zemlji, kao i između različitih kategorija građana u stanju socijalne potrebe. Prekomjerni izdaci za korisnike koji svoja prava ostvaruju na osnovu ratnog statusa smanjuju mogućnost pružanja adekvatne socijalne pomoći najranjivijim kategorijama, naročito osobama s invaliditetom koji nije posljedica rata.²⁶⁴ Ovi izazovi su veći za žene i djevojčice s invaliditetom, koje trpe interseksionalnu diskriminaciju zbog svog identiteta. Često ih se ne smatra ravнопravnim članicama društva, što je praćeno nerazumijevanjem njihovih specifičnih potreba. Žene i djevojčice s invaliditetom često su isključene iz društvenih aktivnosti,

obrazovanja i/ili zapošljavanja, što ih čini podložnim siromaštvu i zlostavljanju.

Nedostatak okvirnog zakona o invaliditetu, kao i neusklađeni propisi i nepostojanje transparentnog registra stvaraju situaciju u kojoj osobe s invaliditetom ostvaruju drugačije naknade u zavisnosti od uzroka invaliditeta i mesta prebivališta. Konačno, komisije koje vrše procjenu stanja osoba s invaliditetom sistematski umanjuju stepen invaliditeta s ciljem dodjeljivanja minimalnih prava i naknada, pri čemu su žene posebno podložne ovoj diskriminativnoj praksi.

Podaci iz Popisa stanovništva 2013. godine pokazuju da 4,5% žena u BiH živi s nekim oblikom invaliditeta, dok politika u oblasti invalidnosti BiH procjenjuje da je taj broj barem dvostruko veći, a da svaka druga porodica ima člana s invaliditetom.²⁶⁵ Adekvatna socijalna podrška je stoga ključna da bi se obezbijedile jednakne mogućnosti za osobe s invaliditetom, uključujući i žene. Donošenjem Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom FBiH (2016-2021) načinjen je korak naprijed. Strategija uključuje mjeru koja predviđa jačanje zapošljavanja, samozapošljavanja i poduzetništva žena s invaliditetom.²⁶⁶ Međutim, odnos države prema osobama s invaliditetom prevashodno ima oblik čina milosrđa, na osnovu medicinskog pristupa invaliditetu.²⁶⁷ Ovakvim pristupom dehumanizuju se osobe s invaliditetom, uključujući i žene, jer se podržava ideja da su oni bespomoći članovi društva koji ne mogu doprinijeti ni društvenom ni vlastitom razvoju.

Oblast zdravstvene zaštite posebno je problematična za žene s invaliditetom. Zdravstveni radnici rijetko su obučeni za njihovu njegu, pa one ne mogu uvijek dobiti odgovarajući lječarski pregled zbog nedostatka neophodne opreme (npr. posebnih ginekoloških stolica). Žene s invaliditetom koje žive u ruralnim područjima imaju još veće poteškoće u ostvarivanju odgovarajuće medicinske njegе, jer se domovi zdravlja nalaze u gradovima, a nema odgovarajućeg prevoza²⁶⁸ (u nekim područjima medicinska pomoć udaljena je i

²⁵⁹ Ibid., str. 15.

²⁶⁰ Ibid., str. 1.

²⁶¹ Ibid., str. 15.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ OSCE, Pravo na socijalnu skrb u Bosni i Hercegovini – Pitanja primjerenosti i jednakosti, 2012, str. 13.

²⁶⁵ Bari, Farzana: Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 37.

²⁶⁶ Ibid., str. 38.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Ibid.

do 60 kilometara²⁶⁹). Pored toga, njihova seksualnost se ignoriše jer invaliditet dovodi do raširenog, iako pogrešnog uvjerenja da žene s invaliditetom nemaju seksualni život, odnosno ne mogu ili ne bi trebale imati djecu, pošto o njima ne bi mogle adekvatno brinuti. Ovakva mišljenja ugrožavaju prava žena s invaliditetom na seksualno i reproduktivno zdravlje, što može dovesti do još veće ranjivosti i već sada uzrokuje ozbiljnu nebrigu institucija.²⁷⁰

Seksualno i reproduktivno zdravlje

Potrebno je unaprijediti seksualno i reproduktivno zdravlje za sve žene, naročito u oblasti zaštite zdravlja trudnica i porodilja. Bosna i Hercegovina je razvijena zemlja u smislu dostupnosti usluga za zaštitu zdravlja trudnica, ali te usluge nisu jednako dostupne u svim dijelovima zemlje, uz velike razlike i u kvalitetu liječenja. Nikakvu prenatalnu zdravstvenu zaštitu nema 13% žena, a kod Romkinja je taj procenat 21%²⁷¹, dok je 84% porodilja (94% u Republici Srpskoj i 79% u Federaciji BiH) imalo četiri ili više pregleda u sklopu prenatalne njegе, koju su u većini slučajeva pružali ljekari.²⁷² U proteklih 20 godina bilježi se pad fertiliteta, ali je dojenački mortalitet znatno smanjen i niži je od prosjeka za region.²⁷³

Politika za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava usvojena je 2012. godine, ali nije rezultirala dosljednom politikom planiranja porodice. U pogledu korištenja kontraceptivnih sredstava, podaci govore da većina žena u dobi od 15 do 49 godina zna

za barem jedan metod kontracepcije, a oko polovine mlađih koriste neki oblik kontracepcije (50% u Sarajevu i 40% u Banja Luci).²⁷⁴ Kontracepciju koristi 43,3% žena koje su u braku ili nekom obliku partnerske veze, pri čemu 33,3% koriste tradicionalne metode, u odnosu na 10% žena koje koriste moderne metode.²⁷⁵ Procjenjuje se da 49% žena (ili njihovih partnera) koriste neki oblik kontracepcije.²⁷⁶ Upotreba kontraceptivnih sredstava najčešća je kod žena sa visokim obrazovanjem (55%).²⁷⁷ Planiranje porodice nije jednako raspoređeno između žena i muškaraca u partnerskim vezama i mali broj žena koristi savjetovališta za planiranje porodice.²⁷⁸ Ovaj podatak ne iznenađuje budući da se seksualni odgoj ne nalazi u nastavnom planu i programu škola, uz ograničeni zdravstveni odgoj (izborni predmet zdravi stilovi života dostupan je u manjem broju osnovnih škola²⁷⁹).

Vantjelesna oplodnja (IVF) nije regulisana na državnom nivou, a na nivou entiteta i u BDBiH propisi se razlikuju. Broj pokušaja na teret osiguranja je ograničen, u zavisnosti od dostupnosti sredstava i zdravstvenog osiguranja. Fond za zdravstveno osiguranje RS finansira dva postupka vantjelesne oplodnje od 2012. za žene mlađe od 42 godine,²⁸⁰ a u Federaciji BiH sufinsansiraju se dva postupka samo za žene mlađe od 37 godina, u zavisnosti od finansijskih mogućnosti kantona u kojem par ima prebivalište.²⁸¹ Fond solidarnosti FBiH finansira jedan pokušaj IVF za parove s invaliditetom.²⁸² Vantjelesna oplodnja nije dostupna ženama koje nisu u braku, što diskriminiše kako neudate heteroseksualne žene tako i LBT žene. Nema zakona koji regulišu zamrzavanje i transfer embrija i jajnih ćelija ili osnivanje banaka sperme.²⁸³

²⁶⁹ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. *Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25*, 2019, str. 31.

²⁷⁰ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 38.

²⁷¹ Ibid., str. 46.

²⁷² Ibid.

²⁷³ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 34.

²⁷⁴ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 17 i 47.

²⁷⁵ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 33.

²⁷⁶ Ibid., str. 33-34.

²⁷⁷ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 17 i 47.

²⁷⁸ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 34.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid.

²⁸³ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019 , str. 30.

Uticaj oboljenja COVID-19 na pristup socijalnoj zaštiti

U pogledu pristupa socijalnoj zaštiti, jedan od prioriteta GAP BiH navodi potrebu da se unaprijedi situacija u vezi s rodnom ravnopravnošću u socijalnoj zaštiti,²⁸⁴ ali situacija je i danas loša. Većina korisnika socijalne zaštite su žene,²⁸⁵ ali su penzije žena znatno niže zbog nižih doprinosa uplaćivanih u toku njihovog radnog staža, koji je često prekidan zbog brige o članovima rodbine i djeci. Kriza izazvana pandemijom oboljenja COVID-19 je već opterećeni sistem socijalne zaštite dovela u rizik od kolapsa i otkrila njegovu nepripremljenost za vanredne situacije.

Treba napomenuti da su – iako nije bilo smanjenja novčane pomoći u sklopu rebalansa budžeta zbog pandemije COVID-19 – budžetski rezovi zabilježeni u sektoru socijalne zaštite na svim nivoima (npr. na nivou Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, kao i na nivou kantona i opština). Budžetski rezovi uglavnom su se odnosili na smanjenje ili brisanje inicijalno planiranih budžeta za razvojne projekte, grantova za nevladin sektor za pružanje socijalnih usluga ili sredstava izdvojenih za zapošljavanje u sektoru socijalne zaštite (npr. Kantonalni centar za socijalni rad Kantona Sarajevo). To se direktno odrazilo na osobe koje najviše zavise od socijalnih usluga koje pruža nevladin i javni sektor.²⁸⁶

Sažetak o izazovima u vezi s ostvarivanjem rodne ravnopravnosti u socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti

1. Specijalizovane usluge za žene koje su preživjele silovanje ili nasilje u porodici ne finansiraju se dovoljno, a jedinstveni metod prikupljanja podataka još nije razvijen: Finansiranje skloništa za žene koje su preživjele nasilje u porodici još nije jednako regulisano u cijeloj zemlji, a krizni centri

za osobe koje su preživjele silovanje još nisu uspostavljeni. Preživjele osobe često snose troškove psihosocijalne, pravne i drugih vidova pomoći i usluga, i još uvijek nailaze na nedovoljno senzibilizovane javne službenike, uključujući i policijske službenike. Već opterećen sistem zaštite doveden je u rizik u okolnostima krize uzrokovane pandemijom oboljenja COVID-19, što je pogodilo osobe koje od njega najviše zavise, uključujući i žene koje su preživjele nasilje.

2. Osobe koje su preživjele seksualno nasilje još uvijek nemaju pristup kvalitetnim socijalnim uslugama i izložene su stigmatizaciji u svojim zajednicama: neefikasna zaštita svjedoka, sporost u pristup pravdi i niske stope osuđujućih presuda, kao i neadekvatne novčane naknade još uvijek su uobičajene u praksi, uprkos određenim pozitivnim koracima nadležnih organa vlasti u proteklih nekoliko godina. Preživjele osobe i dalje se nalaze u teškoj ekonomskoj situaciji i odbačene su od društva.
3. (3) Pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti za osobe s invaliditetom i dalje je problematičan i težak: Odnos države prema osobama s invaliditetom prevashodno ima oblik čina milosrđa, na osnovu medicinskog pristupa invaliditetu. Ovakvim pristupom se dehumanizuju osobe s invaliditetom, uključujući i žene. Osim toga, žene i djevojčice s invaliditetom suočene su sa višestrukom diskriminacijom zbog nerazumijevanja njihovih specifičnih potreba.
4. (4) Potrebno je značajno unapređenje u zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja: Potrebno je unaprijediti seksualno i reproduktivno zdravље svih žena, naročito zaštitu zdravlja trudnica i porodilja. Politika za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava usvojena je 2012. godine, ali nije rezultirala dosljednom politikom za planiranje porodice, što ilustruje primjer propisa o vantjelesnoj oplodnji koji su različiti u entitetima i BDBiH.

²⁸⁴ GAP BiH 1.6.6. „Podrška programima namijenjenim višestruko marginaliziranim grupama koje su izložene riziku od siromaštva i izoliranosti, a koje uglavnom čine žene, kako bi se podržalo njihovo uključivanje na tržište rada i ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu“.

²⁸⁵ Malkić, A. i Hadžiristić, T. *Intersecting Inequalities in Social Protection in Bosnia and Herzegovina*. Analitika – Center for Social Research, 2016, dostupno na: https://www.analitika.ba/sites/default/files/inequality_eng - izvjestaj_3003.pdf [posljednji put pristupljeno 10.10.2020.]

²⁸⁶ Procjena socijalnog i ekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini, UN BiH, 2020.

D. Rodna ravnopravnost i obrazovanje

Obrazovanje u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti entitetâ i BDBiH. Pravo na obrazovanje zagarantovano je svim građanima, uz obavezno osnovno obrazovanje. Bez obzira na načelnu dostupnost obrazovanja, prema podacima iz Popisa stanovništva 2013. godine 2,82% stanovništva je nepismeno, a kod ženskih osoba starijih od 10 godina taj procenat iznosi 4,76%.²⁸⁷ Brojke rastu u odnosu na starije žene u starosnoj grupi od 60 do 70 godina, gdje je 15,03% nepismenih, a u grupi starijoj od 70 godina procenat nepismenih žena iznosi 49,1%.²⁸⁸ Stopa nepismenosti je očekivano viša kod marginaliziranih žena, žena u ruralnim sredinama, Romkinja i žena s invaliditetom.²⁸⁹

Jednaka rodna zastupljenost ostvarena je u osnovnom i srednjem obrazovanju, dok je u visokom obrazovanju više muškaraca nego žena.²⁹⁰ Broj žena sa zvanjem magistrike ili doktorice nauka je porastao i veći je od broja muškaraca u istom akademskom zvanju.²⁹¹ U školskoj 2015/2016. godini bilo je 54,20% studentica u visokoškolskim ustanovama i 58,73% diplomiranih studentica. Magisterske i specijalističke studije završilo je 59,58% žena, a 51,55% žena je bilo među doktorima nauka.²⁹² Podaci također pokazuju da je udio žena koje su stekle zvanje doktora nauka porastao za 13,3%.²⁹³

Rodni stereotipi u obrazovanju

Rodni stereotipi su i dalje prisutni u obrazovanju i doprinose jačanju stereotipizacije rodnih uloga u svim dijelovima društva, a također normalizuju nasilje nad

ženama i podržavaju rodne nejednakosti. Da bi se to sprječilo, rodne stereotipe treba ukloniti iz obrazovanja i zamijeniti sadržajima koji naglašavaju važnost rođne ravnopravnosti i poštivanja ljudskih prava. Istanbulska konvencija traži uklanjanje rodnih stereotipa iz kurikuluma kako bi se promovisali poštovanje i nenasilno rješavanje konfliktâ u vezama. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH poziva sve relevantne aktere da uklone dijelove kurikuluma u kojim se promovišu rođni stereotipi koji dovode do nejednakosti spolova, kao i da uključe sadržaje koji će promovisati rodnu ravnopravnost.²⁹⁴ Za to je potreban rad na više frontova: u školama i obrazovnim institucijama, ministarstvima obrazovanja, institucijama za rodnu ravnopravnost i drugim akterima civilnog društva, kako bi se promovisao narativ rođne ravnopravnosti i nulte tolerancije prema nasilju nad ženama. Mediji imaju dodatnu odgovornost, budući da Zakon o ravnopravnosti spolova također propisuje obavezu medija da osmisle programe koji će promovisati rodnu ravnopravnost.²⁹⁵ Vlade oba entiteta donijele su odluke i preporuke u odnosu na to pitanje,²⁹⁶ ali uprkos tome rođni stereotipi i dalje su prisutni u školskim udžbenicima.

Žene čine većinu radne snage u tradicionalno „ženskim“ zanimanjima, tj. u zdravstvenoj zaštiti (farmacija, stomatologija, medicina), jezičkim studijama, te su dominantne među nastavnim osobljem na svim nivoima obrazovanja (osim na fakultetima).²⁹⁷ Samo 10% žena se obrazuje u oblasti mašinstva i elektrotehnike.²⁹⁸ Pravo, ekonomija, arhitektura i biotehnologija imaju otprilike jednaku zastupljenost muškaraca i žena.²⁹⁹ Nažalost, visoka stručna spremna ne znači i garantovano mjesto na tržištu rada za žene, jer se na poslove još uvijek gleda kao na muške i ženske, a profiliranje pri zapošljavanju dovodi do toga da se visokokvalifikovane žene ne tretiraju isto kao i visokokvalifikovani muškarci.

²⁸⁷ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 27.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019 , str. 30.

²⁹⁰ Ibid

²⁹¹ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 27.

²⁹² Ibid.

²⁹³ Ibid.

²⁹⁴ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. *Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation*. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019, str. 18.

²⁹⁵ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 17.

²⁹⁶ Ibid., str. 17-18.

²⁹⁷ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 27.

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Ibid.

Segmentiranje akademskih disciplina još je očigledno, pri čemu žene većinom biraju društvene umjesto prirodnih nauka.³⁰⁰ Potrebno je poduzeti korake za izjednačavanje položaja muškaraca i žena u nauci. Strategija Ministarstva civilnih poslova BiH za razvoj nauke u BiH (2017-2022) propisuje razvoj politike rodne ravnopravnosti u istraživačkim institucijama, koje bi obraćale posebnu pažnju na oblasti u kojima žene nisu dovoljno zastupljene (npr. pozicije donošenja odluka u istraživačkim institucijama).³⁰¹ Strategija naučnog i tehnološkog razvoja RS (2012-2016) također ističe potrebu za većom mobilizacijom žena u sektoru istraživanja i razvoja.³⁰²

Romkinje i Romi u obrazovanju

Romkinje i Romi i dalje su jedna od najviše pogodjenih grupa u obrazovanju zbog njihovog marginalizovanog položaja u društvu i zbog nedostatka prilika za inkviziju. Stepen obrazovanja je kod Romkinja i dalje niži u odnosu na muškarce Rome i u odnosu na žene općenito.³⁰³ Stopa pohađanja osnovne škole kod Roma je približno jednaka (70,9% kod dječaka i 67,8% kod djevojčica), a stopa pohađanja srednjeg obrazovanja je porasla na 18% kod djevojčica i 26,6% kod dječaka.³⁰⁴ Uprkos ovom porastu i dalje je prisutna značajna rodna razlika među marginalizovanim Romima, pa tako 37% marginalizovanih mladih Romkinja u dobi od 18 do 21 godinu ima završeno obavezno obrazovanje u odnosu na 50% mladih marginalizovanih Roma.³⁰⁵ To se razlikuje od njihovih neromske susjeda, kod kojih rodna razlika nije ni statistički značajna ni značajno velika. Samo 4,5% djevojčica Romkinja završe srednju školu (u odnosu na 9,2% dječaka Roma).³⁰⁶ Pored toga, incidencija dječjih brakova kod marginalizovanih Romkinja je nesmanjena. U Bosni i Hercegovini 27% marginalizovanih Romkinja u starosnoj grupi od 20 do 49 godina odgovorilo je da su se udale prije nego što su napunile 18 godina, dok je taj procenat kod njihovih neromske susjeda 11%.³⁰⁷

Uticaj oboljenja COVID-19 na obrazovanje

Kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 i mjere vlasti s ciljem sprečavanja širenja virusa između ostalog su rezultirale zatvaranjem vrtića i škola i pokretanjem sistema on-line obrazovanja kod kuće, koji je trajao nekoliko mjeseci. To je imalo negativan kratkoročni efekat na obrazovanje, jer su naglašeni strukturalni problemi nejednakog pristupa digitalnim resursima. UNICEF-ov U-izvještaj u BiH navodi da je 35% mladih imalo poteškoće u pristupu nastavi zbog nedostatka uređaja i Interneta, ali i zbog toga što su morali dijeliti uređaje sa drugim članovima domaćinstva i zbog nedostatka odgovarajućeg prostora za učenje. Ovo su ključni problemi za djecu u ranjivim grupama kao što su porodice s niskim primanjima, Romi i mladi s invaliditetom kojima je potrebna intenzivna podrška u nastavi, a još više za djevojčice iz ovih grupa zbog interseksionalne diskriminacije na osnovu njihovih identiteta. Tako, na primjer, djevojčice Romkinje imaju višu stopu napuštanja školovanja zbog ranije spomenutih patrijarhalnih normi i prisilnih brakova, pa kriza snažnije utiče na rezultate njihovog učenja nego što je to slučaj sa dječacima Romima.

Sažetak o izazovima za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju

1. *Znatno visoke stope nepismenosti:* Skoro 3% stanovništva Bosne i Hercegovine je nepismeno. Ovaj procenat iznosi skoro 5% u grupi žena starijih od 10 godina, 15% u grupi žena u starosnoj grupi od 60 do 70 godina i 49% kod žena u starosnoj grupi starijih od 70 godina. Stopa nepismenosti viša je kod marginalizovanih žena, žena u ruralnim sredinama, Romkinja i žena sa invaliditetom.

³⁰⁰ Bari, Farzana; Kovač, Vanja. Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation. Sarajevo: Ured UN Women u BiH, 2019 , str. 30.

³⁰¹ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 18.

³⁰² Ibid.

³⁰³ Ibid. str. 28.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Razvojni program Ujedinjenih nacija, *Regionalno istraživanje o Romima 2017: Osnovni podaci za BiH*, str. 2.

³⁰⁶ Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 2013-2016. (2017), str. 29.

³⁰⁷ Razvojni program Ujedinjenih nacija, *Regionalno istraživanje o Romima 2017: Osnovni podaci za BiH*, str. 1.

- 2.** *Rodni stereotipi u obrazovanju:* Rodni stereotipi doprinose jačanju stereotipizacije rodnih uloga u svim dijelovima društva, normalizuju nasilje nad ženama i podržavaju rodne nejednakosti. Rodna segregacija prema zanimanju i dalje predstavlja značajan izazov.
- 3.** *Rodne razlike kod marginalizovanih Roma:* Stepen obrazovanja kod Romkinja je i dalje niži u odnosu na muškarce Rome i u odnosu na žene općenito, pri čemu samo 4,5% djevojčica Romkinja završava srednje obrazovanje, a učestalost dječijih brakova kod marginalizovanih Romkinja se ne smanjuje.

E. Rodna ravnopravnost i građansko učešće

Zakonski i pravni okvir za osnivanje i rad organizacija civilnog društva u Bosni i Hercegovini sadržan je u zakonima o udruženjima i fondacijama na nivou države,³⁰⁸ entiteta³⁰⁹ i Brčko Distrikta³¹⁰, kao i u nizu drugih akata koji regulišu rad pravnih lica u BiH, uključujući i organizacije civilnog društva (zakoni o radu, propisi o porezima i računovodstvu itd.). Što se tiče slobode udruživanja, trenutni pravni okvir u BiH je savremen i usklađen s evropskim standardima u toj oblasti.³¹¹

U 2016. godini u BiH je bilo 22.601 udruženja i fondacija registrovanih u 17 od ukupno 18 registracijskih odjeljenja u BiH.³¹² Prema podacima iz registara, najveći broj udruženja i fondacija registrovan je kod Okružnog suda u Banjoj Luci (3.062 odnosno 13,55%), a najmanje ih je registrovano kod Ministarstva za pravosuđe, upravu i radne odnose Bosansko-podrinjskog kantona (207 odnosno 0,92%).³¹³ Civilno društvo u BiH uglavnom karakterišu organizacije aktivne u oblasti sporta i

rekreacije (6.511 odnosno 28,81%) i promocije socijalnih i ekonomskih prava konkretnih društvenih grupa (4.871 odnosno 21,55%), od kojih 464 organizacije rade na promociji i zaštiti interesa žena.³¹⁴ Udio organizacija civilnog društva u BDP-u BiH je 2013. godine bio 0,62%, a 2014. 0,68%, što iznosi 120 miliona KM, odnosno približno 60 miliona eura.³¹⁵

Ženske organizacije i mreže

Saradnja i umrežavanje i dalje predstavljaju jednu od najvećih slabosti civilnog društva u BiH, što je uglavnom posljedica međusobne konkurenkcije u vezi s finansijskim sredstvima u obliku grantova i donacija. U BiH je aktivno oko 30 mreža organizacija civilnog društva, od kojih samo četiri ili pet postoji duže od 10 godina.³¹⁶ Umrežavanje organizacija civilnog društva većinom proističe iz različitih projektnih aktivnosti. Takve mreže aktivne su tokom implementacije projekta i sve dok imaju indirektne izvore finansiranja. Studija mapiranja organizacija civilnog društva u BiH³¹⁷ pokazuje da se ženske organizacije uvezuju i sarađuju mnogo lakše, uz primjere mreža kao što su Ženska mreža ili Sigurna mreža, koje su nastale kao rezultat iskrenog ubjeđenja članica da je potrebno da postoji trajni mehanizam saradnje i usklađivanja jedinstvene platforme za djelovanje, koordinaciju aktivnosti i zajednički nastup prema institucijama vlasti.³¹⁸

Ženska mreža BiH je najveća mreža organizacija civilnog društva i individua koje rade na pitanjima ženskih prava, rodne ravnopravnosti i borbe protiv diskriminacije. Formirana je kao neformalna mreža 2009. godine, a službeno je registrovana 2014. godine. Mreža je usvojena na festivalu ženske umjetnosti Bosne i Hercegovine PitchWise, koji je po 14. put održan u septembru 2019. godine.³¹⁹ Ženska mreža promoviše

³⁰⁸ Službeni glasnik BiH br. 76/11.

³⁰⁹ Službene novine FBiH br. 45/02; Službeni glasnik RS br. 52/01 i 42/05.

³¹⁰ Službeni glasnik BDBiH br. 12/02 i 19/07.

³¹¹ Žeravčić, Goran. *Mapping Study of CSOs in Bosnia and Herzegovina*. EPRD Office for Economic Policy and Regional Development Ltd. (EPRD), 2016. Str. 18.

³¹² Ibid., str. 49.

³¹³ Ibid., str. 50.

³¹⁴ Ibid., str. 52

³¹⁵ Ibid., str. 53.

³¹⁶ Ibid., str. 6.

³¹⁷ Ibid.

³¹⁸ Ibid., str. 6.

³¹⁹ Ženska mreža Bosne i Hercegovine. O nama. Dostupno na: <http://zenskamreza.ba/en/about-us/> [posjećeno 8.10.2020.]

primjenu dobrih feminističkih praksi i reaguje u situacijama kada su ugrožena ili narušena ljudska prava, naročito ženska ljudska prava.³²⁰

Sigurna mreža osnovana je 2001. godine kao ne-formalna mreža 32 organizacije civilnog društva i vladine institucije iz cijele Bosne i Hercegovine koje se bave problemom nasilja nad ženama.³²¹ Zbog raznih problema u početnoj organizaciji Mreža je reaktivirana 2011. godine, kada je sedam organizacija civilnog društva potpisalo Ugovor o saradnji s ciljem uspostavljanja institucionalnog okvira za rad organizacija civilnog društva koje se bave nasiljem u porodici, kao i organizovanog pristupa traženju sistemskih rješenja za borbu protiv nasilja u porodici.³²²

Sigurnosne prijetnje za braniteljice ženskih prava

Nadležni organi prepoznali su sigurnosne rizike za braniteljice ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, mahom među organizacijama civilnog društva koje rade na sprečavanju nasilja nad ženama. Kako navodi domaća organizacija civilnog društva, većina prijetnji braniteljicama ljudskih prava u BiH ima rodnu konotaciju, najčešće zbog toga što žene kojima su takve prijetnje upućene rade na pitanjima ženskih prava, kao što je rad sa ženama koje su preživjele nasilje, ženama koje su preživjele nasilje u ratu ili svjedočile u predmetima ratnih zločina.³²³ Za razliku od njihovih muških kollega, braniteljice ljudskih prava izložene su konkretnim prijetnjama, uključujući između ostalog kampanje seksualizovanog blaćenja, direktnе i indirektnе prijetnje članovima njihovih porodica, prijetnje seksualnim napadom i primanje eksplisitnih poruka ili fotografija.³²⁴ Aktivisti za prava LGBTI osoba posebno su ranjivi i izloženi prijetnjama i nasilju. U 2017. godini vodeća

organizacija za prava LGBTI osoba u BiH zabilježila je najmanje osam slučajeva nasilja nad aktivistima za prava LGBTI osoba.³²⁵ Ista organizacija dokumentovala je 83 slučaja govora mržnje i podsticanja na mržnju i nasilje u 2017. godini, kao i 31 slučaj krivičnih djela i događaja motivisanih predrasudama na osnovu seksualne orientacije i/ili rodnog identiteta.³²⁶

Višestruki napadi na aktiviste za prava LGBTI osoba su tokom godina odvraćali LGBTI zajednicu i branitelje ljudskih prava LGBTI osoba od organizovanja Povorka ponosa – tj. od godišnje protestne šetnje koja se održava u svim evropskim zemljama, uključujući i zemlje u okruženju. Bez obzira na to, u aprilu 2019. godine grupa aktivista i aktivistica iz cijele zemlje (Prijedor, Banja Luka, Sarajevo, Bijeljina, Tuzla) najavila je održavanje prve Povorkе ponosa u Bosni i Hercegovini za septembar 2019. godine. Najava Povorkе ponosa naišla je na izražen otpor raznih grupa, uključujući predstavnike nekih političkih stranaka i boračkih udruženja, koji su tražili zabranu održavanja najavljenog događaja direktno podstičući na kršenje prava na javno okupljanje koje je ustavom garantovano ljudsko pravo u Bosni i Hercegovini. Govor mržnje i pozivi na nasilje i diskriminaciju LGBTI osoba dominirali su društvenim mrežama i web portalima tokom šest mjeseci od najave Povorkе ponosa. U istom periodu zabilježeno je više krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama. S druge strane, događaj su podržale međunarodne organizacije, ambasade stranih država, organizacije civilnog društva, neke političke stranke i javne ličnosti. Prva Povorka ponosa u BiH održana je u septembru 2019. godine, uz snažno policijsko i privatno osiguranje. Učestvovalo je oko 3.000 osoba, a u toku i nakon povorkе nisu zabilježeni nikakvi incidenti. Druga Povorka ponosa najavljena je za 23. avgust, ali se zbog krize uzrokovane pandemijom COVID-19 morala prilagoditi mjerama vlasti za sprečavanje širenja virusa, pa je prebačena na on-line aktivnosti i na „automobilsku povorku“ istog dana.³²⁷

³²⁰ Ženska mreža Bosne i Hercegovine. Platforma (2009.). Dostupno na: http://www.fondacijacure.org/Platforma_Zenska_mreza_BiH_2009.pdf str. 4.

³²¹ Sigurna mreža. O nama. Dostupno na: <http://www.sigurnamreza.ba/stranica/sigurna-mreza> [posjećeno 8.10.2020.]

³²² Ibid.

³²³ Tadić, Stana; Andelković, Violeta; Vrbaški, Sofija. Women's Rights in Western Balkans. The Kvinn till Kvinn Foundation, 2018, str. 43.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ Sarajevski otvoreni centar. Rozi izvještaj 2018, str.24

³²⁶ Ibid.

³²⁷ <https://povorkaponosa.ba/o-bh-povorci-ponosa-2/> [posjećeno 14.10.2020.]

Sažetak o izazovima u vezi s ostvarivanjem rodne ravnopravnosti u građanskom učešću

- 1.** Konkurentno okruženje za organizacije civilnog društva: lako se ženske organizacije uvezuju i sarađuju mnogo lakše, saradnja i umrežavanje i dalje predstavljaju jednu od najvećih slabosti civilnog društva u BiH, što je većinom posljedica međusobne konkurenčije u vezi s finansijskim sredstvima u obliku grantova i donacija.
- 2.** Rodno specifične prijetnje upućene braniteljicama ljudskih prava predstavljaju značajan sigurnosni problem: Braniteljice ljudskih prava sve više su izložene prijetnjama zbog svog rada na pitanjima ženskih prava, kao što je rad sa ženama koje su preživjele nasilje, ženama koje su preživjele rat ili svjedočile u predmetima ratnih zločina. Braniteljice ljudskih prava više su izložene kampanjama seksualizovanog blaćenja, direktnim i indirektnim prijetnjama članovima njihovih porodica, prijetnjama seksualnim napadom i primanju eksplisitnih poruka ili fotografija.
- 3.** Aktivisti za prava LGBTI osoba posebno su ranjeni i izloženi prijetnjama i nasilju. U 2017. godini evidentirano je barem osam slučajeva nasilja nad aktivistima za LGBTI zajednicu. Premda je aktivizam za prava LGBTI osoba bio prilično vidljiv u posljednjoj dekadi u BiH, prva Povorka ponosa u BiH održana je tek u septembru 2019. godine zbog ozbiljnih sigurnosnih prijetnji prethodnih godina i zbog izostanka podrške organa vlasti.

F. Rodna ravnopravnost i sigurnost ljudi

Sigurnost je pravo svih ljudi bez obzira na spol, rod, etničku pripadnost, vjeru i druge moguće osnove

ugnjetavanja, a odnosi se ne samo na ličnu i sigurnost zajednice u vremenima nasilja, rata i sukoba, nego uključuje i pristup hrani, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, ekonomskoj i ekološkoj sigurnosti kao i političku zastupljenost.³²⁸ Rodna ravnopravnost je sve više priznata kao glavni preduslov za postizanje sigurnosti ljudi. S tim u vezi Vijeće sigurnosti UN-a usvojilo je Rezoluciju Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ 2000. godine, naglašavajući važnost uloge i jednakog učešća žena u sprečavanju i rješavanju sukoba i izgradnji održivog mira, te pozivajući zemlje članice da osiguraju veće prisustvo žena na pozicijama donošenja odluka na svim nivoima.³²⁹ Osiguranje prisustva žena preduslov je za bolju integraciju perspektive rodne ravnopravnosti u sektore odbrane i sigurnosti i bolju zaštitu i poštivanje ljudskih prava žena i djevojčica, kako u oružanim sukobima tako i u procesima izgradnje mira i sigurnosti.³³⁰

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 u Bosni i Hercegovini

Prvi Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini za period 2010-2013. usvojen je 2010. godine.³³¹ Bio je to prvi Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u regionu Jugoistočne Evrope i poslužio je kao primjer drugim zemljama u regionu za razvoj drugih akcionih planova za UNSCR 1325.³³² S ciljem provedbe i praćenja provedbe Akcionog plana formiran je Koordinacioni odbor, koji se sastojao od predstavnica/a 11 institucija iz sektora odbrane i sigurnosti i jednog predstavnika civilnog društva.³³³ Drugi Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u BiH za period 2014-2017. usvojen je 2014. godine,³³⁴ a zasnovan je na nalazima i preporukama nezavisne evaluacije prethodnog AP za UNSCR 1325, koja je ukazala na sve pozitivne aspekte i izazove u vezi s njegovom implementacijom i koordinacijom.³³⁵ Koordinacioni odbor je ponovno imenovan, a uključeni su dodatni predstavnici nekoliko novih institucija tako da je Odbor sada okupljao 19 institucija i agencija na nivou države i entiteta,

³²⁸ UNDP Human Development Report Office. Human Security: A Thematic Guidance Note for Regional and National Human Development Report Teams (n.d.). Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/human_security_guidance_note_r-nhds.pdf str. 2.

³²⁹ Vijeće sigurnosti UN-a. Rezolucija 1325 (2000) usvojena na 4213. sjednici Vijeća sigurnosti 31.10.2000. Dostupno na: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1325>

³³⁰ Ibid.

³³¹ Službeni glasnik BiH br. 92/10.

³³² Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godine. (2018.). Dostupno na: <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/02/Akcioni-plan-ENG-KB-14.01..pdf> str. 5.

³³³ Ibid.

³³⁴ Službeni glasnik BiH br. 89/14.

³³⁵ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godine. (2018.). Str. 5.

kao i jednu predstavniciu i njenu zamjenicu iz nevladinog sektora.³³⁶ Gender centar RS je djelomično učestvovao u radu Koordinacionog odbora jer je Rješenjem Vlade RS predstavnica Gender centra RS razriješena dužnosti članice u KO krajem 2017. godine,³³⁷ bez imenovanja nove članice KO za izradu trećeg Akcionog plana.³³⁸

Treći Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 za period 2018-2022. godina³³⁹ izrađen je u konsultacijama sa civilnim društвom i oslanja se na strukturu prethodnog Akcionog plana. Usvojen je 2018. godine s ciljem konzistentne, kvalitetne i djelotvorne implementacije UNSCR 1325 u BiH.³⁴⁰ Koordinacioni odbor sada okuplja predstavnike 13 institucija na nivou BiH, tri institucije sa nivoa FBiH i dvije organizacije civilnog društva.³⁴¹ Strateški ciljevi važećeg Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 (2018-2022) su: (1) Povećano učešće žena u vojsci, policiji i mirovnim misijama, uključujući i učešće na mjestima donošenja odluka, (2) Povećan stepen sigurnosti ljudi kroz prizmu rodne ravnopravnosti i (3) Unaprijeđeni uslovi i pristup provedbi Akcionog plana UNSCR 1325.³⁴²

Još jedan strateški cilj za povećanje sigurnosti ljudi kroz rodnu perspektivu odnosi se na direktnе ili indirektnе posljedice ratnih zbivanja u BiH (položaj osoba koje su preživjele seksualno nasilje i druge oblike stradanja tokom rata, opasnosti od miniranih područja te trgovina ljudima), kao i prepoznavanje novih sigurnosnih prijetnji i izazova na globalnom nivou, a koje direktnо ili indirektnо pogađaju BiH i regiju (prirodne katastrofe, izbjeglička kriza, nasilni ekstremizam i dr).³⁴³ Osim toga, Akcioni plan utvrđuje nekoliko rezolucija UN-a kao pravni okvir za međunarodne obaveze u pogledu seksualnog nasilja u ratnim sukobima, uključujući UN Rezoluciju 1820 (2008), UN Rezoluciju 1888 (2009), UN

Rezoluciju 1889 (2009), UN Rezoluciju 1960 (2010) i UN Rezoluciju 2106 (2013).

Uvođenje koncepta sigurnosti ljudi kao jednog od tri strateška cilja AP UNSCR 1325 omogućilo je pokretanje inicijativa na lokalnom nivou s ciljem unapređenja svakodnevne sigurnosti građanki i građana, uzimajući u obzir različit položaj, potrebe i interesе žena i muškaraca. Nekoliko jedinica lokalne samouprave izradilo je i usvojilo lokalne akcione planove za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini.

Uloga žena u prevenciji i suzbijanju nasilnog ekstremizma

Terorizam i nasilni ekstremizam su pojave sa rodnom komponentom imamo li u vidu različite načine na koje se odražavaju na muškarce i na žene. Premda su počinjenici djela nasilnog ekstremizma većinom muškarci, važno je prepoznati i ulogu žena u nasilnim ekstremističkim organizacijama.³⁴⁴ Kako bi vlasti mogle adekvatno raditi na prevenciji i suzbijanju nasilnog ekstremizma, moraju imati u vidu rodnu komponentu ovog globalnog problema. Prema najnovijim dostupnim podacima, 2015. godine u Siriji i Iraku se u sklopu kontingenta stranih boraca iz BiH nalazilo 56 žena iz BiH (od ukupno 147 osoba).³⁴⁵

Prema UN-ovom Planu djelovanja za sprečavanje nasilnog ekstremizma, izbalansirana i dobro strukturirana prevencija nasilnog ekstremizma i terorizma iziskuje djelovanje u prioritetnim područjima sprečavanja sukoba, dobre uprave, uključivanja zajednica, osnaživanja mladih, rodne ravnopravnosti, obrazovanja i strateške

³³⁶ Ibid.

³³⁷ Službeni glasnik RS br. 53/17.

³³⁸ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 51.

³³⁹ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godine. (2018), str. 6.

³⁴⁰ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 51.

³⁴¹ Ibid.

³⁴² Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godine. (2018), str. 6.

³⁴³ Ibid., str. 14-15.

³⁴⁴ OSCE, *Rodne perspektive prevencije i suprotstavljanja nasilnom ekstremizmu i radikalizaciji koji vode ka terorizmu*, Beč, 2019.

³⁴⁵ Azinović, V i Jusić, M., Novi zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingenat stranih boraca, Atlantic Initiative, 2016.

komunikacije.³⁴⁶ Aktivnosti na sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma koje su usmjerenе na osnovne uzroke nasilja moraju biti i rodno osjetljive. Osim toga, prioritet u razvoju i provedbi takvih aktivnosti treba biti svršishodno uključivanje ključnih aktera, naročito žena. Žene su također u dobroj poziciji da uoče negativne trendove u svojim zajednicama jer su vrlo često upravo njihova prava i fizički integritet prvi na meti nasilnih ekstremističkih ideologija.³⁴⁷

Kako bi se osigurala rodno osjetljiva strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma, adekvatna zastupljenost žena u sektoru sigurnosti i na mjestima odlučivanja o sigurnosnim politikama i programima treba biti garantovana.

Pravne i političke posljedice suočavanja sa prošlošću: položaj osoba koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima

U pogledu podrške osobama koje su preživjele seksualno nasilje i druge oblike stradanja tokom rata, fokus Bosne i Hercegovine leži na poboljšanju pravnog okvira i mehanizama za ostvarivanje prava žrtava, te na dostupnosti kompenzacije i beneficia.³⁴⁸ Preživjele osobe nailaze na mnoge prepreke u ostvarivanju reparacije za štetu koju su pretrpjeli, jer sudovi i tužilaštva najčešće preusmjeravaju žrtve na građanske parnice umjesto da se dosudivanjem naknade štete bave u krivičnom postupku, u skladu sa postojećim zakonskim osnovom.³⁴⁹ Zbog takvih prepreka i dodatnog finansijskog tereta postupka, preživjeli se odriču svojih osnovnih prava na naknadu.³⁵⁰ Zahtjevi za naknadu nematerijalne štete podliježu zastari, te kao takvi mogu biti upućeni isključivo prema počiniteljima a ne prema

državi ili entitetima, ukidajući time supsidijarnu odgovornost države za naknadu počinjene štete.³⁵¹ Kada traže odštetu pred parničnim sudovima, preživjele žrtve podnose sav teret dokazivanja, moraju angažovati advokata i odgovorne su za plaćanje sudske troškove.

Međutim, UN-ov Komitet za borbu protiv torture nedavno je donio odluku da Bosna i Hercegovina mora isplatiti naknadu ženi koja je preživjela seksualno nasilje povezano s ratnim sukobima i obezbijediti joj adekvatnu i besplatnu medicinsku i psihološku pomoć u najkraćem mogućem roku.³⁵² Preživjelu je zastupao TRIAL International u podnošenju predstavke protiv BiH pred UN-ovim Komitetom za borbu protiv torture 2017. godine zbog neuspjeha bosanskohercegovačkih vlasti da ispune obaveze preuzete Konvencijom UN-a za borbu protiv torture i žrtvi ratnog seksualnog nasilja omoguće pravo na adekvatnu i pravednu naknadu, kao i što potpuniju rehabilitaciju. Komitet je također odlučio da žena koja je preživjela mora dobiti službeno i javno izvinjenje, a da BiH mora uspostaviti efikasan sistem za reparacije na državnom nivou kako bi se „pružili svi oblici reparacije žrtvama ratnih zločina, uključujući žrtve seksualnog nasilja“.³⁵³ Odluka je donesena u avgustu 2019. godine, a objavio ju je TRIAL International.

U vezi s krivičnim postupkom, došlo je do značajnog porasta broja završenih predmeta u vezi s krivičnim djelima koja sadrže elemente seksualnog nasilja počinjenog u toku rata. U 2011. godini procesuirano je 13 osoba. Taj broj je porastao na 22 u 2016. godini i 46 u 2017. godini.³⁵⁴ Od početka rada Suda BiH (2002. godine) pa do kraja 2016. godine pred ovim sudom pravosnažno su okončani postupci protiv ukupno 70 lica (od čega je 67 muškaraca i tri žene) za krivična djela ratnog zločina sa elementima seksualnog nasilja počinjenog nad ženama. Od tog ukupnog broja, za 53 lica (51 muškarac i dvije žene) donesene su osuđujuće presude, dok je 17 lica (16 muškaraca i jedna žena)

³⁴⁶ Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/70/674).

³⁴⁷ Ibid.

³⁴⁸ Ibid., str. 17.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ Ibid., str. 20..

³⁵² TRIAL International. Saopštenje za javnost: BiH propustila da proveđe obaveze iz UN Konvencije protiv mučenja. Objavljeno 29.8.2019. godine, dostupno na: <https://trial.ba/wp-content/uploads/2019/08/TRIAL-International-Prva-odluka-protiv-BiH-pred-UN-komitom-OBJAVA-290819-1.pdf>

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Aktioni plan za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godine (2018), str. 18.

oslibođeno optužbi.³⁵⁵ Osuđenim licima izrečene su kazne zatvora/dugotrajnog zatvora u ukupnom trajanju od 695 godina.³⁵⁶

Konačno, širenje toksične nacionalističke retorike kojom se politizuje uloga osoba koje su preživjele seksualno nasilje počinjeno u ratu radi političke koristi moglo bi dovesti do dodatnog narušavanja društvene kohezije.

Prirodne katastrofe

Kad govorimo o aktuelnim sigurnosnim prijetnjama i izazovima, jedna od najtežih situacija u nedavnom periodu bile su poplave iz maja 2014. godine, kada su određeni dijelovi Bosne i Hercegovine pretrpjeli velike štete. Institucionalni mehanizmi za rodnu ravнопravnost reagovali su ukazavši na složene i različite posljedice koje su poplave imale na muškarce i žene, dječake i djevojčice, i naglasili su da prilikom planiranja i provođenja intervencija za sprečavanje i uklanjanje posljedica katastrofa treba razmotriti rodni aspekt.³⁵⁷ Na inicijativu Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH izdvojilo je 15.000 eura iz programa FIGAP za pomoć ženama, dječici i starijim osobama u poplavama najteže pogodjenim opštinama u BiH.³⁵⁸ Usljedila je izrada entitetskih akcionih planova za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofa s ciljem provođenja specifičnih programa i mjera namijenjenih za ublažavanje i saniranje posljedica prirodnih katastrofa na žene i muškarce.³⁵⁹ Tokom perioda provedbe ovih planova entitetski gender centri su ostvarili blisku saradnju s nadležnim institucijama radi koordinacije pomoći za ugroženo stanovništvo, kao i sa udruženjima žena i komisija za ravnopravnost polova u jedinicama lokalne samouprave.³⁶⁰ Pored toga, Gender centar FBiH je podržao izradu analize „Nakon poplava – rodna analiza u Federaciji BiH“ i zatražio da uključivanje žena bude jedan od kriterija za finansiranje iz Fonda za pomoć i oporavak od poplava Vlade FBiH.

Izrađene su Smjernice za interventno djelovanje Vlade FBiH u uslovima prirodnih katastrofa kako bi se osiguralo da interventna reakcija u najvećoj mogućoj mjeri bude rodno osjetljiva.³⁶¹

U istom duhu, paketi i programi pomoći koje je distribuirao UN kao vodeći donator prepoznali su posebnu ranjivost žena u situaciji prirodne katastrofe poput spomenutih poplava iz 2014. godine, tako da su bili konkretno usmjereni na žene. Na primjer, u sektoru stambenog zbrinjavanja prioritet su imali samohrani roditelji od kojih su većina žene, pa su od 1.500 do sada obnovljenih objekata 31% domaćinstava gdje žene vode domaćinstvo. U saradnji sa IOM, kroz centre za socijalni rad obezbijeđeno je psihosocijalno savjetovanje koje je obuhvatilo 58% korisnica. U kontekstu oporavka izvora prihoda, 56 malih i srednjih preduzeća koja su poplavljena primilo je novčane grantove u ukupnom iznosu od 3 miliona KM. Tako je očuvano 1.861 radnih mesta, a kriteriji za odabir obuhvatili su snažnu rodnu komponentu, pri čemu su preduzeća koja zapošljavaju od 30 do 60% žena dobila maksimalan broj bodova. U pogledu oporavka poljoprivrede distribuirani su staklenici, sjeme za voće i povrće u ukupnom iznosu od 5 miliona maraka za 200 socijalno ugroženih poljoprivrednika/ca, kao i 500 poljoprivrednika/ca iz opština pogodjenih poplavama. Osim toga, uspostavljene su dvije potpuno opremljene mobilne zdravstvene jedinice kako bi se trudnicama i porodiljama osigurao pristup ginekološko-akušerskoj njezi. Nabavljena je oprema za sedamnaest domova zdravlja za potrebe zaštite reproduktivnog zdravlja žena i veći broj proizvoda hitne namjene posebno za žene. Obnovljene su ukupno 132 javne institucije, uključujući i centre za sve usluge na jednom mjestu, čime su sačuvani poslovi u javnom sektoru koje većinom obavljaju žene, a normalizovan je i pristup uslugama i strukturama potrebnim za normalno svakodnevno funkcionisanje (škole, domovi zdravlja, centri za socijalni rad). Konačno, kroz obnovu škola u ruralnim područjima osiguran je pristup obrazovanju za gotovo 5.000 djevojčica.³⁶²

³⁵⁵ Ibid.

³⁵⁶ Ibid.

³⁵⁷ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Izveštaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019, str. 17.

³⁵⁸ Ibid.

³⁵⁹ Ibid.

³⁶⁰ Ibid.

³⁶¹ Ibid.

³⁶² Consultancy Report on Technical Support on Gender Mainstreaming in Recovery Program Design and Implementation, UNDP, UN Women, 2015.

Izbjeglička kriza kao sigurnosni izazov za BiH

Dodatni izazov u Bosni i Hercegovini predstavlja aktuelna izbjeglička kriza, koja je ozbiljan sigurnosni problem. Još veći izazov predstavlja prijetnja koju ova kriza predstavlja za sigurnost ljudi, s obzirom na to da su žene i djeca izbjeglice često na meti fizičkog i psihičkog nasilja, prisilne prostitucije, trgovine ljudima, a najviše je žena i djece među osobama koje su nestale u toku transfera.³⁶³

Kada su 2015. godine počele pristizati izbjeglice iz Sirije, Agencija za ravnopravnost spolova BiH ukazivala je na posebne potrebe i ranjivost žena i djece tokom migracija, te na važnost ciljanih akcija i mera njihove zaštite i integracije u društvo. Koordinacioni odbor za praćenje implementacije AP UNSCR 1325 pokrenuo je akciju prikupljanja pomoći namijenjene sirijskim izbjeglicama na teritoriji Republike Srbije.³⁶⁴ Koordinacioni odbor je ukazao na činjenicu da migrantska kriza predstavlja novi sigurnosni izazov posebno za žene i djecu, te da ovom pitanju treba posvetiti pažnju prilikom osmišljavanja budućih politika i mera za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“. Određeni dijelovi BiH posebno su pogodjeni migrantskom krizom (područje Bihaća). Međunarodne organizacije, uglavnom IOM, UNHCR i UNFPA vode računa o velikom broju žena.

Uprkos svim naporima, potrebna je sistemska zaštita djece i žena, naročito u smislu njihovog pristupa obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. Zabilježeni su slučajevi nasilja nad migranticama, naročito djevojčicama, kao i slučajevi trgovine ženama radi prostitucije.

Uticaj oboljenja COVID-19 na rodnu ravnopravnost u kontekstu sigurnosti ljudi

U martu 2020. godine, nakon što je SZO proglašila pandemiju COVID-19, organi vlasti u BiH počeli su sa

uvodenjem mjera za kontrolu pandemije koje su se ogledale u različitim ograničenjima, uključujući i zatvaranje vrtića, škola i neesencijalnih poslovnih objekata, zatim ograničenja u javnim uslugama, ograničenja okupljanja i kretanja, policijski sat i obavezni karantin za zaražene osobe i putnike koji dolaze iz inostranstva.

Posljedice pandemije, kao i mera za njenu kontrolu dodatno su produbile već prisutne rodne razlike ukorijenjene u patrijarhalnim društvenim normama. Žene su bile posebno pogodjene posljedicama krize uzrokovane pandemijom oboljenja COVID-19, naročito u smislu njihovog ekonomskog položaja, pristupa socijalnim i ekonomskim pravima i prava na život bez nasilja.

Kako je već spomenuto, ekomske posljedice posebno su pogodile žene, koje i inače zarađuju manje, štede manje, imaju manje sigurne poslove i veća je vjerovatnoća da rade u sivoj ekonomiji.³⁶⁵ Zbog toga žene imaju slabije kapacitete u odnosu na muškarce da podnesu ekonomski šok, poput onog nastalog uslijed krize zbog pandemije COVID-19. Osim toga, povećane potrebe za neplaćenom brigom produbile su već prisutne rodne nejednakosti u podjeli neplaćenih kućanskih poslova i obaveza. Neplaćeni rad koji obavljaju žene odavno je prepoznat kao pokretač nejednakosti spolova, a direktno je povezan s nejednakostima u platama, nižim prihodom, slabijim ishodima obrazovanja i faktorima stresa koji utiču na fizičko i mentalno zdravlje žena.

Zatim, došlo je do preraspodjele i/ili smanjenja resursa zdravstvenih i socijalnih usluga, što se prevashodno odrazilo na žene. Na primjer, na početku pandemije značajno su smanjene zdravstvene usluge za trudnice i porodilje, ili su bile sasvim nedostupne, što se negativno odrazilo na pravo žena na zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Također, činjenica da su centri za socijalni rad radili skraćeno i s manjim brojem osoblja odrazila se na osobe koje su više zavisne od sistema socijalne zaštite, a to su uglavnom žene.

Konačno, nasilje nad ženama se eksponencijalno povećalo, jer briga za sigurnost, zdravlje i egzistenciju dovodi do napetosti koja je dodatno naglašena životom u zatvorenom prostoru zbog ograničenog kretanja.

³⁶³ Ibid., str. 18.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Policy Brief: Uticaj COVID-19 na žene. Ujedinjene nacije, 2020., dostupno na: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf?la=en&vs=1406> [preuzeto 8.10.2020.]

Sažetak o izazovima u vezi s ostvarivanjem rodne ravnopravnosti u kontekstu sigurnosti ljudi

- 1.** *Osobe koje su preživjele seksualno nasilje u ratnim sukobima nailaze na višestruke prepreke u ostvarivanju reparacija:* one se sa svojim imovinskopravnim zahtjevima upućuju na parnični postupak, čime se na njih stavlja dodatni finansijski teret i zato često odustaju od svog prava na imovinskopravni zahtjev, koji uz to podliježe zastari i može se uložiti samo u odnosu na počinioce. Kada preživjele osobe potražuju obeštećenje u građanskim sudovima, teret dokazivanja je na njima pa su primorane da angažuju advokata i snose obavezu plaćanja sudskih troškova.
- 2.** *Nedostatak rodne komponente u prevenciji i suzbijanju nasilnog ekstremizma umanjuje djelotvornost strategija:* BiH još uvijek nije ostvarila adekvatnu zastupljenost žena u sigurnosnom sektoru na pozicijama odlučivanja, niti je integrisala rodnu komponentu u sigurnosne politike i programe, uključujući i one koje se bave prevencijom i suzbijanjem nasilnog ekstremizma. To se odražava na efikasnost i djelotvornost tih politika i programa, jer se oni u razmatranjima borbe protiv nasilnog

ekstremizma ne bave ulogom žena i kao njegovih pokretača i kao izvršilaca.

- 3.** *U intervencijama za prevenciju i otklanjanje posljedica katastrofa treba razmotriti rodnu komponentu:* iako su institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost reagovali na poplave u maju 2014. godine i ukazali na složene i različite posljedice poplava na muškarce i žene, dječake i djevojčice, iako su riješili ovo pitanje kroz izradu konkretnih mjera i politika, te reakcije nisu bile preventivne već ad hoc i reaktivne prirode.
- 4.** *Izbjeglička kriza predstavlja ozbiljan sigurnosni izazov:* Ovaj izazov karakteriše izražena rodna komponenta, jer su žene i djeca često na meti fizičkog i psihičkog nasilja, prisilne prostitucije, trgovine ljudima, a često i nestaju tokom transfera. Ne postoji javna sistemska zaštita za žene i djecu, naročito u smislu njihovog pristupa obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. Te praznine popunjavaju se humanitarnom pomoći.
- 5.** *Posljedice krize uzrokovane pandemijom oboljenja COVID-19 dodatno su produbile već postojeće rodne nejednakosti:* Aktivnosti vlasti na upravljanju krizom uključivale su i mjere koje su u većini slučajeva bile rodno slijepе, čime su povećane već prisutne rodne nejednakosti i tako usporen napredak ka društvenoj koheziji.

5.

ZAKLJUČAK:
IZAZOVI I PRILIKE

Profil rodne ravnopravnosti u BiH rezultat je sveobuhvatne sektorske rodne analize, individualnih konsultacija s relevantnim akterima, uključujući 15 partnera iz UN-a, vlade i međunarodnih partnera, te konsultativnog anketiranja *on-line* (pogledati Prilog 1). Profil je zatim validiran u dva navrata u toku 2019. godine i ažuriran u skladu sa Brzom rodnom procjenom uticaja pandemije COVID-19 i Zaključnim zapažanjima Komiteta CEDAW u toku 2020. godine, nakon čega je provedena završna validacija. U procesu izrade Profila kontinuirano su pružane pouzdane rodno osjetljive informacije za preporuke Zajedničke procjene stanja u zemlji o programiranju, budžetiranju i odlučivanju UN-a. Profil je doprinio i izradi i formulaciji sljedećeg Okvira saradnje za održivi razvoj za BiH kao novog oblika partnerstva između UN-a i BiH u cilju ispunjenja Agende za održivi razvoj do 2030. godine i Ciljeva održivog razvoja.

Ovo je analitički i operativni dokument koji daje utemeljenu procjenu ključnih izazova u vezi s rodnom ravnopravnošću u kontekstu održivog razvoja u BiH, a istovremeno analizira postojeće prilike za oticanje nedostataka utvrđenih u svim obuhvaćenim tematskim oblastima. Zbog uticaja krize uzrokovanе pandemijom oboljenja COVID-19 na rodnu ravnopravnost u različitim tematskim oblastima analiziranim u prethodnom tekstu, Profil je dodatno ažuriran u skladu s nalazima Brze rodne procjene³⁶⁶ kao i UN-ove Procjene socijalnog i ekonomskog uticaja situacije uzrokowane pandemijom COVID-19.³⁶⁷

Sve navedene mjere i prilike koje nadležni organi BiH mogu poduzeti u saradnji sa UN-om zasnovane su na glavnim nalazima ovog dokumenta i na relevantnim preporukama Komiteta CEDAW u posljednjem ciklusu izvještavanja (2013-2017. godina).³⁶⁸ Fokusiraju se na tematske oblasti učešća u politici, javnom životu i odlučivanju, ekonomskog osnaživanja, zaštite od nasilja nad ženama, obrazovanja i rodno odgovornog prikupljanja podataka. Isto tako, podijeljene su prema kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim mjerama kako bi nadležni organi vlasti imali jasne smjernice za prioritete i vremenski okvir za implementaciju. Saradnja između organa vlasti BiH i UN-a temeljiti će se na dva glavna principa: 1) Inkluzija i ravnopravnost kako „niko ne bi bio izostavljen“; i 2) Poštivanje ljudskih prava, ostvarivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena. Konačno, sistem UN-a će i dalje pružati podršku

vlastima u BiH u ispunjavanju njihovih međunarodnih obaveza kroz oticanje nedostataka u zakonodavnim i institucionalnim okvirima i izgradnju kapaciteta za rodnu analizu i rodno odgovorno programiranje.

Ostvarivanje rodne ravnopravnosti u političkom učešću, javnom životu i odlučivanju

Prema navodima aktera koji su konsultovani u procesu izrade Profila rodne ravnopravnosti u BiH, učešće u javnom i političkom životu i odlučivanju smatra se jednim od tri područja od najveće važnosti za rad agencija UN-a u oblasti rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini. Isto tako, nizak nivo učešća žena u procesima odlučivanja smatra se jednim od tri vodeća izazova/prepreke u postizanju rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini na kojem UN treba raditi (pogledati Prilog 2).

U odnosu na podcilj 5.5 Ciljeva održivog razvoja, BiH ima sljedeće prilike za djelovanje u saradnji sa UN-om:

Srednjoročne – dugoročne mjere/prilike:

- Vijeće ministara BiH treba usvojiti izmjene izbornog zakona BiH kako bi se ispoštovala i garantovala kvota od 40% kandidatkinja na izbornim listama. Te izmjene bi, između ostalog, mogle podrazumijevati zamjenu sistema otvorenih lista sistemom „zatvarača“ (eng. zipper system) za imenovanje kandidata oba spola na izbornim listama političkih stranaka. Osim toga, trebalo bi izmijeniti Zakon o Vijeću ministara BiH tako da se osigura paralelna kvota od 40% za zastupljenost oba spola u višoj izvršnoj vlasti na državnom nivou.
- Kako bi se osiguralo veće učešće žena u njihovim političkim strankama i promijenile rodno slijepo regulative, uključujući diskriminativnu raspodjelu resursa, ARSBiH i entitetski gender centri trebalo bi da osmisle programe za izgradnju kapaciteta za osnaživanje žena u politici, a posebno ranjivih grupa žena. Ove programe trebalo bi proširiti i na

³⁶⁶ UN Woman, *Brza rodna procjena situacije uzrokowane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2020. godine.

³⁶⁷ UN u BiH, *Procjena socijalnog i ekonomskog uticaja situacije uzrokowane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, 2020.

³⁶⁸ CEDAW/C/BiH/CO/6, novembar 2019.

liderstvo političkih stranaka kako bi se osiguralo pozitivno i podsticajno političko okruženje za žene u kojem one mogu preuzeti aktivniju ulogu.

- S ciljem prevladavanja tradicionalnih rodnih uloga u društvu u vezi s političkim učešćem i odlučivanjem, ARSBiH i entitetski gender centri trebalo bi da organizuju kampanje zasnovane na činjenicama. Također, trebalo bi direktno usmjeriti aktivnosti na medijske kuće kako bi se osiguralo da u svom izvještavanju ističu ulogu žena u donošenju odluka.

Njegovanje rodne ravnopravnosti u ekonomskom okruženju

Prema navodima aktera u konsultacijama, jedno od područja od najveće važnosti za rad agencija UN-a u BiH s ciljem postizanja rodne ravnopravnosti je ekonomsko osnaživanje žena, pristup resursima i zapošljavanje žena (pogledati Prilog 2).

U odnosu na podcilj 8.5 Ciljeva održivog razvoja, BiH ima sljedeće prilike za djelovanje u saradnji s UN-om:

Kratkoročne mjere/prilike:

- Kako bi se prevazišla postojeća rodna zasnovana diskriminacija u zapošljavanju, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike FBiH, Ministarstvo rada RS i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS treba da usvoje efikasne sankcije za poslodavce koji ne ispunjavaju obavezu plaćanja doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje i socijalno osiguranje njihovih zaposlenica. Osim toga, entitetska i kantonalna ministarstva socijalne zaštite treba da usklade propise o naknadama za porodilje kako bi se osigurala jednak prava i naknade u cijeloj zemlji, te da promovišu korištenje roditeljskog dopusta za očeve kako bi neplaćeni rad bio ravnopravnije raspodijeljen.

Srednjoročne i dugoročne mjere/prilike

- Kako bi se smanjila razlika u platama na osnovu spola, Vijeće ministara BiH treba usvojiti strategije za rad i zapošljavanje, uključujući strategije za planiranje porodice, s ciljem ostvarivanja rodne ravnopravnosti na tržištu rada i adekvatnog balansa između poslovnog i privatnog života i za muškarce i za žene, uz osiguranje pristupa neophodnim uslugama socijalne i zdravstvene zaštite za sve;
- Radi rješavanja rodne segregacije prema zanimanju, Vijeće ministara BiH, uz vodeću ulogu Ministarstva civilnih poslova i entitetskih ministarstava rada, treba osigurati uvođenje rodne perspektive u raznovrsne strategije zapošljavanja,³⁶⁹ počevši od poziva na javne konsultacije i izradu smjernica za smanjenje segregacije, što bi moglo obuhvatiti i uvođenje sistema podsticaja za poslodavce u granama u kojim tradicionalno dominiraju muškarci. Očekuje se da će saradnja između nadležnih organa vlasti u BiH i UN-a dati konkretni i vrijedan doprinos dinamičnjoj privredi i širim mogućnostima za prosperitet, naročito za žene.
- Kako bi se osiguralo ponovno aktiviranje dugoročno nezaposlenih žena, entitetske vlade trebalo bi da podrže strateški pristup implementaciji postojećih strategija vezanih za zapošljavanje,³⁷⁰ kao i nastavak i produženje onih koje su već istekle. UN će nastaviti da promoviše provedbu strategija i politika za inkluzivniji ekonomski rast.
- Kako bi se osiguralo da organi vlasti u BiH mogu adekvatno izmjeriti postojeće razlike u plati na osnovu spola radi razvoja ekonomskih i finansijskih planova, trebalo bi da ARSBiH i entitetski gender centri u saradnji sa entitetskim ministarstvima rada provedu sveobuhvatno istraživanje o osnovnim uzrocima postojeće razlike u plati i da razviju mјere za njeno otklanjanje.

³⁶⁹ To bi trebalo obuhvatiti Strategiju zapošljavanja RS za period 2018-2020. i Strategiju razvoja FBiH za period 2021-2027

³⁷⁰ Uključujući Akcioni plan za razvoj poduzetništva žena u Federaciji Bosne i Hercegovine za period 2018-2022, Strategiju za razvoj preduzetništva žena Republike Srpske za period 2016-2020 i Strategiju za razvoj malih i srednjih preduzeća u Republici Srpskoj.

Osiguranje zaštite od nasilja nad ženama

Prema navodima aktera u toku konsultacija, neadekvatan odgovor institucija na nasilje nad ženama prvi je izazov koji BiH treba rješavati u saradnji sa UN-om radi postizanja rodne ravnopravnosti (pogledati Prilog 2).

U odnosu na podcilj 5.2 Ciljeva održivog razvoja, BiH ima sljedeće prilike za djelovanje u saradnji sa UN-om:

Kratkoročne mjere/prilike

- Kako bi se osigurala dostupnost specijalizovanih usluga za sve žene koje su preživjele nasilje, entitetske vlade treba da osiguraju dostupna sredstva za besplatnu pravnu pomoć, pristup skloništima, psihosocijalnu podršku i medicinski tretman, kao i SOS telefon za prijavu slučajeva nasilja. Također, treba osigurati sredstva ne samo za javne usluge već i za organizacije civilnog društva koje pružaju takve usluge preživjelima, uključujući sigurne kuće.
- Kako bi svи institucionalni subjekti zaštite imali pristup podacima koji su im potrebni, Vijeće ministara BiH i entitetske vlade (ministarstva unutrašnjih poslova i ministarstva pravde oba entiteta, kao i Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS) treba da uspostave jedinstven sistem prikupljanja podataka o svim oblicima nasilja nad ženama i o institucionalnom odgovoru na slučajeve nasilja. Prikupljene podatke treba razvrstati prema starosti, etničkoj pripadnosti, invaliditetu, vrsti nasilja, odnosu između počinjoca i žrtve, određenim zaštitnim mjerama, vrsti kazne itd.
- Kako bi postojeći programi obuke pokazali rezultate u primjeni propisa koji kriminalizuju sve oblike nasilja nad ženama i u adekvatnom korištenju redno osjetljivih istražnih metoda i metoda saslušanja, entitetska ministarstva unutrašnjih poslova, kao i kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova u Federaciji BiH i entitetski centri za edukaciju sudija i tužilaca (CEST) trebalo bi da organizuju procjenu uticaja programa izgradnje kapaciteta koji su provedeni za pravosuđe i policiju. Pored toga, trebalo bi da entitetski CEST provedu komparativno istraživanje o tome jesu li kazne za počinioce

adekvatne i koliko su istrage i krivično gonjenje djelotvorni.

Postizanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju

Prema navodima aktera koji su anketirani za potrebe izrade ovog izvještaja, stvaranje kvalitetnog i inkluzivnog obrazovnog sistema trebalo bi biti jedan od prioriteta za BiH i UN (pogledati Prilog 2).

U odnosu na podcilj 4.1 Ciljeva održivog razvoja, BiH ima sljedeće prilike za djelovanje u saradnji sa UN-om:

Kratkoročne mjere/prilike

- Kako bi se riješio nejednak pristup on-line obrazovanju, vlade FBiH i RS treba da ulažu u digitalnu povezanost za svako dijete i u podizanje kvaliteta on-line učenja, uz isticanje potreba najranjivijih djevojčica, posebno djevojčica s invaliditetom i Romkinja.
- Za osiguranje bolje zastupljenosti žena u naučnoistraživačkim ustanovama, naročito na pozicijama odlučivanja, treba detaljno provesti Strategiju Ministarstva civilnih poslova BiH za razvoj nauke u BiH (2017-2022).

Srednjoročne i dugoročne mjere/prilike

- S ciljem uklanjanja diskriminativnih rodnih stereotipa, Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH i Ministarstvo prosvjete i kulture RS treba da izvrše reviziju udžbenika. Isto tako, treba organizovati kontinuirane promotivne aktivnosti kako bi se djevojčice podstaknule na obrazovanje u oblastima u kojima obično dominiraju muškarci.
- Kako bi se osiguralo puno učešće djevojčica koje se nalaze u ranjivim situacijama kao što su Romkinje, djevojčice s invaliditetom, žrtve nasilja nad ženama i trgovine ljudima u obrazovnom sistemu, Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH i Ministarstvo prosvjete i kulture RS treba da organizuju rodnu analizu postojećih prepreka na koje ove djevojčice nailaze u obrazovnom sistemu.

Jačanje rodne ravnopravnosti kroz rodno odgovorno prikupljanje podataka

Jedan od ključnih nalaza ovog izvještaja je da nedostaju rodno odgovorne statistike, analize i istraživanja u svim društvenim područjima, treba spomenuti i jednu dodatnu i ključnu priliku koju BiH treba iskoristiti u saradnji sa UN-om:

Kratkoročne mjere/prilike

- Kako bi se osiguralo da Agenda 2030. bude realizovana kroz konkretne aktivnosti za postizanje ciljeva održivog razvoja i uključivanje privatnog sektora, organi vlasti u BiH već su izradili set nacionalnih indikatora za praćenje napretka u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. UN treba podržati zavode za statistiku u BiH kako bi se unaprijedilo prikupljanja podataka, praćenje i izvještavanje o relevantnim ciljevima održivog razvoja, s fokusom na rješavanje ključnih praznina u podacima i korištenju kvalitativnih podataka organizacija civilnog društva i institucija za zaštitu ljudskih prava u BiH.

- Kako bi se osigurala usklađenost propisa BiH s pravnom stečevinom Evropske unije o ravnopravnosti spolova, UN treba podržati institucije u BiH da prošire dostupnost rodnih indikatora i statistika i ojačaju kapacitete za njihovo korištenje u praćenju SDG, GAP, Akcionog plana za UNSCR 132 i Okvirne strategije za implementaciju Istanbulske konvencije. UN treba raditi sa statističkim zavodima u BiH na unapređenju kvalitete i dostupnosti podataka s ciljem kreiranja djelotvornih politika i provedbe programa.

- Kako bi se osigurali dostupnost i korištenje podataka o položaju žena i muškaraca u BiH u skladu sa smjernicama Eurostata, Agencija za statistiku BiH, Republički zavod za statistiku RS i Zavod za statistiku FBiH trebalo bi da provedu mapiranje dostupnih rodnih statistika i da promovišu izvještaj Žene i muškarci u BiH.

Srednjoročne i dugoročne mjere/prilike

- Kako bi se pratio uticaj zakona, politika i akcionalih planova na svim nivoima uprave u BiH, Agencija za statistiku BiH bi u saradnji sa ARSBiH trebalo da radi na izradi Indeksa rodne ravnopravnosti, koji će dati ocjenu položaja žena i napretka u postizanju rodne ravnopravnosti u svim oblastima života.

Prilog 1

KONSULTATIVNI

UPITNIK ZA IZRADU

PROFILA RODNE

RAVNOPRAVNOSTI

U BiH

Napomena: Upitnik je bio dostupan na zvaničnim jezicima u BiH i na engleskom jeziku.

Uvod

UN Women u Bosni i Hercegovini je u procesu izrade Profila rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini, s ciljem informisanja i podrške u pripremi Zajedničke procjene stanja u zemlji i kasnijeg Okvira saradnje za održivi razvoj 2021-2025. godine, poznatog i pod nazivom Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija. Profil će pratiti postojeći Okvir za ciljeve održivog razvoja BiH, pružiti analitičku i operativnu osnovu za Tim UN-a u BiH, obuhvatiti analizu stanja u utvrđenim prioritetnim područjima za rodnu ravnopravnost u BiH i dati konkretne prijedloge i preporuke za rješavanje nedostataka utvrđenih tokom procesa.

Kako bi se provela sveobuhvatna analiza stanja rodne ravnopravnosti u BiH i kako bi se utvrdila prioritetna područja za Tim UN-a u BiH u oblasti rodne ravnopravnosti, Ured UN Women u BiH razvio je metodologiju za izradu Profila, koja podrazumijeva niz konsultacija sa domaćim i međunarodnim partnerima, agencijama UN-a u BiH i organizacijama civilnog društva, kao i upitnik za aktere, ali i druge zainteresovane strane u organima vlasti u BiH, u civilnom društvu, međunarodnim organizacijama, medijima, akademskoj zajednici i privatnom sektoru.

Cilj ove *on-line* ankete je da se prikupe informacije koje će se koristiti u izradi Profila rodne ravnopravnosti u BiH. Vaši odgovori poslužit će za izradu konsultantskih preporuka za prioritete, izazove i moguće strategije unapređenja rodne ravnopravnosti u BiH, kao i za pravce programskog planiranja Tima UN-a u BiH u narednim godinama u vezi s pitanjima rodne ravnopravnosti i rodno osviještenih politika.

Procjenjujemo da će vam za popunjavanje ankete biti potrebno pet minuta. Za dodatne informacije molimo kontaktirajte konsultanta.

Unaprijed vam zahvaljujemo na učešću.

Pitanja

(1) Koja od narednih kategorija najbolje opisuje vašu organizaciju?

- Vladina
- Bilateralni donator
- Agencija Ujedinjenih nacija
- Organizacija civilnog društva ili NVO
- Privatni sektor
- Akademska zajednica
- Mediji
- Individualni ekspert
- Drugo

(1A) U prethodnom pitanju odabrali ste odgovor „drugo“. Molimo da pojasnite.

(1B) Kako glasi tačan naziv vaše organizacije?

(2) Koliko ste uopšte upoznati sa aktivnostima u vezi s postizanjem rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini?

- Vrlo dobro
- Dobro
- Malo
- Nimalo

(3) U proteklih 12 mjeseci koliko često ste provodili aktivnosti u vezi s postizanjem rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini?

- Dnevno
- Sedmično
- Mjesečno
- Nekoliko puta godišnje
- Jednom godišnje
- Nikako

(4) Po vašem mišljenju, koliko su važeći propisi, politike i mjere efikasni za postizanje rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini? Very effective

- Vrlo efikasne
- Efikasne
- Malo efikasne
- Neefikasne
- Ne mogu odgovoriti

(5) Po vašem mišljenju, gdje postoji najveća potreba za kapacitetima za provedbu propisa, politika i mjera za postizanje rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini?

- Jedinice lokalne samouprave
- Kantonalna ministarstva
- Ministarstva na entitetskom i državnom nivou
- Pravosuđe (sudovi i tužilaštva)
- Policija
- Pružaoci administrativnih i drugih usluga
- Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost
- Institucija ombudsmana
- Drugo

(5A) U prethodnom pitanju odabrali ste odgovor „drugo“. Molimo pojasnite.

(6) U proteklih 12 mjeseci koliko često ste bili u kontaktu sa agencijama UN-a u BiH?

- Dnevno
- Sedmično
- Mjesečno
- Nekoliko puta godišnje
- Jednom godišnje
- Nikako

(7) Po vašem mišljenju, koliko agencije UN-a doprinose postizanju rodne ravnopravnosti u BiH?

- Značajno doprinose
- Doprinose
- Malo doprinose
- Ne doprinose
- Ne mogu odgovoriti

(8) Odaberite tri glavna područja koja agencije UN-a treba da uzmu kao prioritet u BiH sa stanovišta rodne ravnopravnosti.

- Migracije stanovništva
- Sigurnost ljudi
- Učešće u javnom i političkom životu i odlučivanju
- Rodno odgovorno budžetiranje
- Rad sa muškarcima i dječacima
- Korištenje informaciono-komunikacionih tehnologija
- Kvalitetno i inkluzivno obrazovanje
- Klimatske promjene i zaštita okoliša
- Ekonomsko osnaživanje, pristup resursima i zapošljavanje
- Univerzalna zdravstvena i socijalna zaštita
- Seksualno i reproduktivno zdravlje

(9) Odaberite tri glavna izazova/prepreke za postizanje rodne ravnopravnosti u BiH na kojima bi trebalo da rade agencije UN-a.

- Višestruka diskriminacija
- Rodno zasnovano nasilje
- Neadekvatan odgovor institucija na rodno zasnovano nasilje i diskriminaciju
- Ekomska rodna nejednakost
- Rodni stereotipi u obrazovanju i medijima
- Nisko učešće žena u procesima donošenja odluka
- Nedostatak rodno osjetljivih indikatora za praćenje napretka
- Tradicionalne rodne uloge i društvena očekivanja
- Manjak političke volje za postizanje rodne ravnopravnosti
- Neadekvatan zakonodavni okvir i okvir politika za postizanje rodne ravnopravnosti
- Neadekvatno provođenje propisa i politika za postizanje rodne ravnopravnosti zbog nerazumijevanja okvira i/ili manjka kapaciteta
- Nedostatak službenih rodno osjetljivih podataka i podataka razvrstanih prema spolu

(10) Odaberite tri glavne strategije koje bi agencije UN-a trebalo da primjenjuju u svom radu na postizanju rodne ravnopravnosti u BiH.

- Integracija rodne komponente u sve aspekte rada UN-a u BiH
- Podrška koordinaciji i umrežavanju
- Podrška istraživanju za potrebe analize politika, savjetovanje i preporuke
- Podrška lokalnim institucijama i lokalnim zajednicama
- Zagovaranje i kampanje
- Podrška organizacijama civilnog društva koje rade na postizanju rodne ravnopravnosti
- Podrška praćenju provedbe propisa i politika od svih aktera
- Podrška međunarodnih tijela za zaštitu ljudskih prava praćenju provedbe međunarodnih normi i standarda (uključujući Konvenciju CEDAW i Istanbulsku konvenciju) u BiH
- Pružanje tehničke podrške, uključujući finansijsku podršku i prilike za razvoj kapaciteta za državne, entitetske i lokalne institucije i eksperte

(11) Upišite sve preporuke koje biste dali u vezi s radom agencija UN-a na unapređenju i postizanju rodne ravnopravnosti u BiH.

Zahvaljujemo vam na izdvojenom vremenu za popunjavanje ove ankete. Ako smatrate da bi vaše kolege bile zainteresovane za popunjavanje ove ankete, molimo proslijedite im sljedeći link: <https://ec.europa.eu/eusurvey/runner/UNCGEPBiH>. Za potvrdu i predaju vašeg odgovora molimo kliknite „predati“.

Prilog 2

NALAZI

KONSULTATIVNE

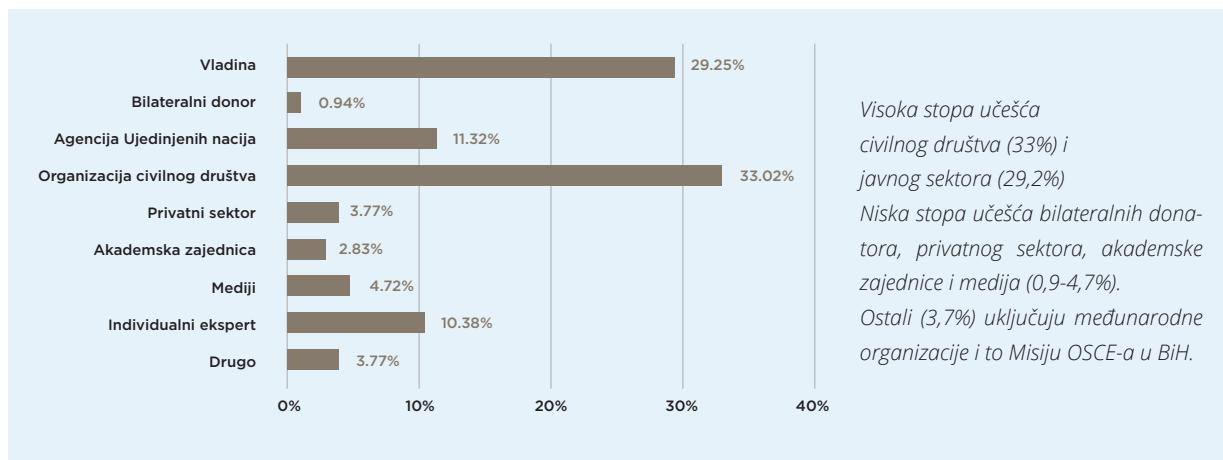

ANKETE

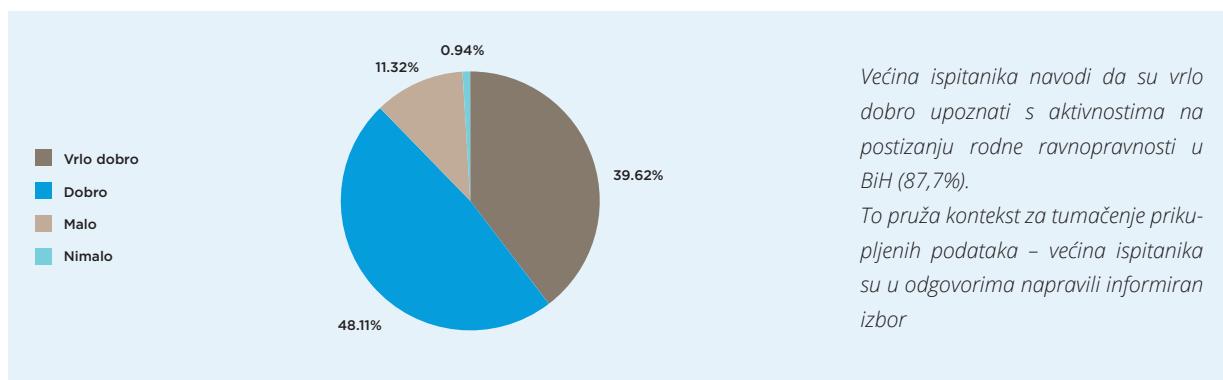

Konsultativni upitnik (pogledati Prilog 1) distribuiran je među 310 aktera, uključujući organe vlasti, agencije UN-a, bilateralne donatore, međunarodne organizacije, civilno društvo, privatni sektor, akademsku zajednicu, medije i pojedinačne eksperte. Odgovorilo je ukupno 106 aktera, odnosno 34,2%.

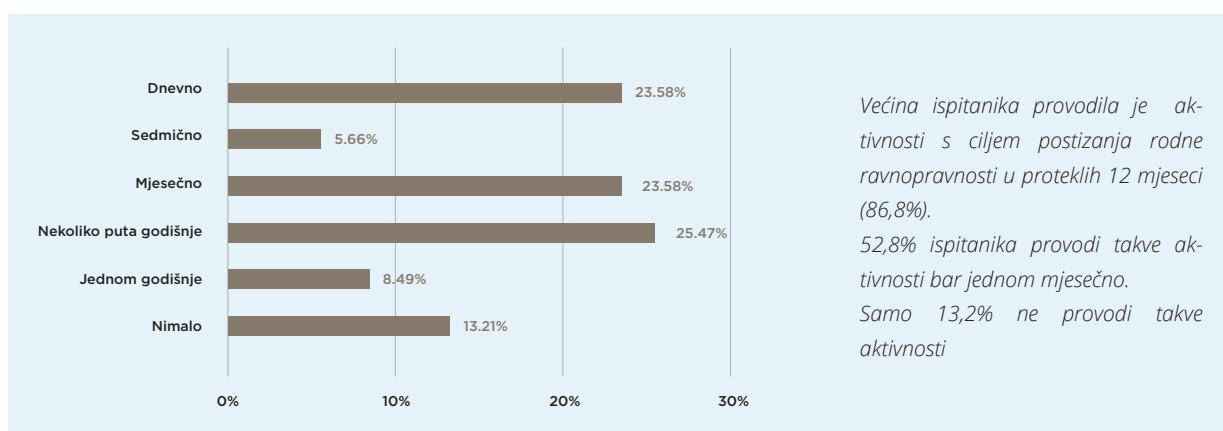
Pitanje 1: Koja od narednih kategorija najbolje opisuje vašu organizaciju?

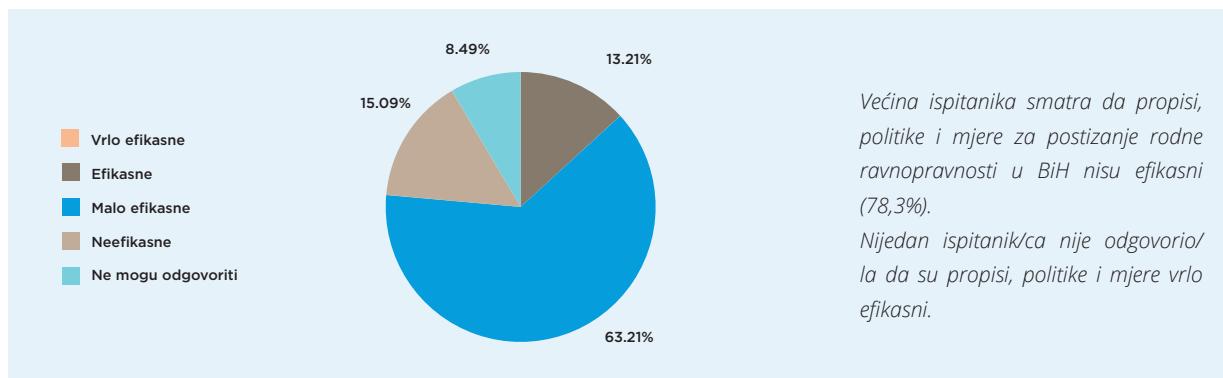
Pitanje 2: Koliko ste generalno upoznati s aktivnostima na postizanju rodne ravnopravnosti u BiH?

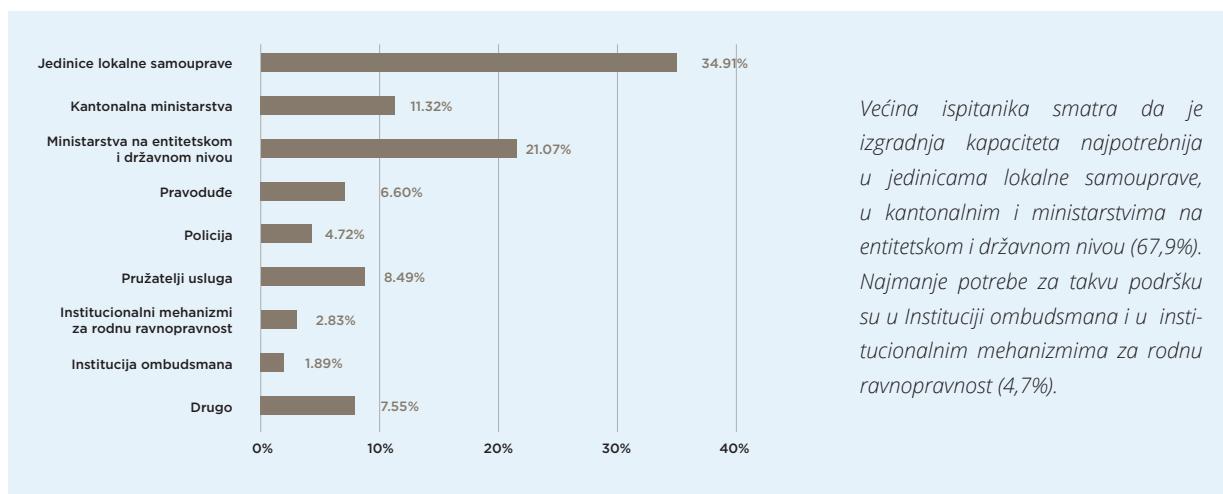
Pitanje 3: U proteklih 12 mjeseci koliko često ste provodili aktivnosti s ciljem postizanja rodne ravnopravnosti u BiH?

Pitanje 4: Po vašem mišljenju, koliko su važeći propisi, politike i mjere efikasni za postizanje rodne ravnopravnosti u BiH?

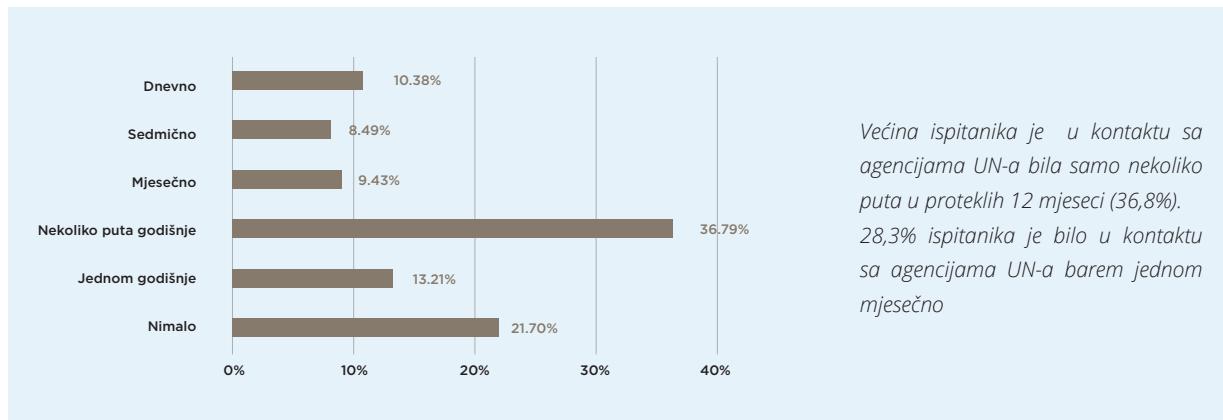

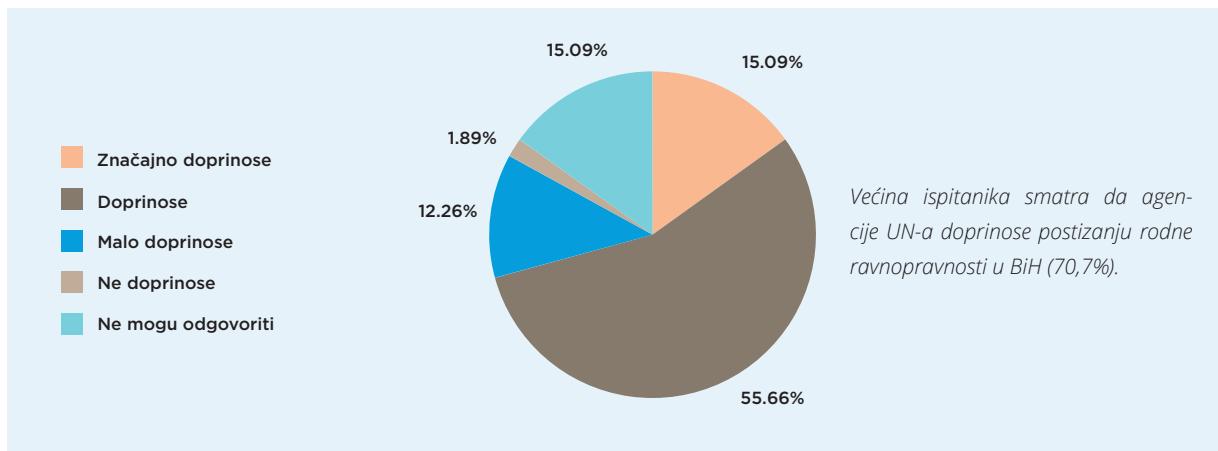
Pitanje 5: Po vašem mišljenju, gdje postoji najveća potreba za kapacitetima za provedbu propisa, politika i mjera za postizanje rodne ravnopravnosti u BiH?

Pitanje 6: U proteklih 12 mjeseci koliko često ste bili u kontaktu sa agencijama UN-a u BiH?

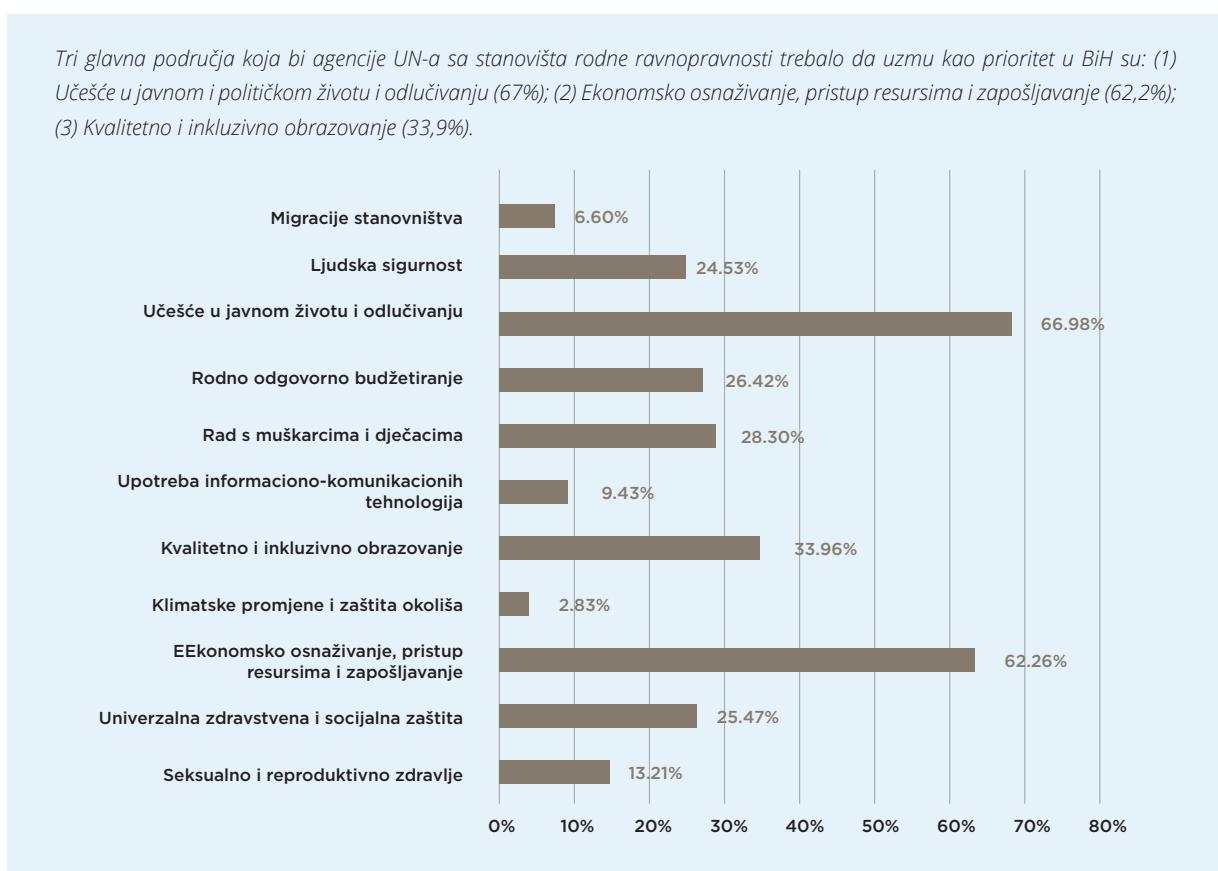
Pitanje 7: Po vašem mišljenju, koliko agencije UN-a doprinose postizanju rodne ravnopravnosti u BiH?

Pitanje 8: Sa stanovišta rodne ravnopravnosti, odaberite tri glavna područja koja bi agencije UN-a trebalo da uzmu kao prioritet u BiH.

Tri glavna područja koja bi agencije UN-a sa stanovišta rodne ravnopravnosti trebalo da uzmu kao prioritet u BiH su: (1) Učešće u javnom i političkom životu i odlučivanju (67%); (2) Ekonomsko osnaživanje, pristup resursima i zapošljavanje (62,2%); (3) Kvalitetno i inkluzivno obrazovanje (33,9%).

Pitanje 9: Odaberite tri glavna izazova/prepreke za postizanje rodne ravnopravnosti u BiH na kojima bi trebale raditi agencije UN-a.

Tri glavna izazova/prepreke za postizanje rodne ravnopravnosti u BiH na kojima bi trebale raditi agencije UN-a su: (1) Neadekvatan odgovor institucija na rodno zasnovano nasilje i diskriminaciju (48,1%); (2) Neadekvatno provođenje propisa i politika za postizanje rodne ravnopravnosti zbog nerazumijevanja okvira i/ili manjka kapaciteta (42,4%); (3) Nisko učešće žena u procesima donošenja odluka (39,6%).

Pitanje 10: Odaberite tri glavne strategije koje bi agencije UN-a trebalo da primjenjuju u svom radu na postizanju rodne ravnopravnosti u BiH.

Tri glavne strategije koje bi agencije UN-a trebalo primjenjivati u svom radu na postizanju rodne ravnopravnosti u BiH su: (1) Pružanje tehničke podrške, uključujući finansijsku podršku i prilike za razvoj kapaciteta za državne, entitetske i lokalne institucije i eksperte (45,3%); (2) Integracija rodne komponente u sve aspekte rada UN-a u BiH (42,4%); (3) Podrška organizacijama civilnog društva koje rade na postizanju rodne ravnopravnosti (39,6%).

Pitanje 11: Upišite sve preporuke koje biste dali u vezi s radom agencija UN-a u oblasti unapređenja i postizanja rodne ravnopravnosti u BiH. [interpretativni sažetak]

Dodatne preporuke ispitanika/ca kretale su se od izlistavanja područja na koje treba staviti jači fokus, preko isticanja izbora koji su im ponuđeni u prethodnim pitanjima, do utvrđivanja novih izazova i davanja detaljnijih rješenja. Mnogi ispitanici/ce naglašavaju važnost fokusiranja na lokalni nivo, od podrške i izgradnje kapaciteta lokalnih institucija do finansijske podrške organizacijama civilnog društva. Značajan dio ispitanika/ca naglašava da je potrebno više rada u sektoru obrazovanja, naročito obrazovanja u rannom djetinjstvu kako bi se djelotvorno suzbili rodni stereotipi, negativne norme i patrijarhalni odgoj. Uključivanje više muškaraca, mlađih, marginalizovanih grupa, posebno žena na selu i žena koje žive u siromaštvu, ali i akademske zajednice i vjerskih autoriteta dodatne su preporuke za agencije UN-a. U vezi sa političkim učešćem, potrebna je izravnija podrška ženama u pristupanju liderskim pozicijama, dok neki/e ispitanici/ce smatraju da je jako važan i rad sa političkim strankama na promjeni njihove stranačke kulture. Saradnja s medijima se smatra odličnom prilikom koja nije u potpunosti iskorištena. Kvalitetne i dugoročne kampanje za podizanje svijesti još su jedna preporuka za unapređenje rodne ravnopravnosti u BiH. Neki/e ispitanici/ce naglašavaju potrebu za pooštravanjem i primjenom sankcija protiv osoba koje prekrše ključne zakone o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju. Konačno, posebne preporuke za UN obuhvataju i uvođenje i izradu gender akcionih planova za svaku od agencija UN-a, jačanje njihove koordinacije aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti, povećanje vidljivosti takvih aktivnosti i uvođenje prilika za napredniju edukaciju o rodno osviještenim politikama za osoblje UN-a.

Literatura

UN, Agenda 2030, i SDG

UN Women Guidance Note on Country Gender Equality Profiles, 2018. (dostupno)

UN Women Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BiH GAP and EU GAP implementation, 2019. (dostupno).

Dobrovoljni izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Agende 2030. i ciljeva održivog razvoja, 2019. (dostupno samo za internu upotrebu)

Gender Scorecard UNDAF Bosnia and Herzegovina, 2016. (dostupno)

Rapid Integrated Assessment of Key Strategic Documents – Implementing the 2030 Sustainable Development Goals in Bosnia and Herzegovina, 2018. (dostupno)

SDG Framework Synthesis Report BiH, 2019. (izvještaj još nije dostupan, samo sadržaj Okvira)

2019 Common Country Assessment Terms of Reference for International Consultant (dostupno)

Zajednički program i budžetski okvir Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu 2015-2019: Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija (UNDAF) (dostupno)

Turning Promises into Action: Gender Equality in the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2018. (dostupno)

Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje

Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25, 2019. (dostupno)

Objedinjene bilješke sa konsultativnih sastanaka sa organizacijama civilnog društva u BiH u okviru procesa Peking +25 (dostupno)

UN Women, UNDP i UNFPA u Bosni i Hercegovini, Babović, Marija; Pavlović, Olivera; Ginić, Katarina; Karađinović, Nina; Filipović-Hadžabdić, Samra (ur.). Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013.

UN Women, Haarr, Robin, Brza rodna procjena situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2020. godine.

Ujedinjene nacije, Policy brief: Uticaj COVID-19 na žene, Sarajevo, 2020.

UNDP, UN Women, Consultancy Report on Technical Support on Gender Mainstreaming in Recovery Program Design and Implementation, 2015.

United Nations General Assembly Seventieth Session, A/70/674 Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General.

Ujedinjene nacije, Procjena socijalnog i ekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini, UN BiH, 2020.

UN Women, *The Shadow Pandemic: Violence Against Women and Girls and COVID-19*, 2020.

UNDP, *Procjena socijalnog i ekonomskog uticaja situacije uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, 2020.

UN Women i UNDP, Kadričić i dr., Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2020.

CEDAW

Zaključna zapažanja Komiteta CEDAW o Šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, C/CO/BiH/6, 2019.

Šesti periodični izvještaj o implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (Konvencija CEDAW) koji je Bosna i Hercegovina dostavila u skladu s članom 18. Konvencije, 2018. (dostupno)

Alternativni izvještaj za CEDAW: Izvještaj organizacija civilnog društva o implementaciji zaključnih zapažanja i preporuka Komiteta CEDAW za Bosnu i Hercegovinu u periodu od 2013. do 2017. godine, 2016. (dostupno)

Lista pitanja dostavljenih Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena UN-a (Komitet CEDAW):

Koalicija organizacija civilnog društva u Bosni i Hercegovini – pismena informacija o usvajanju liste pitanja Komiteta CEDAW, 2019. (dostupno)

Women's International League for Peace and Freedom – The impacts of economic reforms on gender equality and the situation of women migrant and asylum-seekers in Bosnia and Herzegovina, 2019. (dostupno)

The Advocates for Human Rights – Bosnia and Herzegovina's compliance with CEDAW, suggested list of issues relating to domestic violence, 2019 (dostupno)

Center for Economic and Rural Development submission, 2019 (dostupno)

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, Ending Family Violence in Bosnia and Herzegovina – challenging physical punishment of girls and boys, 2019 (dostupno)

Evropske integracije

Uputnik Evropske komisije za Vijeće ministara Bosne i Hercegovine za izradu Mišljenja o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji: Politički kriteriji (dostupno)

Commission Staff Working Document Bosnia and Herzegovina 2018 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2018 Communication on EU Enlargement Policy, 2018 (dostupno)

Ženske perspektive: Alternativni odgovori na Uputnik Evropske komisije organizacije Prava za sve, 2017. (dostupno)

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine, Alternativni izvještaj o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, 2019: Politički kriteriji, 2019. (dostupno)

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine, Alternativni izvještaj o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, 2018: Politički kriteriji, 2018. (dostupno)

Rodni profil Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu, 2014. (dostupno)

Ostali dokumenti

Izvještaj Helsinskih parlamenta građana Banja Luka o rodno zasnovanoj diskriminaciji u oblasti rada u Bosni i Hercegovini, 2019. (dostupno)

USAID, Izvještaj o rodnoj analizi za Bosnu i Hercegovinu, 2016. (dostupno)

OSCE, Pravo na socijalnu skrb u Bosni i Hercegovini – Pitanja primjerenosti i jednakosti, 2012.

OSCE, Rodne perspektive prevencije i suprotstavljanja nasilnom ekstremizmu i radikalizaciji koji vode ka terorizmu, Beč, 2019.

Misija OSCE u Bosni i Hercegovini. *Odgovor na krizu uzrokovanu pandemijom COVID-19: Analiza iz perspektive ljudskih prava i rodne ravnopravnosti*, 2020.

Azinović, V. i Jusić, M., *Novi zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingenat stranih boraca*, Atlantic Initiative, 2016.

Malkić, A. i Hadžiristić, T. *Intersecting Inequalities in Social Protection in Bosnia and Herzegovina*. Analitika – Center for Social Research, 2016.

UN WOMEN JE AGENCIJA UJEDINJENIH NACIJA POSVEĆENA RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I OSNAŽIVANJU ŽENA. KAO VODEĆA AGENCIJA U OBLASTI ZAGOVARANJA ZA ŽENE I DJEVOJČICE, UN WOMEN JE USPOSTAVLJEN KAKO BI SE UBRZAO NAPREDAK ZA ISPUNJAVANJE NJIHOVIH POTREBA ŠIROM SVIJETA.

UN Women podržava zemlje članice UN-a u postavljanju globalnih standarda za rodnu ravnopravnost, i radi sa vladama i civilnim društvom na kreiranju zakona, politika, programa i usluga potrebnih za osiguravanje efektivnog implementiranja standarda koji će istinski koristiti ženama i djevojčicama širom svijeta. UN Women radi na svjetskom nivou da viziju Ciljeva održivog razvoja učini stvarnošću za žene i djevojčice i zagovara jednak učešće žena u svim aspektima života, fokusirajući se na četiri strateška prioriteta: Žene vode, učestvuju i imaju jednaku korist od sistema vlasti; Žene imaju prihod, sigurnost, pristojnu radnu i ekonomsku neovisnost; Sve žene i djevojčice žive život oslobođen od svih oblika nasilja; Žene i djevojčice doprinose i imaju veći utjecaj u izgradnji održivog mira i otpornosti, i imaju jednake koristi od sprečavanja prirodnih katastrofa i konflikata, kao i od humanitarnih akcija. UN Women također koordinira i promovira rad UN sistema u unapređenju rodne ravnopravnosti.

Zmaja od Bosne bb
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

www.unwomen.org
www.facebook.com/unwomensbih
www.twitter.com/unwomensbih
www.instagram.com/unwomensbih